

Bernardo Garro «Otxolua»

**BERTOLDA ETA
BERTOLDIN**

Fitxategi hau “liburu-e” bildumako alea da,
liburu elektronikoen irakurgailurako prestatua.

Liburu gehiago eskuratzeko:

<http://armiarma.com/liburu-e>

Iturria: *Bertolda'ren maltzurkeri zurrak eta Bertoldin'en txaldankeri barregarriak*, Giulio Cesare della Croce / Bernardo Garro Otxolua. Verdes Atxirika, 1932

<http://klasikoak.armiarma.com/>

Egileari buruzko informazioa:

<http://zubitegia.armiarma.com/egileak/00584.htm>

G.C. della Croce

Bertoldaren
maltzurkeri zurrak
eta
Bertoldinen
txaldankeri barregarriak

Garro'tar Bernarta M. Otxolua'k
italeratik euzkeralduta

Bilbao

Verdes Atxirika'tar Emeteri'ren irarkolean
1932

LEN-ITZA

Ona emen, irakurle, idaztitxu baten batuta, *Euzkadi* egunerokuan zatika-zatika neuk aurtemin argittalduriko «Bertolda eta Bertoldin»en jazokunak.

Idazti txatxar au baño obarik ez-ete-neunkiantentz idoro, euzkeralduta zuri eskiñitteko? Bai, urrian. Egija autortu: ba-dira bazterretan au baño idazti ederragorik asko nok euzkeralduko-ren begira; baña nik idaztiño au begiz jo ixan ba'dot, erderaz dauan zabaltasunaren bidez euzkerearentzako onura apur bat ateratiarren baño ezta ixan.

Orrattiño, ba-dau idazti onek zerbait onik zabaltasun au berekittian jadietsi ixan al ixateko, arte urtetsubari, arian, kimu barriak urteten dautsen antzera, Bertolda eta bertoldinen edestijari be, zarra ixan arren, urte batian bai eta bestian be bardin, oindiño be edozein izkuntzatan irarkaldi barriak darraikoz-eta.

Eleukian uste, biarba, beronen egilliak, Giulio Cesare della Croce ittalitarrak, onen ospe andi-

ja ixango ebanik bere lantxu onek. 1550'gn urtian jaio ta 1620'gn il, bere erijotzako urte beratan egin ziran *Bertoldaren maltzurkeri ta Bertoldinen txaldankeri* edestijetako lenengo irarkaldiak, idazti banatan. Antza, idazle a, Horatiok bere Olertiztijan agindduriko amar urteko argittalkixun epiaren begira eguala-edo, Erijo'k eruan eban lurretik Ospea jarraian ain urretik ebilkijola susmau be egin barik. Arin zabaldu ziran Della Croce'ren idaztixubok Europa osuan, batez be ozte-lauaren artian, eta laster agertu yakezan batta baldetzalliak be. Eurotariko batek, Camilo Scalligeri'k, *Cacaseno* edo dalako ixen itxusizkoren edestija gettu eutsan, eta arrezkero *Bertolda, Bertoldin eta Cacasenoren* ixenaz dabiltz idazti baten batuta idazle bitzubon edestijak.

Baña euzkerara itxultzeko asmoz Ittali'ra eskatu neban idaztijak, bat-batez alboratu dau Scalligeriren lantxu au, ta neuk be, egikera oneri zuzen eretxirik, beste ainbeste egin dot. Eztot uste ezer galdu dozunik, irakurle. Cacaseno'ren edestitxubak lixunkeri sundadun berein gauza-txu dakaz txaldankeri asko ta zurtasun ez ain

askoren tartian, eta txaldankeririk jakin gura ixatekotan, naikorik dogu Bertoldinen tentelkerijkaz. Beste zerbait be ba-dau onik ittalerazko idaztitxo barriztau onek. Umientzako ustez egiñiko irarkaldi berezi batekua da, ta Della Croce'ren lanak berez edo irarkaldi askuaren erruz itxasitta darabiltzan zatarkeritxu batzuk, moztu egin dittuz, eta oraingo aldijan gogaikarri litxakezan ipui eta esakuna batzuk be kondo-kondotik atera ta kendu. Beraz, ene irakurle on orrek, ezereen kezka baga ta txarrik aurkittuko eztozunen ardu-ra barik irakurri daikezu euzkerazko idaztitxu au, ta, era berian, naiz-ta edozein umekondori be irakurteko emon umientzako batez be antolatuariko batetik euzkeralduba dalako, ta euzkeraldueran antolatzallien asmua neure gogo ixan dodalako.

Bertolda, baserritar jatorra, iñori burubak emon leukijon larra-gixon ezain eta matxarrena, bakaldun jauregijan basuan baxen eroso ibiltten ikusiko dozu emen, bakaldunaren beraren eta jauregi-gixon guztijen arrigarri ta omengarri. Aren uste-uste bako urteiera maltzurak, bakaldunari egin eutsen legez, zuri be zurt erazo egin-

go dautsube, ta aren esakuna ta onubak, zer auznartu ta oldoztu emon. Bertoldinen txaldan-kerijak, barriz, naiz-ta gu bixi garean aldi onetan umiak eurak be umekeritzat eretxi, barre eragingo dautsube edo, besterik ezian, Markolberen zurtasunaren eutsigarrijaz, atsegin ixango yatzuz.

Atsegin ixan; atsegin egin. *Atsegin egiñez irakatsi*, esan darue antxiña-antxiñatik, eta idazti-txu onek ezer jakingarririk edo ikaskarririk beronengan baldin ba'dau, erarik atsegingarrijenaz irakasten dauala deritxot. Neuk euzkeraldueran, nire euzkerek kalte egin ixan leukijon, biarba; baña zure ontasuna ta azkartasuna bittarte dirala, ba-dakit utsen bat idoro dagixunian, ene irakurle on orrek, ez-ikusi egingo dautsazuna, ta ezer ulerkatxik aurkitzian, idazti onen atzealdian ezarri dodan iztegira jo ta egonarri pizka bategaz ulertzeko alegiñak egingo dozuzana. Idazti onetako esakunak euzkeralduteko, batez be, neure lorrak ixan dodaz. Neure gogoz eta al ixan ba'neu, geure-geure esakunak baño enittuzan nik ezarriko erderazkuen ordiakotzat; baña neure alegiñak arren, batzuren batzuk baño ezin

ixan dodaz imiñi, ta garattikuak Jaungoikuak berak bakarrik dakijan legez euzkeraldu al ixan dodaz, eta gero neurekittian emon ixan dautset esakuna antza.

Eta onenbestegaz eta euzkerearen zabalkundiari on egin dautsadalakuan, agur dagitsut, ene irakurle, zure laguntzea eskaturik.

Euskeraltzallia

BERTOLDA

ALBOIN BAKALDUNAGAZ

Alboin, Longobardarren bakalduna, ija Itali osuaren jaube egin zan aldijan, eta bakaulkija Verona urijan eukala, Bertolda eritxon baserrittar bat gerta zan aren jauregijan, gixon matxarra bera ta ezaña baño ezañagua. Baña mazkal itxura onen orde, adimena zolija eban, eta itzetik-ortzera ta bete-betian erantzuten jakiñez ganera, baserrittarrik geienak oi diran lez, maltzurra zan eta amarruz betia.

Esterijaz gixon txikarra zan; buruba andija eban eta pirlua baxen biribilla; bekokija, kunkurra ta tximurrez betia; txingarra lakoxe gorrijak zittuzan begijak; zurdea baxen luze ta latz bepurubak; belarrijak, astuen gañakuak; abua, andija ta oker samarra, beko ezpana zaldijak lez dindilizka ebala; bixarra, okozpian eta sarratuba; sudurra, kakua lakoxia, goraz-begirakua ta surtzillo andijakaz; basurdearen antzera zittuzan agiñak, eta itz-egittian urten-urten egitten ekijozanez, lapikoren baten irakitten eragoioela zirudijen; oñak, barriz, luziak eta garaubak; istarre-

tan eroiazan galtzak, miesa gordin nabarrez egiñak eta belaun-aldian bein eta barriz adobaurikuak; oskijak, jalgijak eta zurrumadunak. Itz baten esan: Narkis'en itzulietarakua zan gixon au.

Bakaldun aurrian egozan jaun eta andiki guztijen erdi-erditik igaro zan, ba, ene Bertolda au, ez txapelik erantzi, ez ezetariko gurkerarik egin barik, eta, uarez, bakaldunaren beraren alboalbotxuan jesarri zan. Bakaldunari, barriz, bijotz-berea ixanik eta ipuin-zalia, aldarte oneko barre-garriren bat ixan ettekiala irudittu yakon, ixadijak askotan olako gorputz zatarrekuetan doai berezijak sortu erazoten dittuzalako, ta, bape asarratu barik, matte-matterik asi yakon ittaunka, ta ba-iñotsan:

—Nor zattut; noiz jaio ziñan; nundarra zara?

—Gixona niaitzu —erantzun eutsan Bertoldak—, eta amak erdi ninddubanian jaio nintzan; nire errija, barriz, ludi onetakua da.

—Asabatzat eta ondorengotzat, nortzuk dozuz gorantzakuak eta berantzakuak?

—Indijabak; sutan irakitten daragoioela, lapikuan gorantz eta berantz, igo ta jatzi ibilltten jataz-eta.

—Ba-al-dozu attarik, amarik, anairik eta arrebarik?

—Ba-dot atta, ta batta ama, ta anai-arrebak be; baña guztijak itzi dodaz illik.

—Zelan diñozu *ba-dozuzala*, guztijak il ixan ezkerok?

—Nik etxetik urteieran lotan itzi dodaz guztijak, eta onegattik diñotsut guztijak dagozala illik. Lo datzana ta illik dagonaren artian alde gitxi, nik uste, atan be luari erijotzearen senidia esaten yako-ta.

—Zein da ixan lettekian gauzarik laster ta ariñena?

—Oldozmena.

—Zein da ardaurik onena?

—Iñoren etxian edaten dana.

—Zein da iñoiz beteten eztan itxasua?

—Gixon zekenaren diruzalekerija.

—Gastiagan ixan lettekian gauzarik itxusijena, zer da?

—Esanekua ez ixatia.

—Salerosliak euki legijan gauzarik ezaingarri-jena, zer da?

—Guzurra.

—Zein da etxian ixan lettekian surik andije-na?

—Otseñen min gaiztua.

—Nor da dattekianik ergelena?

—Bere buruba jakintsubenatzat daukana.

—Zeintzuk dira osatu eziñeko gatxak?

—Ergelkerija, bizijena ta zorrak.

—Nor da amari miña erretan dautson arako semia?

—Kandelearen babilla.

—Zelan egingo zeunke galbaian ura ekarteko txiztillik ixuri barik?

—Lettu artian itxaron egingo neuke, ta ixotz egiñik ekarriko neusketzu gero.

—Zelan egingo zeunke txakurrik barik erbija atxikitzeke?

—Egositta egon dattian artian itxaronda.

—Garun onekua zara-ta, tira! eskatu zeu zer gura, otu dakixuna emoteko gertu naiagotzu-ta.

—Norberenik arian be eztauanak ezin emon legijo ezer iñori.

—Zer dala-ta ezin emon negixu nik zuri opa dakixunik?

—Zorijon billa nabil ni; zu ain-bakua zara-ta, ezin emon ziñeits arian be.

—Ez-ete-naiz ni, ba, zorijoneko, bakaulki garai onetan jazarri al nattekiala?

—Gorengo jezarten dana, bera jausteko be urrien dago, ta batta amiltzeko be.

—Begiratu zenbat jaun eta andiki yagotazan inguruban, neure adi ta neuri omen egin gura.

—Iñurritzarrak be zugatz inguruban ibiltten dira, ta mirrizka-mirrizka azala jaten dautse.

—Ni, jauregi onetan, ixar txikijen artian eguzkija baxen ditzikorra naiatzu.

—Egija diñozu; baña zurikerijak illunduriko asko dakustaz nik.

—Esan; jauregi-gixon ixatia gura ixango etezeunke?

—Azke bixi danak eztau billatu biar atxillo ixaterik.

—Nok erazota etorri zara ona, ba?

—Bakalduna beste gixonak baño amar edo amabi oin garaiago edo-dala uste ixatiak erakarrri nau, eta etxe guztijetarik elexako kanpanto-

rriak urteten dauan antzera, gixaseme guztijen ganetik bere buruba agertu leukiala begittandutiak be bai. Baña, dakustanez, bakaldun ixan arren, osterantzeko gixonen bestekua zara zu zeu be.

—Esterijaz bestien gañakua nozu, bai; baña aginpidez eta aberastasunez, amar oin barik, batta eun eta anei beso be ba-dot nik urteten bestien ganetik. Baña zuri nok edo zek eragin dautsuz olako gogaketak?

—Zure zergarijaren astuak.

—Zer dauko zer-ikusi nire zergarijaren astuak jauregi onetako andittasanaz?

—Astuak ba-eban egin arrantza zu ta zure jauregi ta jarraigua ixan baño lau milla urte lenagotik be.

—Kar, kar, kar...! Barrerik egin barik zeugaz, orratiño!

—Zoruen abuan barria ugari beti.

—Zu baserritar maltzur bat baño etzara.

—Ixakeraz ixan neu olakoxia.

—Ara —eske antzera agintzen dautsut—; kendu zakidaz begijen aurretik ointxe berton,

osterantzian jaurti egingo zattut kanpora, zeure kaltegarri ta lotsagarri.

—Neu juango naz ni; baña uartu egikezu eulijak ixan oi daben jokerea: kanpora jaurti arren, atzera etorriko naiatzu gexu baten zeuri alame-na emoten.

—Zuaz bein edo bein; eta eulijak eurak egi-tten daben antz-antzera etorri ezpa'zatxatost atzera, buruba ebagi dagixubela egingo dot aginddu.

BERTOLDA'REN MALMUZKERIJA

Urten eban, ba, ene Bertolda'k, eta etxera juanik, an eukan asto zar-zar bat artu eban: asto bat bizkarra ta saietsaldiak aragi bizittan eukazana ta eulijak jan-jan egiñik eguana; ta ganera igonik, bakaldunaren jauregira juan zan barriro, milloe bat eulik eta mando-eulik lagun egitten eutsela. Euli guztijok egitten eben edoiaz, barriz, ozta-ozta zan agiri barruban gure gixona, ain zan sarratuba eulittedija. Eldu zan bakaldunaurrera, ta ba-diñotso:

—Aemen ni barriro, ene bakaldun enia.

—Eneutsun nik esan eulijak eurak lez ezpa'-zintxatozan, buruba kokotetik ebagi eragingo neutsula? esan eutsan bakaldunak.

—Eulijak eztira ibiltten aragi ustelaren ganian, ala?

—Bai, ba-dira ibiltten.

—Zeuk ikusten dozunez, ba, ona emen ni be eulija bai'nintzan, narraturik daguan aratustel onen ganian barriro zugana etorririk, lagun

dodazan eulijok astua ta bijok jan agiñian gaukezala. Baña, taiu onetan iraun eta etorri ba'naiatzu, zuri emoniko itza jabotiarren baño ezta ixan.

—Gixon zurra zara eta beraz, parkatu egitten dautsut. Eta, zubek, eruan gixon au eta jaten emon.

—Eztau jan biar eskuarteko lana oindiño amattu eztauanak.

—Zer ba; besterik esateko al-daukastazu?

—Eztot oindiño asi be egin.

—Tira; kendu egidazu aurretik asto atsittu ori, ta zeu be nora edo ara aldendu zakidaz. Emakume bi dakustaz onantza datozela, ta entzualdi baten eske ete-yatordazan nago. Euro-en arazua amattu dagidanian ekingo dautsagu barriro alkarregaz autubetan.

—Ba-nua, bai; baña, zain, gero, epai zuzena jaurti dagixun.

Etorri ziran, ba, andra bijak bakaldun aurrera, eta euretariko batek burubegittallu bat ostu ixan eutsan bestiari. Burubegittallubaren jaubiari Aurele eretxon; ostu ebanak, barriz, Lixe eban ixena ta burubegittalluba eskubetan ekarren.

Aurele'k, bakaldun aurrian zalakuntzea egiñez, ba-diñotso:

—Jakin egixu, ene jaun orrek, andra au nire logelan sartu zala bart, eta eskubetan daukan leiarrezko burubegittallu au ostu eustala. Bein eta barrero ta askotan egin dausat nik eskatu, baña ukatu egitten daust beronek eta eztaust bigurtu gura; eta onegattik, zuzenkintzea egin dagixula eskatuten dot.

—Ezta ori egija —esan eban Lixe'k—. Oindiño eztira egun batzuk baño burubegittallu au neure dirubaz neuk-neuk erosi nebala, eta eztaikit azartu be zelan egitten dan berau beronena ezta gauzarik iñori eskatuten.

—Au be entzun egin biar! —jardetsi eutsan Aurele'k—. Ene bakaldun zurra, ezegixuz siñistu onen guzurrezko berbak, andra au barrubako eta siñistebako lapur ezagun-ezaguna yatzu-ta; eta, ganera, jakin egixu ene jaun altsu orrek, ludi osoko urriagattik be enebala nik zirkiñik egingo neuria eztodanik eskatuten ona etorteko.

—Bai; zereko barruba! —iñuan Lixe'k—. Zuzenbidez dabillena norbera dala esatia baño beste siñispiderik ezpa'leguan...! Baña, emen,

epaikari zuzen baten aurrian gagoz bijok, eta laster dau onek igarri ni errubakua nazana ta zu, barriz, erruduna ta guzurti utsa zareana.

—Lurra! —egin eban oiu Aurele'k au entzution—. Zergattik etzara berperton idegitten andra zittal au iruntsitteko, neuria dodan gauzea arpegi-andijaz ukatuez ganera, zuzenbidez dabilena bera dala esaten daragoio-ta? Zeruba; arren, agertu egixu jazokera onen egija!

—Tira, tira; baretu zatteze —esan eban bakaldunak—; neuk itziko zattubedaze lasa begitxi-edegi baten. Zubek, ene gixonak, artu burubegittallu ori eta zati-zatittan apurtu. Emon gero zatijok erdi bana andra bakotxari, ta onetara bijok geldittuko dira pozik.

—Ez, ez —urten eban Aurele'k negar-agiñian—. Apurtu baño milla bidar gurago dot beroneri osorik emotia, onen burubegittallu ederrik autsitta ikusttia ezin jasan ixango neukelako; eta nok daki, ba, egunen baten, egin dauanaz damututa, beronek bigurtuko ez-ete-daustan. Beraz, osorik eruan dagijala burubegittalluba etxera eta gure auzija amattu dedilla.

—Nik, barriz, ondo deritxot bakaldunaren epaiari —esan eban Lixe'k.

—Auntxe —egin eban oiu bakaldunak—, auntxe ikusten dot burubegittallu au, bene-benetan, apurtutzerik gura eztauan onena dala, beronen negarrak, beronen malkuak eta beronen eskarajak argi erakusten daustelako jaubia berau dana eta ori, barriz, lapurretea egin dauana! Beraz; emon oneri beronen burubegittalluba ta jaurti emetik beste ori lotsagarriro.

—Eskerrak dagitsudaz bijotz-bijotzez —esan eutsan Aurele'k—, zure zurtasuna dala bide, andra onen zapuzkerija ezagutu dozulako, ta zu lango epaikari zuzenari yagokanez, epai ezin artezagua jaurti dozulako. Orain eta beti eskatuko dautsat zeruko Jaunari osasunez jagon zagian eta zeuri opa dakixuzan zorijon guztijak emon dagixuzan.

—Zuaz baketan —esan eutsan bakaldunak—, eta on-ona ixateko alegiñak egin beti. Eta jauregi-gixonai zuzenduz, ba-erraikijon. Ezagun-ezagun da burubegittalluba beorrena ixan dala, ta emakume orrek egin dittuzan negarrak izan dodax ezaugarririk onen egi au argi ikusteko.

—Negarrak eztira ezaugarri on, ene bakaldun enia, egin eutsan Bertolda'k, bakaldunaren esanari barre egiñaz.

—Zergattik ez-ete-dira, ba?

—Emakumien negarrai siñistu egitten dautsezu, oiez?

—Zer dala-ta eztautset siñistu biar, baña?

—Ez al-dakixu, ostera, andren negarra amarrukeri utsa baño besterik eztana, ta esaten naiz egitten daben gauza bakotxa malmuzkeriz egiña ixaten dana? Aurretik negar egin arren, atzetik barre egitten dautsubena; ta uste oi daben iruntzietara itz-egin eta itz-egin oi daben iruntzietara uste ixan egitten dakijena? Orrein malkuak eta negarrak, orrein ai-eniak eta lerriak, orrein ziñuak eta pariztak, eztozuz orixe baño: malmuzkeri, iruzurkeri ta saldukeri utsa, barruban daruezan asko-gureak eta ase-eziñezko griñak beteteko olakoxiak ixaten erazota dagozalako.

Eta bakaldunak esan eutsan:

—Zuk andra irañez ezarten dautsezun akatsetarik zerbait euki legijenik eztautsut ukatuko; baña emakumak, berez, on utsak dira, eta zentzudunak eta zurrak. Makaltasunez-edo iñoiz edo

bein andraren batek oben egin arren, atxakigarri dira, gixonen aldian samurraguak diralako eta olako utsetan jauskorraguak. Baña, esan egidazu; gixonen batek emakumietarik osoro aldenduta bixi ixan gura ba'leu, ez al-zenduke esango burutik egindda dagola? Emakumiak, ezer baño ariago, senarra dau matte; semiak jantzi, azi ta ezi egitten dittuz, eta mendu oneko egin. Emakumia dozu etxeko ardurea daukana, gauzeari iraun eragitten dautsana, sendija jagoten dauana, otseñai biar eragitten dautsena, ta etxera etorri lettezan gora-bera ta nastiai, aurreztik ikusijaz, arpegi emoten dautsena. Emakumia zarrai atsegingarri yake ta umiai pozgarri. Mattatzen zintzo, autubetan samur, jardunian mazal, egijunetan argi ta agintzen zur yatzu emakumia; esangiña ixaten, barriz, gertuba, esakeretan begiratsuba, egikeretan artetsuba, jan-edanetan gartzuba ta ataldekuakaz adeitsuba. Itz baten: emakumia, gixonaren albuan, urrerik garbijen-tan josiriko arribitxi ditzikorra dala esan letteke, ta zorakeriz edo ganorabakokeriz bat edo bat jausi arren, milla ta milla daukozuz andrak bata baño bestia obiaguak eta zindduagak.

—Ondo matte dozuz zeuk andrak; bai bein —
ba-diñotso Bertolda'k—. Zeuk egin dozun berbal-
dija entzutia baño eztago euren alde zagozela
ikusteko. Baña, zer esango zeunskit bijar lotara
juan orduko zeure eretxi ori aldatu erazoko ba'-
neutsu?

—Gaitz deritxot; baña olakorik erazo ba'zi-
ñeist, ludiko gixonik andijena zareala esango
neuke.

—Bijar arte, orrezkero.

Eta illuntzia zanez, bakaldunak bere gela-
rantz alde egin eban, eta Bertolda, apalduta
gero, gau atakoz zaldittegira juan zan lotara, ta
ba-eragoion azerikeriren bat nondik asmauko,
andren alde esaniko berbak bakaldunari jan
erazoteko. Bururatu yakon zerbait azkenian, eta
axe egin artian larri, bijaramonari luze eretxitta,
luak artu eban.

Eguna etorri zaneke, jagi zan Bertolda lasto
arterik eta bakaldunaren epaiaz ondo urteniko
andrearen billa juanik, ba-diñotso:

—Bakaldunak zer erabagi dauan, ba-al-daki-
xu jakin?

—Ez nik ezertxu bere, zeuk esan ezik —erantzun eutsan Aurele'k.

Burubegittalluba apurtuteko aginddu dau, lenengotan esan eban lez, eta aren erdija beste andreari emoteko. Antza danez, ak andreak, zure aldez jaurtiriko epaia okertzat arturik, bakaldunagana jo dau barriro, ta bakaldunak olako matrakalarik geiago ez entzuteko, zorijoneko burubegittallu ori zatittutia gura dau orain, bata ta bestia kittu geldittu zattezen.

—Zer diñostazu? Bakaldunak aginddu dauala nire burubegittalluba austeko? Berberak ez-ete-eban, ba, neuri oso-osorik bigurtuteko epaia jaurti? Nire lepotik barre egin gura zatoz, oiez. Zuaz ortik!

—Eneuke gura nik, ba, txarragorik etorri daki-xun.

—Txarragorik? Zer legoke niretzat ori baño txarragorik, ba?

—Gixon bakotxak zazpi andra artu dagikezala eginddu dau bakaldunak: txarragorik ala onagorik, zeuk begiratu orain. Ezta ixango etxietan ondamendi makala ainbeste andragaz!

—Baña, zer dantzut? Gixon bako txak zazpi andra euki legizala? Uriko burubegittallu guztijak apurtu eragittia baño askozaz txarrago da ori; bai, eguno ba'da. Oi! Baña, zer burutaldik jo dau bakalduna beingo-beinguan?

—A! Besterik ezin negixu nik esan, eztakit-eta. Neuk entzun dautsadan-dautsadana diño-tsut nik, eta, orain zeuberi androi yagotzube artiak artu biarra, gatxak aurrerantz biderik egin eztagijan.

Eta kana ta erdiko ziri eder au sarturik, ene Bertolda aldendu zan andreaganik eta jauregira juan zan ostera be. Gabera orduko txiripiñak eta jigotiñak ixango edo-zirala eritxon, eta patxaraz itxarotia baño beste biarrik ezeukan etorkixunok ikusteko.

Aurele'k barriz, buruz-belarri siñisttu eban Bertolda'k esan eutsana, ta gixon au aldendu zaneke, auzoko andrakana juan zan arrapaladan Bertoldari entzunikua esaten. Areik entzun eben entzutekua! Asarre bizittan jarri ziran otsotsean, jo goiak eta jo beiak eta begijak be su. Ordubete garreneko erri osuak ba-ekijan jakittekua ta bi milla andrazko baño geiago ba-egozan

batuta batzar egitten. Eta otoz-otuan etorkijuen arazo zorigogorreko onegaz luzaro ta garratz erausi ostian, alkarregaz jua biar ebela guztijak bakaldunenera erabagi eben, eta an, bakaldun aurrian, garraxijaren-garraxiz eta diadarren-diadarrez, euren ala ezin leukiala ezer egin bakaldunari erakutsi ta lege emon-barrija beingo-beinguan atzeratu erazo. Amurruz bitsa erijuela ta asarretan irakitten eldu ziran, beraz, jauregira eta an, aldabatera guztijak, erakusmeneko diadarrak egitten asi ziran eta oiu ikaragarrijak ateraten. Nok ulertu ezer eurai? Bakalduna gortuta eguan ija zaratokaz, eta zeri baña zeri ixan ete-eikijon zarraparra au igarri eziñik, buruba nastau ta abua zabalik arrittuta geldittu zan. Baña gero-garrenian senera etorritta, olako bigurrikeririk berre aurrian irautia bakaldunari biar yakon lotsona galtzia zala-ta, asarratu zan egunoko indarren, galdu eban aldian eukan eruapen apurra, eta, amurruz beterik arpegija be bellegi-bellegi egindda, ba-diñotse andrai gogor eta garratz:

—Zeri dira garraxijok, edo nondik norakua da matxiñada au? Nok arranok jarri zattubez orreta-

ra burutik egindda? Zetatik sortu da iskanbilla
au? Ala demorrijuak yabiltzubez barruban? Zer
zorigaiztok jo zattubeze? Esan, esan, bein edo
bein, andra diabruok!

—Zeri diran gure garraxijok? —urten eutsan
andra batek, guztijetarik lotsagaiztuena ta amu-
rratubena—, eta zuri otu yatzun burubakokerija,
zeri edo zetarako da, ba? Ala goianengotik
egindda zagoz gixon bakotxak zazpi andra artu
dagixala agindduteko?

—Zer irain egin dautsubet; zer zoritxar ekarri
dautsubet nik? Esan argi ta garbi!

—Oindiño be? Eztautsugu esan, ala?

—Eztot ezer ulertu; esan barriro.

—Gortuta zagoz, ala; gortuta? Eztago gorrik
gorragorik entzun gura eztauana langorik! Barri-
ren-barri diñotsugu, ba, ta adittu ondo: astakeri
andi bat egin dozula gixon bakotxak zazpi andra
artu biar dittuzala agindutiaz! Oba zenduke
bakalderriko arazuai jaramon geiago egin, zuri
ardurarik eztautsuben gauzetan sartu barik!

BAKALDUNA TA EMAKUMAK

—A, eskertzarreko andra nabarmenok! —
egin eban oiur bakaldunak—. Noiz aginddu dot
nik olakorik? Alde, alde nire ondotik ointxe ber-
ton eta zuaze inpernuko ondarretara, madari-
madari, alamenekuok, alakuok! Auntxe ikusi dot
argi «andrea» diñonak «balbea» esan gura daua-
la, balbeak berak baño zoritxar geiago ekarri
daruazubez-ta. «Emakumia?». «Satorkumia»
obeto yagotzube zubei, satorren antzera solo ta
bazter itxulastu ta azpikoz-ganera imintten
dozubelako. Etxe baketsuren batetik alde eragi-
tten dautsubenian, bazterretan aurkitu daikezu-
bezan zatarkeri ta naste guztijak eskubereaz
batu ta etxe atara bertara jaurti oi dozubezanok,
edozein etxetan sartzian, zeuben griña ta lera
txarren suba ta garra aldian daruazubenok; zer
zarie zube onik, txarra baño? Iruzurkeri ta sal-
dukerizko sastegijok; inpernuko lezea baño txar-
raguok, zeuben senar gixagaxuai inpernuan
bertan baño negar eta alarao geiago eragitten
dautsezube-ta; ut ortik, atsittu-atsittubok! Atta-

ren galgarrija, amaren negargarrija, anaien lazkerija, aidien lotsagarrija, etxeko ondamendija, eta itz baten esateko.gixaseme guztijen naigabia ta lorra baño etzarienok; zuakidaze emetik milla arranogaz zeuben galdumendijarako ta etzakidaze nire begijen aurrian eguno agertu! Au ixan da zaratazkua! Ako zarraparrea atera dabena andra zoro ergelok, eta ezeri eztala, atan be! Baña, nik jakingo ba'neu jakin zittalkeri au asmau ixan dauana nor ixan dan, bere-beriak artuko leukez, irabazi be egin dittuz-eta.

Emakumak juan ziranian bare samar geldittuzan bakalduna, ta orduban Bertolda, zalaparta guztijak nasai ikusteko eskutauta egon zan zokondotik urtenik, ba-dua bakaldun aurrera ta ba-diñotso irribarrez:

—Zer diñostazu, ene bakaldun enia? Eneutsun nik bart esan, zuk atzo andren goralbenez irakurri zenduban liburuba, gaur lotara orduko iruntzietara irakurriko zendubala? Aur ba; andrak eurak etsi erazo dautsube.

—Orrein burubaren barrabana! —erantzun eutsan bakaldunak—. Zazpi andra gixon bako-txak artu biar dittuzala egin dodala nik aginddu;

asmau be egittia! Amesetan be etxatan eguno olako diabrukeririk bururatuko. Bedar txarra dira orreik; piztirik okerrenak!

—Ba-dakixu, oiez, zu ta bijon artian dogun egijunea.

—Bai, gomutaten naz atzokuaz, eta artez ziraustan, ba-dautort. Baña, zatoz ona; jzarri zakidaz neugaz ementxe bakaulki onetan, irabazi be egin dozu-ta.

—Mattasun eta jaubetzak, oba lagunik ezak. Oba dozu zeuk bakarrik eginddu, jaun eta jaube bakarra zeu zara ixan be ta.

—Zeu ixan ete-zara, gero, zirriparra onen asmatzallia?

—Ondo igarri dozu zuk ori lenengotarik; baña alan, be, eziñ ziñeist ezetariko zigorrik ezarri, asmakeri au neuk emon neutsun berbea betetako baño ezta ixan-da.

—Gogo orregaz baño ixan ezpa'da, parkatu egitten dautsut. Baña esan egidazu, ia, zelan gertu dozun diabrukeri au.

—Ezin errezago: zuk burubegittalluba emon zeuntsan andreagana juan eta arexeri esan dautsat gixon bakotxak zazpi andra artzeko egin

dozula zuk aginddu. Beste barik, erlien entzera batu dira beingo baten erriko andra guztijak, zurrumurruka ta usobilloka, ta, ona etorririk, zeuk entzun dozuzan orroe ta ulubak atara erazo dautsedaz.

—Asmatzalle ona zara orrattiño —esan eutsan bakaldunak—, baña okerra be bai; eta gaur zuk egin erazo dozun bigurrikerijak ba-leukian amai onik ez ixatia. Andra gaxuak, zijo bat ezeze, milla be euki dittubez nire aurka asarre eragoteko. Neuk ikusi ezpa'neu, eneukian siñis-tuko andrak orren buru gitxikuak diranik, zijo andiren bat euki ezik olako abarrotsak aterateko. Bai otu be zeuri akiakulu ezin obia androi neure ala amurratu erazoteko! Eta arei ezeze, neuri be erazo egin daustazu emakumien eurka iñon diranak esaten. Ludijan diran urre guztijakattik be eneukian, ba, olakorik esan gura ixan, ta esan ixanak min eragitten daust, eta damu be ba-yat. Atzera diñotsut, beraz, andrea onbidezko itturrija dala, mattasunezko ibaia, ekandu onezko baratza, samurtasunezko mendija, txairotasunezko zelaia, adettasunezko landea, ontasunezko torria, eta iraunkorra ta zintzua ixaten, barriz,

itxasoko ugiñak, gau ta egun, jo ta jo daragoioen atxak eurak baño sendo ta zindduagua. Eta nire adiskide ixan gura dagijanak ezpegike iñoiz emakumien aurka murtik atera, eztautselako areik iñori gatzik egitten, ez ezetariko iskillorik iñoiz erabilten, ez-ta iñoren irribarrerik ez ederrik billatzen. Orrez ganera, ene gixona, emakume guztijak dozuz mazal, samur, bijotz-bera, eztitsu, otzan, mattagarri eta ixan eta asmau leikazan mendu onaenakaz ornidubak. Ba-dakixu, beraz: ez niri andren ala barrero asarratu erazo, ebagi egingo zendukedazalako, osterantzian.

—Egon ardura barik —erantzun eutsan Bertolda'k—; ni neuk eztautsat kitarra orreri soñu geiagorik aterako. Urrengorarte itxaron egin biarko, ta artiatan adiskide ixango.

—Bai; ba-dakixu arako esakereak diñona: dabillen urari ta tximiñuari, agiñik ba'dagiriyo, urrun akiyo.

—Orrattiño be, ur lotubari ta abo itxijari, ago beti adi.

BAKANDEREAGAZ

Bakaldunak eta Bertolda'k onen lautasun andiz autubetan eragoioela, geznari bat eldu zan bakaldunari esaten bakandereak Bertolda ikusi gura ebala eta, arren, aren gelara bialdu egijala. Antza, bakandereak, egun atan jauregijan jazo zan iskanbillearen barri entzun ebanian eta andren ixekaz Bertolda'k eragiñikua zala jakin, amurru bizija artu eutsan gure gixonari ta lepo betenak emon biar eutsezala erabagi eban berekittian. Bakaldunak emaztiaren eskabidia entzutian, ba-diñotso Bertolda'ri:

—Bakandereak ikusi egin gura ei zattuz, eta zure eske bialdu dau mandatari au.

—Mandatarijak, ona baxen sarri, txarra leike ekarri —egin eban Bertolda'k esakuntsu.

—Gaizkilliari, barruko arrak, sarri begijetara negarrak —jardetsi eutsan bakaldunak.

—Jauregijan barre dana, baserrijan negar lette; olako barrerik eztot nik neuk matte —barriz Bertolda'k.

—Aztamakilla arterik be, errubakua, bildur barik igaro dua.

—Andra asarredun, su-gar uiadun eta sartagi ipurtautsi, oba bertanbera utzi.

—Kalte dagijanak, bixarra lepuan.

—Zangurrubak beñola, sartagittik ijuti; bixiko zalakuan txingarretan jausi.

—Gaiztakerijak erein eta zorijonak uzta? Ene ustez, ozta.

—Buruiko zuri politta, andren edergarri; askotan ixan oida ezkabi estalgarri.

—Nastau dauanak askatu dagijala mataza ori.

—Ezta errez jardutia mataza askatuten, buru bijak ba'dagoz marapillo baten.

—Ez eta oñutsik ibiltten, arantzak ba'dira eretten.

—Norbera baño senduagua alperrik da gudukatu; geunetan jausiriko eulijak, zelan mismaua uxatu?

—Ez bildur ixan, ene gixona, kalterik iñok eztautsu egingo-ta.

—Agin ataratzalliarri agiñak miñik ez.

—Bakandereak txarrik egin dagixun bildur ete-zara, ba?

—Andre asarrez betia, itxaso bazter-gabia.

—Emakume adeitsu ta mazala dozu nire emaztia, ta zu ikusteko joranez dago. Tira; poztu zattez eta zuaz alai, ezeren kezka barik.

—Azkenez be, zer ixango da geienez? Barriaren-barrez gixaxo au negarrez.

Nai ezian ba'zan be, juan zan, edo eruan eben ene Bertolda bakandereagana. Len esan dogunez, bakanderea asper gura ebilkijon Bertolda'ri andrai egiñiko iruzurkerija zala zijo, ta makilla sendo batzuk gertu eukitteko aginddu eutsen bere otseñai, Bertolda etorri ettenian, oratu, gela baten sartu, ta lepua berotu arte astin-astin egitteko asmoz. Bertolda agertu zanian, bakanderea lendik be asarre ba'eguan, ariago jarri zan ain gixon matxarra zala ikustian, eta muker egiñik ba-diño:

—Ako matxangua agertu yakuna berton!

—Sartagijak pertzari, ut ortik baltz ori —erantzun eban Bertolda'k.

—Zelan daukozu ixena? —ittandu eutsan bakandereak.

—Imiñi eusten letxe: ezertxu be aldatu barik.

—Zelan dettuten zattube?

—Dettu? Oles eginda.

—Zelan deritxazun, diñot.

—Alan olan; batzutan ondo deritxot, beste-tzutan, barriz, txarto.

Bakanderak ittaunka eragoion bittartian, nes-kame batek ontzibete ur ekarren amantalpian eskutauta, Berttolda'ri atzetik-ara burutik bera botateko gogoz; baña gure baserritar maltzur-rak, begi-belarriak erbijak eurak baño zurrago ta ernai erabillezan-da, laster igarri eutsan asmua, ta ezer uartu ezpai'leuan, beingo-bein-guan maltzurkeri barri bat asmau eta ba-erraion bakanderearen ittaunen adi.

—Zelan dakixuz orrenbeste malmuzkeri, sor-giña dirudixun orrek; ala igarlia zara? —egin eutsan bakandereak.

—Erdiz-erdiz. Bizkarra bustitten yatan bako-txian edozer igarri al ixaten dot, batez be ama-kumak egiñiko okerreriak; baña osterantzeko gauzak be ondo dakidaz igarten. Emen iñor ba'-lego atzetik ura bota gura leuskedanik, naidan

gauza jakingo neukez lepuan ura nabattu ta beste barik.

Oneik itzok entzutian, amantalpian ura eka-
rrenak bestela-battakuan alde egin eban gelatik,
bilddur zalako pekatoren bat agirijan imiñi ezegi-
jon, eta beste neskamietarik be etzan batxu bat
be azartu Bertoldari murrika egitten, guztijak
eukelako zer gorde, edo, esan oi dan lez, lastoz-
ko buztana eben-da subaren bilddur ziralako.
Baña bakanderea geruago asarriago eguan, eta
aginddu garratzaz erazo egin eutsen neskamiai
makilla bana artzen Bertoldari erasoteko. An
ikusi ixan zeinkezan neskamiak Bertolda'gana
juaten Bakanteak eurak arako Orfeo gixagaxua-
ren ganera baño amurrutubago! Bere buruba
galduta ikusten eban Bertoldak; ezeukan iñondik
be igespiderik. Baña orduan be, oi ebanetariko
amarru bat otu yakon, eta garraxi egiñez, ba-
diñotse neskamiai:

—Geldi or! Jo biar ba'nozube, jo nagixube;
ementxe nago artzeko gertu! Baña artu biar
dodan lenengo makilladea ixan dedilla bakaldu-
nari bazkarittan edena ezarri gura ixan dautso-
nak emona. Tira; asi joten!

Au entzutian zurtzauta geldittu ziran neska-me guztijak, eta bata bestiari begiraka asi ziran, alkarrereri iñotsela:

—Nik eztot iñoiz olakorik egin gura ixan.

—Ez neuk be —iñuan albokoak; eta onetara, batak ezetz eta bestiak be ezetz, atzeratu egin ziran guztijak eta bakanderea bera be bai. Lengo lekuban itzi zittubezan makillak bake-baketan, eta Bertolda, ordukoz beintzat, bere lepo ganian makilla otsik entzun barik geldittu zan. Egin-egian be, orixe besterik ezeban gura ixan.

Bakandereak amurru bizittan eragoion ara bere Bertoldaren aurka, ta zelan edo alan zigortau eragin gurarik, jauregiko ate jagoliai bialdu eutsen gaztigua ak urteieran ezeren erruki barik ebaindu egijela; ta lau morroe bialdu zittuzan Bertoldari atadiragiño lagunduten, atzerakuan, jazo ettian barri ziatza ekarri egijoen berari.

Bertoldak ezetara be iges egitterik ezin leukiala egin ikusirik, maltzurkeri bidia artu eban barriren-barri, ta bakandereagana bigurturik badiñotso:

—Zuk gura dozuna ezta besterik ni makillatuba ixatia baño, eta argi dakust ezin daikedala

emendik urten zure gogo ori nire lepo ganian betetu ezik. Alan be, egidazu mesede bat; zure adei-legia artzen dot bittarteko, ta eskabide zuzena ixanik, ba-dakit baietz esango daustazuna. Zuk, dana-dala, ni makillatuba ixatia gura dozu; baña, orrattiño, bardin ixango yatzu zein an jo zein emen jo, makilladak neuk artu ezker; artez diñot? Tira ba; esan egijezu nigaz atadira-giño etorri biar daben morroioi esan dagijuela ate-jagoliai burubari ez ikuturik egitteko, baña beste enparadubai emon-alak emoteko makillak ausi arte.

Bakandereak ezaban trikimalla au ondo ulertu, baña baietz esanik, aginddu eutsen morroia jagoliai esateko burubari ez ikuturik egitteko, baña beste enparadubai makillak ausi arte emon-alak emoteko; eta juan ziran ene morroioiok, Bertolda aurretik ebela, jagoliakana. Ordurako ba-egozan jagoliok makillak eskubetan zittubezala, txistu ta igurtzi, jaiari noiz asiyera emongo gertu. Baña, Bertoldak, ariñeketan asirik, aurre andija artu eutsen morroioi, ta laguntzallioiok Bertolda ija jagolien ondo-onduan eguala ikusirik, aldarrika asi yakezan bestiai bakande-

reak aginddu ebalá burubari ez ikuturik egitteko baña beste enparadubai makillak ausi arte emon-alak emoteko.

Jagolak, Bertolda bestien aurrian etorrála ikusirik eta guztijen buru zala uste ixanik, bakebakian itzi eben urteten ikuturik be egin barik; baña morroiak eldu ziranian, enparadutzat arturik, asi ziran eurokaz makillaka jo bata jo bestia, ta egunoko jipoirik ederrena ezarri eutsen. Iñon diran triskantzak egin eutsezan: besuak apurtu, burubak tuturrumilloz betetu, saietsak lokatu, ta ez mamiñik ez azurrik ezeutsen itzi ondo jorratu bakorik. Ene morroe gixagaxuok, ebaindduta, umatuta, ziatuta, eiota, manduak ildda ta zutunik egoteko be ozta-ozta bakandereagana juañ biar ixan eben zer jazo zan esaten. Ak jakin ebanian Bertoldak aingirea lez zirrist egin eutsala esku artetik ezetariko miñik artu barik, len baño bi bidar asarriago jarri zan, eta zin egin eban asper ixango ekijola. Baña, ordukoz beintzat, gorde egin eban kurrukea kolkuan erazko abagadunea etorri eikijon artian, eta morroiak osatuteko zer biar eben agindduten juañ zan. Bai biar be, gixagaxuak.

NARRITTARIJARI NARRITAKA

Bijaramonian, eta ottureari jarrattuz, zaldunez eta andikiz beteten asi zan bakaldun aretua. Bertoldak be ezaban utsik egin, eta berak oi eban lez agertu zan. Bakaldunak, ikusi ebaneko, beragana dettu ta esan eutsan:

—Da? Zelan egin zenduban bakandereagazko egingua?

—Gona mendeletik oskijetara alde gitxi, ene jauna —erantzun eutsan Bertoldak.

—Itxasua asaldaurik eguan. oiez.

—Itxaslari onarentzat beti da itxasaro.

—Zeruak zematzalle eragoion; ekatxa urrian zan noonon.

—Ekatxari iñotsi eutsan iñotsi, baña beste-tzuren lepo ganiak iñarrosi.

—Oraingoz ozkarbi dagokela uste al-dozu?

—Goibel itzi neban nik neuk itzi.

Ba-eguan jauregi atan narrittari bat, eta aldi areitan otturea zan lez, beste zeregin batzuren artian bakaldunari barre eragittia ixaten eban

jardunik andijena. *Tuntuiz* esaten eutsen ezixenez, zaparrote-lodikotia ixanez ganera, buruban ule garau bat bera be ezeukalako, ain zan kaiskasoil. Une atan bakaldunaren ondo-ondotxuan eguan eta Bertolda begittarte txarrez arturik, ba-diñotso bakaldunari:

—Arren, jauna; indazu baimena amesetan diñarduban baserritar orreri berba egin dagijodan, iratzartu egin biar dot-eta.

—Zeuk gura dagixuna egikezu; baña, zain, gero arako Ondo-Etorri'ri lez jazo eztakixun zuri; narru billa juan eta narraturik etorri.

—Nok, eta orrek? Ba-dago obarik! —jardetsi eutsan *Tuntuiz*'ek—, enaz ni gixon orren bilddur. —Eta Bertoldagana zuzendurik, ba-diñotso parizta barregarriakaz:

—Zer diñok ik, barriz, abijatik jausiriko gau-txori errukarri orrek?

—Nori doñotsak ik ezer, ostera, lumabako mozolo epel orrek? —erantzun eutsan Bertoldak.

—Zenbat legua bide egin biar dozak iretargittik Lucca'ko ezkotegijetara?

—Zenbat egin biar ixaten dozak euk lapiko ertzetik zaldittegiko galtzu ganera?

—Zer duala-ta ollo baltzak arrautza zuriak erroin?

—Zer duala-ta bakaldunaren sarteak, iri lepua baltzittu egin?

—Noiz arte iraungo dok ik eure maltzurkeriak alde batera itzi barik?

—Euk noiz itziko dozak iñoren eskaratzeko txalijak txakurren antzera miazkau barik?

—Baserrittarrari akijo ardura ta ez emon sartarik eskura.

—Urdia ta igelas ago antsi baga ta ezegixak lupetzatik atara.

—Erroiak ez ei yuan iñoiz barri onik ekarri.

—Saiak eta miruak, barriz, okela ustela non, beti igarri.

—Deduzko gixona nok ni, ta ondo azija.

—Bere buruba oi yuanak goraldtu, zittaldu.

—Baserritarra ala basatitzarra?

—Koipezalia ala pekootzalia?

—Zapuskeri bako baserrittarrik, iñon bez.

—Gangar bako ollarrik, iñoiz bez, eta zazpi-suete koipekeri bakorik, eguno bez.

—Ire oskijak abua zabalik yagozak; gosez, antza.

—Ez; iri barreka yñardubek, astotzarra azala igarri yauek-eta.

Ene narrittarrija, zer erantzun bururatu eziñik, piparra bera baño gorrijago jarri zan lotsa-lotsa egindda.

Zaldun eta andiki guztijak Bertoldari emon eutsen amarrekua, ta Tuntuiz'ek, besterik eziñian, eruapena artzia erabagi eban; baña naiago eukian baraurik egon maltzur areri usartu ixan baño. Beti eragoion ziri ta miri, edonori narrittak ta alamenka, bere burubari argi ta zoli eretxittak arropuzturik, eta jauregi-gixon guztijak postu egin ziran Bertoldak gangar-gangarrian jo ixatiaz. Lotsearen-lotsaz begijak gora jazoten be etzan azartuten, eta atsekabiaren andiz bere buruba errekarra botata be bardin eutsan ija-ija.

Eta gaba eldu zanez, bakaldunak, zaldun eta andikijai agur egiñik, esan eutsan gure Bertoldari bijaramonian jauregira bigurtzeko, baña ezedi-lla etorri ez billoxik ez jantzirik.

BERTOLDAREN BIGURTUKEREA

Bertolda, urrengo goxian, bere gorputza arraintzale sare bategaz narru gorrijaren ganian baturik aurkeztu zan bakaldun aurrera. Itxura aretan ikusirik, ba-diñotso bakaldunak:

—Zelan azartu zara nire aurrian orretara agertuten?

—Ez al-zeunstan zeuk esan zugana bigurtze-ko goxion, baña ez billoxik ez jantzirik etorteko?

—Bai; ba-neutsun esan.

—Emen naiagotzu, ba, sare onetan baturik —esan eutsan Bertoldak—, eta zeuk ikusi daikezu-nez, gorputza erdi-agirijan erdi-estalirik dodala bigurtu niaitzu.

—Orain artian non ixan zara?

—Ixañ nazan lekuan enaz arrezkero, ta orain nazanatan iñor ezin datteke ixan neu ezik.

—Zein da egunik luziena?

—Jan barik egon biar ixaten dana.

—Buruko uliak zergattik zurittuten dira bixarra baño len.

—Bixarra baño lenago jaiorikuak diralako ixaten.

—Itxubak eurak be ezagutzen daben bedarra, zein da?

—Azuna.

—Zein da lorarik ittunena?

—Zatotik urteten dana, ai! ardaua amattutian.

—Nor da arako a, norberen etxian iñok gura ixaten eztauana?

—Errua.

—Nor da a beste okerra, lerden guztijai istarrak ebagitten dautsezana?

—Garija ta olua batzeko igittaia.

—Zein da gauzarik argijena?

—«Iretargija argi da baña, eguna baxen argi ez...» eguna, jauna.

—Esnia baño bai?

—Esnia baño argiyago, ta batta edurra baño be.

—Orixe diñostazun ori egiztau ezpa'daistazu, makillaka zigortau zagijezala eginddu biarko etedodan nago.

Urten eban ene Bertoldak, eta suil bete esne arturik, bakaldunaren lo-gelara eruan eban iñok ikusi barik, eta beianganian erdi-erdijan itzi eban. Leio guztijak itxi zittuzan gero, ondo-ondo, argi izpirik sartu ez ettian. Eguberdartia zan. Badator bakalduna gelara eta, illunetan, joten dau oñagaz esnez beteriko sulla, ta an dua sulla tuta- rrez, esnia be plausta beianganera, ta ija-ija bakalduna bera be bai musturrez bera! Asarre bizittan dettu otseñai ta leiuak zabalduteko diño- tse. Ak egin zittuzan garraxijak gela beiangania esnez ondatuta ikustian!

—Nor sazkil ixan da ori suil oriesnez beterik gela onetan imiñi dauana ta nik biaztopo egitte- ko leiuak itxi dittuzana? iñuan.

—Neu ixan naiatzu —erantzun eutsan Bertol- dak bazter batetik urtenda—, eguna esnia baño zurijago ta argijago dala egiztau biar neutsun- da. Esnia egun abaño argijago ba'litz, gela osua argitu egingo eban, eta zu etziñan itsumustuban etorriko, ixan zarean lez, eta etzenduban sullik oñagaz joko, egin dozun lez.

—Baserritar maltzurra zara zu, ixan be, ta satorrari berari be begijak idoroko zeunskijoz

zuk. Baña, nor ete-dot emen yatordan au? Bakanderearen geznari bat da, oiez; ta idazki bat dakar eskubetan, bai aurki. Albora egin zakidaz apur baten, zer erreparri diñostan entzun dagijodan.

—Ba-nua, bai, baztertxu aretara; ta Jaungoikua'ri gura dakijola niretzako albista txarrik ez ixatia.

ANDREN BIGURRIALDIJA

Etorri zan geznarija aurrera eta, oi yakon gurkerea bakaldunari egin ostian, idazki bat emon eutsan eskubetara. Etzan makala idazki arek iñuana! Begiratu. Uri-nagosi atako andrandijak, andikijenak, aspaldijan irrikatzen egozala ta argi ta garbi atzaldu gura eutsela bakaldunari euren gurarija; emon egijuela, euren senarrai legez, batzarretan eta agimendubetan sartzeko eskubidia, eta, era berian, autarpidia eta auzijetarako entzupidia ta ebazpidia, ta beraz, batzar-nagosi-ko zaldunak eta andiki gurenak egitten eben edozer egin al ixateko eskubidia; eskabide onen aldez beste aldi batzutako jazokixunak erakarri biar zittubezala gomutara: makiña bat andra ixan dirala munduban bakalderri ta jaurerri askotako jaurlari, ta bakaldun eta kaiser askok baxen ondo eta biarba zurtasun andijagoz erabilli ixan zittubezala erriko arazuak; andra askok urten ixan dauala mendira guda-aldijetan, gixonak eurak baxen kementsu ta adoretzu aberrija aldeztuten; oneik egijok olan dirala, ezin leikela

bakaldunak euren eskabidia ezetara be ukatu, atakotzat artu baño, ta zuzenez eskatuten eben eskubidia beingo-beinguan emon, gauza bakana zalako gixonak edozetan aginttaritzea euki ta eurak andrak ezetan aintzako be ez ixatia; azke-
nez, geigarritzat iñuen, gixonak eurak baxen ixillak edo biarba ariago ixango zirala, ta garrantzizko arazuak eskutuban eukitten ezeutsela iñongo gixonik ezer erakutsiko. Eskakixunok bakandereak be bere egitten zittuzan eta leia andiz eskatuten eutsan bakaldunari baietza emoteko.

Idazkija irakurtzian eta andren zentzunbako eskarija uartutzian, ezekijan bakaldunak zer erabagi artu. Zalantza aretan Bertoldagana jo eban eta jazokuna aren barri emon eutsan. Bertolda, erantzun ordez, arkuak austen asi yakon barreka.

—Barre egitten dozu, astakillo orrek?

—Ondo gogoz, atan be —erantzun eutsan Bertoldak—; eta orreri barre egin eztagijonak, agin guztijak ataratia ibazi biar leuke.

—Zergattik?

—Orreik andra ergelok, bakalduntzat barik bakallutzat artu zattubez zu; zelan otu osterantzian olako gangarkeririk bakaldun danari eskatutia?

—Arei eskatzia ixan leikijue on, baña niri ez emotia adin-on.

—Txakurrak buztana oratuten itxi? Eztau, gaxuak zorigaizto gitxi.

—Argi egidazu berba, ulertu dagitsudan zerbait.

—Olluak kukurruku ta ollarrak karkaxo, olakorik gerta oi dan etxiaren gaxo.

—Martiko eguzkijaren antzeko zara zu: igittu ta berotu orduko ibittu.

—Ulertzalle onari, itz gitxi.

—Itzok eder, geiok ez; argittuko al-nozu, bai ala ez?

—Etxia nai dauanak garbi, ezpegi ollorik ez usorik euki.

—Baña, asta-kirten orrek; amattuko ete-dozu bein edo bein?

—Ulertu bai, ulertu ez, eta ulertu gura ez; iru gauzok bat lettekez.

—Ipuin entzuliari lapikuak ondua artu.

—la bada, esan; zetarako gura nozu ni?

—Zure aolkuba biar dot arazo onetan.

—Iñurrija txitxarrari ogi eske, beraz.

—Ba-dakit azkarra zareana ta buru ori asma-kixunez beterik daukazuna. Andren arazo au zeuri emon gura dautsut, alik onduen zeuk atondu dagidazun.

—Arazo ori nire pentsudan itzi ba'dagixu, ez ixan ezpairik; txistuba baño ariñago aterako zattut neuk estura orretatik. Orrattiño, laketu egidazu nire neuk gura dagidana egitten, eta orreik androk, arazo au dala-ta, barriro ba'letortzuz etorri, txakur bigurtu nadilla ni.

—Tira, ba; asmau egixu zerbait eta bialdu egidazuz popadan axiak artzen.

Urten eban Bertoldak eta zeiaara juanik, txoritxu bat erosi eban. Sartu eban gero txoritxu au kutxatilla baten barruban eta bakaldunari eruan eutsan, esanez, bakandereari bialdu egijola kutxatillea, arek emakumai bialdu egijuen, baña esan egijuela ezegattik be ezegijela idegi ta bijaramon goxian etorri ettezala atzera kutxatillea ondo-ondo itxirik ebela, ta bakaldunak beingo-

beinguan emongo eutsela eskatuten eben guztija.

Artu eban geznarijak kutxatillea eta eruan eutsan bakandereari. Gorago attaturiko andrandijak bakanderearen gelan egozan baturik bakaldun erantzunaren begira, ta bakandereak, senarraren geznea entzunik, kutxatillea artu ta andrandijoi emon eutsen, bide batez bakaldunak iñuana uarterazuez: ezetara ez ezegattik ezebelakutxatillarik idegi biar, baña bijaramonian etorri ettezala atzera kutxatilla ta guzti, ta beste barik, bakaldunari eskaturiko guztija lortuko ebela. Esanokaz lasa-lasa egindda alde egin eben andrandijak.

Baña urtenaz batera, berebixiko ikusgurea sortu yaken emakumoi, ta an kutxatilla barruban zer egon ete-ettekian gordeta jakin gurarik irrikatzen jarri ziran.

—Andrak —alkarrereri iñotsen— emen barruban zer dagan ikusi barik egongo ete-gara ba? zer deritxozube; idegiko al-dogu?

Beste batzuk, ostera, bilddur samar, onetara iñuen:

—Eztagigun olakorik egin, aurki bakaldunaren garrantzi andiko gauzaren bat dago-ta.

—Baña, zer gauza ixan datteke, ba? —iñuen ikusperienak—. Eta idegi arren be, ez al-garagero guztijoen artian dagon-dagon lez itxita izteko gauza ixango? Bai, bai; dana-dala, idegi dagigun eta geuk jakingo dogu gero zer egin.

Azkenez, txutxuputxu ta marmaxo askoren ostian, kutxatillea idegittia erabagi eben; baña ganeko estalkija kendu eutsenekoxe, barruban eguan txoritxubak eguak zabaldu ta alde egin eban gorantz, axia ziar egazka, eta ene emakume guztijak zurtzauta geldittu ziran ezetarako adore barik. Besterik ezian, zer txori mueta zan igarteko astirik euki ixan ba'leue, beste atariko bat erosijaz utsa beteta legokian; baña kutxatilla barruko txorija begi-itxi-edegi baten aienatu yaken-da, ezin eben, arrezkero, ez artatxori, ez urretxindor, ez beste zein txori ixan ettekian igarri.

Damututa ta atsekabetuta egozan andrandi gaxuak, ta euren ikusgura zoritxarrekoa zala-ta, alkarrerri akar egiñez, ba-iñuen:

—Gure errukarriak! Nongo arpegijaz juango gara gu barriro bakaldun aurrera, bere aginduba guk ausi dogun lez ausitta gero? Au da zorigaiztoko ta adutxarreko ixatia! Zer adore, zer inddar ixango dogu guk bijar goxerako?

Naigabe ta atsekabez beterik igaro eben gau osua onexatara ai-eneka; ezekijen zer erabagi artu: ala bijaramonian bakaldunagana juan, ala ara barik etxian geratu.

Gaba igarota, oi dan lez, eguna etorri zan barriro. Jagi ziran emakumiak eta batzarrian batu ziran. Arterik artu eziñik ebiltzezan, gaxuak, uste guztijak galduta, nora jo ezekijela, ta iñondik be etxaken ezer otuten bakaldun aurrera lotsagarri barik barriro aurkeztu al ixateko, ta bakandereagana juaten azartuko ete-ziranentz be zalantzan egozan. Batek onetara iñuan, bestiak bestetara; arek, juan biar ebela; onek, oba ixango ebela ez juatia. Azkenez, erausi ta iruzkin askoren ostian, bestiak baño buruba apur bat argijago eban bat aurreratu zan eta esan eban:

—Andrak; zetarako galdu onenbeste asti barriketa utsian? Zoruak egin naiz eruak egin, egiña egin, esan darue; ta ezin daikegu guk be

gure okerra ez zuzendu ez estaldu. Eztaukagu beste biderik bakaldunagana juan, jazo yakuna zelan ixan dan argi ta garbi esan eta parka eskatu baño. Lendik be ba-dakigu bakalduna ixakeraz bijotz-berea dana, batez be andrazkuakaz, eta errez ixango yako guri parkatutia. Tira, andrak; bizkortu zatteze eta jarrai zakidaze neuri, neu juango naiatzube aurretik eta. Erijoztaren bat egin ete-dogu, ostera, ezetariko zigorren bildur ixateko? Ala, lamaiko baten erosi letteken txori baten balijorik be ez ete-dogu guztijoen artian, txori ziztrin orreri egaz egitten itzi dautsagulako, beste barik? Zatoze neugaz ezeren bilddur barik!

Beste batzuk, ara bere, bilddur ziran, eta esaten eben bakaldunari min geiago eragingo eutsala bere esana egin ez ixatiak, basuetan eta baratzetan eukazan faisán eta eper guztijai iges egitten iztiak baño; azkenian, jo batera, jo bestera, bakandereagana juatia erabagi eben.

Bakandereak andrai jazorikua entzun ebanian, atsekabez beterik jarri zan eta ezekijan zer esan ez zer egin, zalapartaen baten bilddur zalako; baña atsekabiak alde batera itzirik, andren

aldez egiteko bere burubari azkortu erazo ta bakaldunagana juan zan emakume andrandi guztijak lagun zittuzala. Irureun bat andra ziran eta eurok eta guztijok etozan buruz bera, lotsaren-ozta. Eldu zan bakanderea areto nagosira ta agur egin eutsan bakaldunari. Bakaldunak iñoizko alaitsuben erantzun eutsan aren agurrari, ta bakaulkittik jatzirik, eskutik artu ta bere onduan jesarri eragin eutsan. Eta irribarria beti ezpanetan ebala, zer albista on ete-ekarren ittaundu eutsan, arenbeste andra eder eta argiren lagun-tzeaz beragana etorteko:

Eta bakandereak esan eutsan:

—Ekixu ene senar eta jaun altsu orrek, zure aurrera naiatortzula emakume guren oneikaz, eurok egin eutsuben eskabidiaren aldez. Ondo dakixunez, batzar-nagosiko garatz eta arazo guztijetan sartzeko zaldunak dauken eskubide berbera eskatu eutsuben amakumiok eurontzako be; baña aginddurik zuk, erantzun billa etorri ettezanian ekarri egijela euroi emoniko kutxatillea zeuk emon zeuntsenian itxirik eguan eraratarra ta ezegattik be idegi egin ixan barik, eurotariko batek, beste guztijak baño ikuspera-

gua antza, barruban gordeta zer egon ete-lettekian ikusteko gutizijaturik, idegi egin dau, ta uste-uste barik barruban egon ixan dan txoritxubak iges egin dautso egaz. Zoritxarrian egin dau egitteko au! Emen daukozuz emakume guztijok atsekabeturik eta damu-damurik egiñen orregaz, naigabiaren andiz buruba jasoteko be gauza eztirala, ta bakaldunaren agindduba eurok gura barik ausi dabelako zuri arpegira begiratuteko be lotsa dirala. Ene jaun altsu ori; beti ixan zara zu bijotz-biguna ta errukijorra zure menpeko guztijentzako, ta parkatu egijezu onei be eurok egin daben utsa, eztalako ixan egiña zure esana ez egittiarren, euroen ikusgura begiluzetxubak eragiña baño. Eta diñotsudan au egiztauteko, ona emen andrandijok zure oñetan auzpaturik, oñazez ganez egindda, garbatuta, damututa, ta apaltasunik andijenaz parkeskeka, zuri, ene jaun altsu orreri.

Orduban bakaldunak, asarre bai'leguan, arpegi mukerra jarri ta betosko illunaz, ba-diño-tse:

—A, emakume zoro, ergel eta burubakuok! Eta, arpegija ete-daukozube oindiño neure

bakalderri onetako ixilleko batzarretan sartu gura ixateko? Baña, zelan, esan egidazube, zelan euki ziñegije ixillik zubek, kutxatilla bat ordutxu betian itxitta eukitten jakin eztozubenok, zelan euki ziñegije ixillik neure bakalderri osuaren zorijona ta millaz gixonen bixija beren pentsudan daukon arazo bat? Zuaze, zuaze zeuben zeregiñetara, zeuben etxeko ardurea artuten eta zeuben seme-alabak azikera onez azten, gonadunen eginbiarra orixe da-ta; ta itzi egijezube gixonai erriko jaurkintzea, zeregin ori gixonezkuena da-ta. Ezkeunke ondo erriko arazuok zuben eskubetan itziko ba'genduz! Laster ikusiko gendukez gauza guztijak ankaz-gora ibiltten. Ordu erdi garrenerako uri osuan zabal-zabal egindda ibilliko litzatekez ixilleko arazo txikarrenak be edonoren abuan eta miñian. Tira, zentzunbakuok; jagi zatteze ta zuaze etxera ganoratan, biar be ba-dozube-ta lauziri banarena. Beinguagatik parkatu egitten dautsubet; baña eztaxubela beste bein olako burubakokeririk otu be egin!

Eta au esanik, bakandereagana bigurtu zan agur egitten, eta ainbat zaldun emon eutsazan gelaragiño lagun egijuen.

Andrandi gaxuak, bakaldunaren erremuskadeaz, autseziperdi urten ziran jauregittik katu buztija baño epelago ta ezeben geiago eguno attatu ez agimendubetan satzerik, ez autarkija eukitterik, ez iñoren lapikuan burruntzalija sartzerik. Bestelako burruntzija ezeutsen eurai bakaldunak sartu, naiz ta Bertolda maltzuraren bidez ixan! Andretedija aldendu zanian, idoroten dau bakaldunak Bertolda ta ba-diñotso:

—Ba-dakixu, gero, berebixiko asmakixuna ixan dana? Eta urten be, ezin obetuago urten daust!

—Ondo dabil auntz trinkua berekittian, otsuak tope egin eztagijon artian —erantzun eutsan Bertoldak.

—Zergatik diñostazu ori?

—Ez al-dozu iñoiz entzun, andreak, urak eta subak laster aurkitzen dabela bazter? Nigattik ete-diñozu ori, ba?

—Egin-egiñian be, zeugattik diñot, eta ez beste iñorgattik.

—Ba-al-naiatzu ni ezertan damugarri?

—Ba-al-zattudaz zu ezertan goralgarri?

—Zetan emon ixan ete-dautsut nik min?

—Onen garrantzizko arazo onetan neuk lagundu zattut, eta zuk, illarte bixi ixateko lain emon biarran, arnasea bera be emon ez eta ixeka egitten daustazu ganera.

—Enaiatzu orren eskartxarreko; ta ondo dazaudaz zure ibazijak.

—Ezagututzia ez tot naikorik; eskartutzia obeto dagokit.

—Zagoz ixillik, biar dan lez saristu gura zattut-eta. Eztot gura oindik aurrera oñik be igittu dagixun, eta oñak oinkide ixango dozuz aurrerantzian, ez tabelako alkarren ondotik aldendu biar ixango.

—Urkaturikuak be eztabe oñik igitzen, eta, zuk diñozunez, oñak oinkide ixaten dituez.

—Zuk, barriz, txartxat artu ta okerratara uler-tzen dozu beti.

—Txarto esan sarri eta geienetan igarri.

—Zuk txarto esan eta txarrago egin egitten dozu.

—Zer txar egin ete-dot zure jauregijan, ba?

—Eztauko zu lauzirijen gixabiderik ez adei-legerik.

—Eta zuri zer ardura dautsu ni ondo azija ala mendu txarreko ixatiak?

—Asko ardura daust; traketsa ta basatija lez zabiltzalako nire jauregijan.

—Esan zegattija.

—Nire aurrera zatozen bakotxian, txapelik erantzi be eztozu egitten; ez-ta bururik makurtu bez.

—Gixonak eztau bere buruba makurtu biar beste gixon baten aurrian.

—Gixonak zelakuak, adei-legiak eta gurkerak be alakuak egin biar ixaten yakez.

—Gustijok gara lurrezko: zu lurrezko, ni lurrezko, ta guztijok lur bigurtuko gara gexu baten. Lurrari etxagoko lurretara makurtzerik, eta, arian bere, ezin dau.

—Bai, egija diño zu: guztijok gara lurrez egiñak. Baña zugandik nigana dago aldia ezta besterik ontzi baterik bestera ixan lettekian aldia baño. Lur bategaz beragaz ainbat ontzi bardiñezak egitten dira; ontzi batzuk, orrattiño, edari gozuak eta lurrinkai usaintsubak eukitteko ixan

oi dira, eta beste batzuk, ostera, edozelango zeregiñetarako ta oikuntza zakarretan erabilteko. Eta, era berian; ni, arako nardoizko lurrinkai eta bestetariko edari eder-gozuak gordeten dittubezan ontzietarikua nozu, eta zu, barriz, edozein zantarkeri botateko edo, biarba, txarrikeri andijaguak egitteko erabilli oi diranetarikua. Alan be, ba-dautort, ontzi guztijok lur berberagaz eta esku berberak egiñak dira.

—Eztautsut ori ukatuko; baña ontzi guztijak errez dira apurtuten, era beratan auskorrak diralako, eta bein apurtu ezkeru, sastarretara botaten dira zatijak eta batzubetarik bestietara eztago ezetariko alderik.

—Zelan gura ixan dedilla, ba; baña, zuk, ona etortzian, buruba-makurtu egin biar daustazu.

—Ezin dot nik olakorik egin; eruapena artu biar ixango dozu.

—Ezin dozula? Zergattik ezin?

—Lexar adakijak iruntzi dodaz, jauna, eta eneukez apurtu gura neure buruba makurtuzian.

—A, dollor, txatxar ori! Zuk gura ezarren, ba, neuk gura dot, eta makurtu biarko dozu urren nire aurrera agiri zattezanean; bai, ondo be.

Bertolda aldendu zaneke, bakaldunak bere gelako ateburuba ate-erdi ingururagiño eraztia aginddu eban, onetara atia laburtutuziaz, gelara sartu gura ettezanak gura-nai-ez buruba makurtu egijen. Au agindueran Bertoldari asper egittia baño beste burupiderik ezeban ixan bakaldunak, ak beragan etorri gura ezkeru, gelan sartueran buruba-makurtu egin biar ixango ebalako, eta onetara, Bertoldak gura ezarren be, bakaldunari gurrerea egin biar ixango eutsalako. Bertolda atzera noiz etorrikoren begira geldittu zan, beraz, bakalduna, beren asmakixunaren ondore ona ikusteko luze eretxitta.

Urrengo goxian ba-dua Bertolda beti legez jauregira. Bakaldunaren gelako atia aren txiki ikustian arrittu eion yakon bat-batian, baña azeri zarra bera, beinguan susmau eban zerbait eta laster igarri eban bakaldunak agindduriko maltzurkerijen bat zala, biarba sartueran bakaldunari buruba-makurtu berari egin erazoteko-edo; eta ots-otsean bururatu yakon zer egin: gibel-

egin atiari, bai, eta aurrekera barik, atze-atzeka sartu. Otu ta egin. Eta onetara, bakaldunari burubaz gurkerea egin biarran, bizkarra emon eta bizkarraren azkenian asten danagaz gur egin eutsan. Aurduban ezagutu eban bakaldunak etzala Bertolda osterantzeko azerija lakua, luki-jagua baño. Inddar atsegin ixan yakon , orrattiño, bakaldunari Bertoldaren maltzurkeri barrija, baño asarre samar bai'leguan, ba-diñotso arpegi garratzaz:

—Nok irakatsi dautsu zuri, malmutz orreri, iñoren etxian orretara sartzen?

—Zangurrubak, jauna.

—Zegattik baño zangurrubak?

ZANGURRUBA ETA KARRAMARRUAREN IPUÑA

—Ekixu, jauna, gure attak amar semerarte-kuak ixan zittuzala, eta ni oindiñokarren nazan lez, beti ixan zala txiro ta biartsuba. Makiña bat bidar aparittarako ogirik be ixan ez, eta jaten emon ta ase-ase egindda eratzto biarrian, iñon diran ipuñak esan eta lo-erazo egitten euskun guri attak! Sabela goseturik baña buru-belarrijak gozaturik iruan izaten genduban onetara urrengo goxerarte. Areri entzuniko ipuñen artian, zure ittaunari erantzuteko bete-betian yatordan bategaz gomuta naz orain, eta egonarriz piska baten adittu ba'ziñeist, erdein ixango elitxakixun zerbait entzungo zenduke.

—Esan, gixona, esan; atsegin andija ixango dot eta —erantzun eutsan bakaldunak.

—Gure attak esaten ebanez —asi zan Bertolda edesten—, beñola, aberiak berba egitten eben aldijan eta mozoluak kapusaia erabilten eben sasoian, bai-ei-ziran adiskide urko bi: zangurruba ta karramarrua. Beste errijetakuak

zelan bixi ete-ziran ikusibiar ebela-ta, munduba ziar alkarregaz juatia erabagi ei eben. Aldi atan zangurruba aurrekera ibiltten zan, osterantzeko piztijak lez, eta karramarrua etzan gaur lez albo-kera ibiltten. Adiskide bijok, gurasuen etxetik alde egindda, asi ei ziran bidez munduban barruna, ta ibilli ta ibilli, otijen errira eldu ziran; andik muskarren lurraldera jo eben, eta geruagogarrenian onein mugan dagon mitxeletienera. Eta ibillijaren-ibillijaz lurralde asko ta askotan ixan ei ziran eta ainbat bazter ikusi ei zittubezan eta beredin piztiren ekandu berezijak uartu. Eta jua eta jua, azkenez, katamixarren errira eldu ziran, gabez atan be eldu. Aldi atan, katamixarrak eta ogigaztaiak guda ixugarrija ei erabillen alkarren artian; antza danez, bitzubon lurraldiak bata bestiaren onduan ei egozan, eta saldukerijen bat edo-ixan zala-ta, iskilluak artu ta alkarre-ri erasoka eragoioen. Katamixarren gudaltegira eldu ziranian, ango jagolak ikusi egin zittubezen gure lagun bijak, eta zelataritzat arturik, bat-batian atxillotu ta txikotez ondo lotuta buruzagijagana eruan zittubezen. Buruzagijak ziatz-ziatz arakatu ta ittaunketa estuba egin ostian, ezeu-

tzen idoro besterik munduba ikusi gurarik ebil-
tzezan lagun bi zirala baño, eta, biarba, arrotzak
ziranez, ezereen barririk jakin ez-da leku aretara
uste-uste barik eldu zirala; eta ittaundurik ia
euren gudari ixan gura eukientetz, baietz eran-
tzun eutsen zangurrubak eta karramarruak.
Arenbeste adar, beso ta ankadunak zirala ikus-
tian, gudarako berebixiko tresnak ixango zirala
begittandu yakon buruzagijari, eta azke izteko
aginddurik, gudari-lerruetan imiñi zittuzan. Eta
aurduban jazo zan jazotekua. Aginddu ei eutsen
gure zangurrubari arerijuen landan zer egitten
ete-eben zelatan juateko. Katamixarrak uste
eutsuben ezebela ogigaztaiak zangurruba ain
errez ezagutuko, lurralde areitan zangurruba
pizti barrija zalako, ta ganera ibilkera ixillekua
eta pittian-pittian gorputzik geiena buztan barru-
ban ezkutauten ebana. Arin baxen bizkor juan
zan zangurruba nagosi-barrijaren agindduba
betetan, eta arerijuen landan jagolak lotan aurki-
tturik, aurrera egin eban eta ogigaztae-nagosija-
ren guda-txabolaragiño eldu zan, ango jagolak
be lo-egingo ebela uste ixanik; baña gixagaxuak
ezeban adu onik ixan. Ezegozan lotan, ez, ango

jagolak, ondo itzarturik jokuan baño, ta gure zangurrubak txabola barruban buruba sartu ebaneko, aretariko gudari batek ikusi egin eban beinguan, eta jokua itzi ta zangurrubak nabattu ezegijan maittik geldiro-geldiro jagirik, kisket bat artu ta buru-burura jaurti eutsan inddarrik andijenaz. A ixan zan kisketekua —...esus!— kaske-tekua! Krakadeaz beraz ene zangurruba ildda lez jausi zan lurrera konorte barik, eta buruban beti daruan maskorrari eskerrak, osterantzian bayuakoz garunak axiak artzen! Ogigaztae joagoliak, lurretara jausirikua zelatarija zanik bururatu be egin barik eta ilddakotzat arturik, adarretatik oratu ta luebaki batera bota eban, eta beste susmo txar barik lagunakana juan zan atzera jokuan. Zangurru errukarrijak, bere senera etorri, ezin eban miñaren-miñaz bururik jaso be egin, ain ixan zan andija arturiko kaskarrekoa; eta zin egin eban etzala geiago eguno buruz aurrera iñon sartuko, buztanez atzera ibilli baño, ta onetara, ukaldirik emongo ba'eutsen be, buruban baño naiago ebala bizkarrian artu. Oñazez eta miñez, al ixan eban lez eldu zan atzera katomixarren landara, ta jazoriko ta ikusiriko guztija

edestu eutsenian, iskilluak ixill-ixillik artzeko aginddu eutsen gudarijai buruzagijak; ta arerijuen landara juanik, eraso-aldi irrime bategaz otoz-otuan ogigaztae-nagosijaren txabolea artu ta barruban egozan guztijak il egin zittubezen. Onetara aspertu eben zangurrubaren kaskarre-kua; baña zangurru gixagaxuak ezaban gura alakorik barriro jazo egikijon, eta ba-diñotso karra-marruari:

—Amutil; gaiuazan emetik Jaungoikuakaz, gudaketea eztoz guretzako egiña ta.

—Baña, zelan iges egingo yuagu —esan eutsan karramarruak— gure oñatzen aztarrenak artu egingo yauezak-eta?

—Ibilli adi i albokera, ta nik atzekera egingo yuat; onetara iruzur egingo yautseguk eta estura guztijetatik urten al ixango yuagu.

Atsegin ixan yakon karramarruari burupide au ta biatzen puntetan jarririk, txairo-txairo asizan ariñeketan, orbiden, eta ba-yuakon zangurru gaxua atzetik, eldu eziñik. Katamixarrak ezeben iñoiz igarri norantz alde egin eben gure lagunak, euron ibilkera zakarraren oñatzakaz buruba nas-pilddu egin ixan yakelako, ta gogait-egindda uts-

emon egin eutsen jazarkatziari. Nekez eta lorrez eldu ziran etxera zangurruba ta karramarrua; ta bidian jasan ixan zittubezen estura ta larrijakaz beti gomutau ixanik, il-burukotzat itzi eutsen ondorenguai arrezkero ibilli ettekezala beti eurak etxera etorrikeran egin ixan eben letxe; eta gaur berton ikusi ziñegije, oindiño, zangurruba atze-atzeka ibilli duala, ta karramarrua, barriz, albo-alboka. Eta zangurrubak ogigaztaia- ren txabolan sartukeran artu eban kaskarrekoa beti goguan daukodanez, neu be zure gela one- tan sartzaittian bada-ezpadan atze-atzeka sartu ixan naz, ezer txarrik artzekotan oba dalako biz- karraren azkenaz artu burubaz baño.

—Ondo dago ipuin ori —esan eban bakaldu- nak—, zuaz etxera orain eta etorri zakidaz bijar. Baña egixu nik ikusi eta ez-ikusi egin zagidazan eratarra, eta ekarri egidazuz zeugaz ortua, kortea ta errotea.

—Igarri egik ori, labatxori. Ba-nua, bai; baño asmauko dot zerbait zure agindduba zelan edo alan bete al ixateko.

BERTOLDAREN MALTZURKERIJA

Bijaramonian, ba-diñotso Bertoldak amari zerbazko opil bat egin dagijola, ta guriñez, gaztaiez eta gaztanberaz ondo ta lodi igurtzi ostian, bota egijozala ganetik zaia ta uruna ugari. Artu eban gero galbae bat, eta arpegi aurrian imiñita, opillagaz eta guztijagaz bakaldunagana jua zan.

—Zer esan gura dau, ostera, arpegi aurrian dakarzun galbae orrek? —ittaundu eutsan bakaldunak.

—Ez-al-zeunstan zeuk aginddu ikusi ta ez-ikusi egin naikezun erara etorri nindakixula? —jardetsi eutson Bertoldak.

—Bai, alantxe da.

—Ona emen, ba, ni, galbae onen zuluen atzian, ikusi naikezularik eta, alan be, ezin ikusi naikezularik.

—Gixon andija ta burutsuba zara, orrattiño. Baña, ortua ta kortea ta errotea, non dozuz, ba; ala eneutsuzan ekarteko esan?

—Orreik irurok be zerbazko opil onetan daukozuz nastian. Zerbeak ortua esan gura dau; gaztaiak, guriñak eta gaztanberek, kortea adierazoten dabe; eta zaia ta uruna, barriz, eztozuz errotea baño besterik.

—Eguno neure bizijan eztot zu lango gixon argirik ez ikusi ez ezagutu. Eta saritzat, zeuri otu dakixuzan edozein eginkixun eta biar-ixanetarako artu daikezu jauregi au zeure-zeuria bai'litzan.

Itzok entzutian, bakaldunaganik zerbait aldenduta, kukulumutxu jarri ta prakak erazten asi zan Betolda gorputzeko biar-ixanen bat egi-ttia erakutsi gura bai'leuan; eta jasa aretan gixona ikusirik, asten yako bakalduna garraxika:

—Zer da baña, emen egin gura dozuna, zanttar lotsabako orrek?

—Zeuk eztaustazu esan, ba, neure biar-ixan guztijetarako artu daikedala zure jauregi au?

—Bai, esan dautsut; baña, zer da zeure egi-tteko ori?

—Jauna; nik, ba, neure ixate oneri aztun deritxot une onetan, eta zeure abinddu ta eskeintzea ontzat arturik, aztuntasun au ementxe ber-

ton arinddu daikedala otu yat, egin-egiñian be, biar-ixan gorritan aurkitzen naz-da.

—Orduban, bakaldunaren jagolietariko batek, artzen dau makilla bat eskubetan Bertolda burutik-bera astindduteko gogoz, eta ba-dirautso aldarrika:

—Asto txarritto ori! Tira kortara, zeure ideko astuen ondora, bakaldun aurrera olako zantarke-
ririk egitten etorri barik! Alde emetik, arin, esku-
betan daukoda makilla onegaz saietsak apurtu
dagixudazan gura ezpa'dozu!

Bigurtzen yako Bertolda ben-ben eta ba-diño-
tso:

—Baratxe, baratxe, ene anai kutuna! Zer duala-ta orren milika ta bupera eure buruba agertu gura? Ez al-dozak eulijak iñoiz ikusi, ezka-
biztuen buru ganian ibilliostian, arian bakalduna-
ren maira be juaten dozaala, ta bakaldunaren
katilluban bertan miazkau ta zetazkau egin
arren, ezeren kezka ta iguin barik artzen yuala
arek katilluko zukuba? Eta, ezin al-yuadaz nik
ostera, neure zeregiñak beianganian egin, biar-
biarrezko ixanez ganera, bakaldunak berak bere
jauregija neure biar-ixan guztijetarako eskeñi

yaustaan ezkerro? Ala au baño biar-ixan andijagorik ba-ete-laiettekit etorri egin yataan eskeintzeari onen adin-onez baietza emoteko?

Beinguan ulertu eban bakaldunak Bertoldaren itzixuna, ta ikusgarrizko ereztun bat atzamarretik aterata ba-diñotso:

—Eutsi ereztun au; zeuretzat emoten dautsut. Eta zuk, ene diruzain orrek, emon oneri milla bat dukat.

—Eztot nik gura lorik galdu erazo dagistazun.

—Nik zuri lua galdu erazo?

—Bai aurki. Orrenbeste diruren eta ereztun orren jaube ixango ba'nintz, eneuke eguno atsedeen egingo, eurok gorde eziñik edo zetan irazi bururatu eziñik, buruba zoratu-zoratu egindda, ez bakerik, ez arterik eneukelako ixango. Ganera, ba-dakixuz, oiez, arako esakunak: «edozein sari esker gura», ta «iñoren emoia artu ta norberen buruba saldu». Jarei egin nindduban Jainkuak eta jarei iraun gura dot illartian.

—Zer egin daiket, beraz, zu saristuteko?

—Naikua dau ordaintzen, on-egiña dauanak ezagutzen.

—Ezta naikua ezagutzia; esker-ona sari zerbattegaz erakutsi biar da.

—Gurari eta gogo ona ikustia ordañik asko da gixon zindduarentzat.

—Baña nagosijari adei-legez yagoko menpekuagaz esku-zabal ixatia.

—Alan be, eztau menpekuak ontzat artu biar bere irabazija baño ezer nagosijagorik.

BAKANDEREAGAZ BARRIRO

Autubeton eragoioela, ara non datorren bakanderearen geznarija idazki bategaz, Bertolda jauregira bialdu egijola bakaldunari eskatuten. Kurrukea eukotsan bakandereak Bertoldari beñolatik, eta arrezkero be uri atako andrandijak bakaldunak laidoztu ixatia aren erruz ixanzala entzunik, amurruba gettu egin yakon, eta Bertoldari bizija kentzia erabagi eban.

—Bakandereak dei egitten dautsu barriro —esan eutsan bakaldunak—. Erdi makalik dagola diño, eta ia bera alattuten juan gura ete-zeunkientz, zeure gogaro bixi orregaz ondo-eza arindudu dakijon.

—Lukijak be gexo-buru daki egitten sarri, ollazkuak erarago dakijozan etorri.

—Zeri buruz diñozu ori?

—Katamotzari ta andreari buruz: kurrukatan alkarren antzeko dozuz.

—Irakurri emen zeuk, ba, irakurten ba'dakixu.

—Ikusija ta uartuba lango, liburu obarik eztoz nik.

—Andra zindduaren asarria laster da irribarria.

—Estaldurik dagon txingarra laso: ganeko autsari bero iraun-azo.

—Ez al-dozuz entzuten, baña, emen diñotsuzan itz ederrak?

—Itzok eder, geiok ez; amaika jakittun zoro egin daruez.

—Tira, zuaz juateko ba'zara. Juanak juan, eta ura be, bein juan ezkeru, ez ixotz ez ur bero.

—Zuku beruaz iñoiz galdostu danak, otzari be putz.

—Tira, gixona; naikua da erregurik. Esake-reak be ba-diño: «dollora otuago, atsa putzago».

—Idija duanian pikara, aurretik ixerdi, atzetik ikara.

—Leoia baxen bizkor egindda, zuaz ezeren bilddur barik.

—Leoia baxen bizkor? Ala bilddots epela baxen koiskor?

—Azartuba, azartuba ixan biar dau gixonak. Ganera, eztautsu bakandereak amurrurik.

—Ba-nua; baña zeuk agindduten daustazulako. Ta zuk diñozun azarkuntzeak bilddurra uza-bez, ze illteko edo bizitteko gudura guakez.

Eta bakanderearen jauregira jauten asijaz beraz, ara non entzuten dautsen ate oste baten txutxumutxu iñarduben morroe batzuri, bakandereak bere eztarijai aginddu eutsela txakur guztijak euki egijezala gertu, Bertolda jauregijan sartunaz batera, txakurak axatu ta aginka il egijen. Jauregi atara juateko erriko zeiatik igaro biar zanez, erbi bixi bat salgei eukan gixon bat ikusi eban Bertoldak bere zorijonerako. Erosi erbija ta kolkuan sartu eban. Eta jauregira eldu zaneko, ara non yatorkazan txakur guztijak amurrututa, entzun ixan eban legez, barrutik iñok ezarritta berari aginka egitteko. Galtzorijan ekusan Bertoldak bere buruba, eta txistuba baño aroñago kolkotik erbija aterta, txakurrai jaurti eutsen. Esan biarrik eztago: txakurak, erbija ikusi ebe-neko, bertanbera itzi Bertolda bake-baketan ta ankok zetarako yuaguz? esanda, bata baño bestia ariñago aldendu ziran erbijaren atzetik alkarrren leian. Onexetara urten al ixan eban Bertoldak txakur aginkadarik artu barik bakandereaga-

na juateko. Bakanderea zurtzauta geldittu zan Bertolda bere aurrian bixirik ikustiaz, ordurako txakurrak il ixango ebela uste ebalako; ta asarria ta amurruba barruban eutsin eziñik, ba-diñotso:

—Emen al-zagoz, astotzar, gaizkin, alakuori?

—Emen nago, bai; baña ezpa'nengo oba neunke.

—Zelan egin dozu iges nire txakurren agin arterik?

—Ixadijak igespidia emonik.

—Oraingotan eztozu iges egingo, ba; ta naizta asmau al dagixuzan amarru ta azerikeri guztijak asmau, ezin ixango dozu nire esku arterik bixirik urten. Etzara geiago, ez, arrokerijetan ibiliko andrai iruzur egin dautsezula-ta.

—Milla urte bixi ixango ba'giña be ezkenduke eguno zuk eta nik begi onez alkar ikusiko. Ezkara gu iñoiz ogi ta jaki ixango.

AMABIJAGAZ

Orduban bakandereak, sumin-sumin eginda, Bertoldari eutsi egitteko eginddu eutsen morroiai, ta txikotez ondo lotuta, berak lo egitten eban alboko gela batera eruan eragin eutsen. Bilddur zan, alan be, Bertoldak iges egingo ez ete-eutsan, lenago be birritan edo irutan maltzurkeriz eta amarru bidez egin eutsan lez, eta olakorik jazo ez eikijon, zorro uts andi bat arakarrita, barruban sartu eban, eta amabi bat imiñi eban jagolatzat, urrengo goxerarte zorrua ta barrukua ondo jagon egixan aginddu garratzak emonik. Bijaramonerako, bakandereak berak jakingo eban zer egin Bertoldagaz: edo ibaira jaurti, edo arian zigor txarragoren bat ezarri, eguno iñori ixekarik geiago ezin egin ixan eikijon; eta ene Bertolda gixagaxua zorro barruban geldittu zan. Ordurarte ezaban iñoiz illteko bildurrik ixan, baña ereti atan, bere azkeneko orduba egunoko urrien nabaitzen eban-da, larrikara gogorrak sartu yakazan gorputzian. Orrattiño, azerija beti azeri, eta egoera negargarri aretan

be malmuzkeri bat otu yakon zorro barrutik urten al ixateko, ta urrengo lerruotan ikusi daike-zubenez, berebixiko onduen urten eutsan asma-kixun barrijak.

Zorro barruban sartuta, beraz, eta jagolatzat amabi bakar bat eukala, asi zan Bertolda deske-llaka, baña bere burubari izketan bai'leragoion, eta ba-iñuan:

—Oi, ene adu madari-madarijok; txiro naiz aberatsai negar eragittian zuben poz eta atsegin guztijak imintten dozubezanok, alakuok! Oi, eta nire zorigaiztua baño txarragua! Nongo onda-mendira ekarri nozube ekarri? Oba neunkian attak etxetik jaurti ta otzurrian asi erazo ixan ba'leust; eneukian, beintzat, neure buruba itxura negargarri onetan orain ikusiko! Zer balijo ixan daust niri, neure buruba txirotzat agertze-ko, soñeko zantar eta pildrizki oneikaz jantzi ixa-tiak, aberatsa nazala igarri egin dauste-ta? Oneik anker zittalok eztabe nigaz adeitu gura neure ondasunen jaube eurak egittiarren baño! Baña, jazo dattiana jazo, eztot nik a ezelan ez-ta ezegattik be emaztetzat artuko; ta neskatilleak berak be gura ez eta, ala-ta-be, bakandereak nik

artzia erazo gura ba'leust, batek ba-daki zer jazoko dan emen!

Amabijak, itzok entzueran, autubok zetan lotu ete-ettekezan jakin guratxubaz alde batetik, eta ixakeraz errukijor samarra ixanik beste aldetik, ba-diñotso:

—Zeri dira marmarrok, edo zer daiñarduzu esaten, ene gixona? Zergattik sartu zattube zorro barruban?

—Ut, ut, ut; laguntzarra! —erantzun eutsan Bertoldak—. Zuri eztautsube nire atsekabiak ardurarik ixan biar. Itzi egidazu niri neuk gura dodazan erosta guztijak egitten, eta zagoz zu zeure zeregiñaren adi, zeuri aginddu dautsubena egitten.

—Ba-dakit, ondo be, amabi gaxo bat baño enazana; baña, onez ganera, gixona be ba-naz, eta, gizona nazan aldetik, lagun-urkuaren atsekabe ta lorren errukija artuten dakidana be bai. Eta neure inddarrakaz zure zoritxarretik urteten ezin lagundu al ba'negixu be, berbaz besterik ezian, urgazi ta poztu egin zaikedaz.

—poz andirik ezin emon ziñeist zuk, nigaz egitteko danak luzabiderik eztaukolako, epe laburraren barruban bete biar da-ta.

—Zer, ba? Makillatu egin gura zattubez, ala?

—Txarrago.

—Oñaze-txirringean lotu, antza?

—Txarrago.

—Katigu-erremulari bialdu, oiez?

—Txarrago.

—Urkatu, ete?

—Txarrago.

—Zatitu, aurki?

—Txarrago, ara bere.

—Erre, orrezkero?

—Milla bider txarrago.

—Zer arraio egin daiketsube sei gauzok baño txarragorik, ba?

—Emaztia emon gura dauste.

—Eta, ori al-da makillatuba ixatia baño, oñaze-txirringean lotutea baño, katigu-erremulari bialtzia baño, urkatuba ixatia baño, zati-zati egittia baño ta sutan erretia baño txarrago; ala burutik egindda zagoz? Elorrijo andiren bat zen-

dubala-edo uste ixan dot nik! Gixonak, eniak!
Ori? Ori kittarrea jo ta abestutia letxe dozu!

—Eztiñot nik andrea artzia zuk esan dozuzanak baño txarrago danik; ez. Emazia emon utsagaz eleuskide niri miñik eragingo, zelan eta zetarako eta zergattik emon gura dausten ezpa'neki.

—Zetarako emon gura dautsube, ba?

—Esan; zeu bakarrik zagoz emen? Eneuke gura beste iñok entzun dagistan, galdutan nengokelako osterantzian. Ara; eztakit nik zeu nor zarean, baño gixon zintzua dirudixu zeure berbaikeran eta galduko enozun uste osua daukat zeugan. Baña jazo egin biar dana jazo egingo data, betor etorteko dana!

—Asi; gixona; asi ardura barik zeure arazo ori esaten.

—Jakin egixu lenen-lenen ni ondasunez jositta nagola; aberats okittuba nazala. Orrattiño, ixatez, gorputzez, zeuk iruditu ziñegijan gixonik mazkal ta itxurabakuena baño ezañagua naia-tzu. Darraiodan. Nire lurrak eta etxaguntzak beste zaldun batenen albuhan dagoz, mugak bittarte. Alaba ezin ederrago bat daukotsu zaldun onek, eta nire ondasunak begiz jorik, alaba

au emaztetzat niri emotia egin dau burupidia, naiz-ta ni, esan dautsudanez, gixon txatxarra ta itxusija ixan. Bein eta birritan eta irutan be etorri yat zaldun ori eraso gurarik, neskatilleari berba egin dagijodan; baña ez nire arpegi polittagattik, neure diru ta ondasunak-arren baño. Bai eta neure polittasuna! Ardura asko dautso areri ez nire jasak ez neure bizijak be, otu yakona lortu ezkeru ni urkatuta ikustia be bardin litxakijo-ta.

—Aberatsa zara zu, beraz?

—Aberatsa be aberatsa, bai abelgorritan, bai ardittan, bai etxaguntzetan eta batta edozetan be.

—Zure domubaren etorriak zenbatsu joten dozuz?

—Urte bategaz beste, sei milla dukat, edo biarba, geiago.

—Demoninentresa! Orrenbesterik eztaukon makiña bat markes ba-da bazterretan. Eta zure auzoko zalduna be, aberatsa da, ala?

—Nasai asko bixi da; baña nire aldiand lander bat dozu a.

—Zenbateragiñoiko irabazijak ixan legiz ak?

—Milla bat dukat, geien-geien be.

—Ezta orren txirua, orrattiño. Eta, ganera, jatorri onekua?

—Etixerik andikijenetarikua.

—Eta, ezkontsaririk eztautsu emon gura-edo ala?

—Bai; ba-daust emon gura. Zagoz pizka baten gixona dan-dana esango dautsut-eta. Baña emen barruban ezin dot berbarik ondo egin, eta obeto egingo zeunke zorro oneri abua azkatutia, buruba atera dagidan besterik ezian. Bai, gixona; neure esangua esanda gero lotu ta estutu ziñegi barriro, eztot buruba zetarako kanpuan luzaruago euki-ta.

—Pozik, atan be. Ona emen zorruari abua azkatuta, eta egin berba orain lasa. Ako marrauaren arpegija dozuna zeuk! Enparaduba arpegijaren eduko ba'dozu, bestelako txorimalua etzara zeu solo erdijan imintteko!

—Atera nagixu zorrotik oso-osuan, eta aurdu-ban ikusiko dozu zerikusiko ikuskixuna.

—Bai, baña gero, esatekua esan ostian, atzera sartu biarko dozu barruban.

—Zer dinotsut besterik, ba? Berbea berba, gixona. Alde orretatik ardura barik egon.

—Benetan, arrano arranua! Zuk daukostazu zaldunaren jasa! —egin eban oiu amabijak Bertolda burutik biatzera ikustian—. Ala jainkua! Eguno eztot ikusi neure aurrian zu baño pizti barregarrijagorik! Eta, andre-gaiak ikusi ete-zattuz zu?

—Eguno bez —erantzun eutsan Bertoldak—, eta egin-egiñian be, neskatilleak ikusi enagijan sartu ixan nabe ni zorro onetan, eta neskatillea bera be gela onetara ekarri gura dabe, eta dana illunetan dala nigaz ezkondu erazo; eta ezkondu-ta gero aterako nabe ni argittara eta orduban neskatilleak, gura-nai-ez, senartzat artu biar ixango nau. Olantxe egiteko dago erabagitta, beñipein, eta batta, ezkondu-ta gero, beingo-beinguan bi milla amaseiko urregorritan eskura-tuko daustezala, bakandereak berak ezkontsari-tzat neuretzako emonak.

—Au bai dala ixatekua! Oneri, inpernuko piz-tija dirudijan oneri, aberatsa dalako, andikijak eurak be senide arteko ixan gura yabilkoz. Eta niri, barriz, itxurabako matxango onen aldian

milla bidar yaiuago nazan oneri, txirua nazalako, amesetan be ezin lettekit olako zorijonik etorri. Dirubak; diru madarikatubak daukoz erru guztijak. Eta jasan egin biar!

—Gixon ixango ba'ziña, neuk egingo zendukedaz aberats gaba onetan.

—Zelan, baña?

—Nik , dana-dala, asmauta daukot zer egin, eta ezetara be enabe ni inddarrez-inddar ezkonduko. Orrattiño, nire ordezt sartu gura ba'ziñegi zuk zorro onetan, zeure eskubetan itziko neuke zuk zorijon anditzat etsitten dozun ori.

—Enintzake bestelako zorua ixango olakorik egitteko! Zorro barruban dagona, zu barik, ni nazala agertu lettenekoxe, kokotian txikotaz marapilo bat egin eta eskegi egingo nindukie!

—Susmau be ez egin olakorik, gixona! Neskatillea ta bijok ezkondu zagijezeneko, eta zorrua zabaldua agiri, eta gazte jasekua ta edonoren aurrian aurkeztuteko lakoxia zareala ikusi, ez uste ixan neskatilleak atzerarik egingo dauanik. Eta egingo ba'leu, oster, berentzat txarrago, bein egiñiko ezkontzea iñok ezin daikelako ausi, ta neskatilleak gura-nai-ez, zu aren senar ixango

ziñatekezalako beti. Ganera, abinddurik dagozan areik bi milla amaseikuak be arrapau egingo zeunkez zuk, eta dirubon jaube egin ezkerro, esku-utsik be etziñatekez ezkontzara juango. Eta neskatillearen attack, oneik eta areik dendunian imiñirik, eta gixagaxuak, zarra be ba-da-ta, urte askorik eztauala bixirik iraungo oldozturik, egiña egin esango leuke ta egiñikua ontzat artu. Eta zu, zeure diruben jaube eta arein ondasunen jau-begai egiñik, erakusmenian bixi ixango ziñate-kez ondo ta dedugarri, eta etzeunke orain diñar-duzun zeregin lotsagarri orretan eguno jardun biar ixango.

—Esan, bai; errez diñozuz zuk gauzak. Baña eneuke nik neure buruba galtzorijan imiñi gura.

—Zure gixagaxua! iñotsan Bertoldak amabi-jari. Zer diñozun be eztaixun gixagaxo-gixaga-xua! Zer txarrik etorri ete-lettekixu zuri arazo onetan sartziaz? Neskatillearen attack ezetsi egingo zattuzala uste al-do zu, ta ezkontuta gero, atan be? Neskatilleak, xalotasun eta apal-tasun berbera dan neskatilla orrek, etzattuzala gura esan dagixun bilddur ete-zara, ba? Ala bakandereak, bere buruba iñongo bakanderarik

emokorren eta esku-zabalenatzat daukon bakandera orrek, abindduriko dirubak lazkau ez eta bere buruba guztijen aurrian zekentzat agertu bai gura ixango dauala uste ete-dozu! Ai, zure buruba! Ikusten bai'nenguan dakit zer jazoko dan: Jaungoikuak alan gura ixan dauala-ta, atakotzak arturik eta atara jarririk, buruba makurtu egingo dabe guztijak; eta ez uste ixan iñok murtik atarako dauanaik beren abotik, zeri ixillik egon guztijak eukiko dabe-ta. Eta orduban zu, zeure emaztiaren etxera juango zara; ta urte asko barik aldi gitxiren buruban, ango ondasunen jaube ixango zara; ta guztijak men eta gur egingo dautsube, ixan be andikija ixango zarea-lako. Zabaldu egixuz begijok billa yabiltzun zorijon ori ikusteko; eta olako abagadunarik eztala egunaro agertuten oldoztu egixu!

—Ara, ba; orren leun eta garbi bidia imintten daustazun ezkerro, nik, egija esan, ija-ija gogua be ba-dot arazo orretan sartzeko. Beti entzun dot nik esaten zorijona lortuteko norberak be norberen aldetik zerbait egin biar dauala. Gure atta zanak beti esaten euskun: «eik alegin, itto ez adin», ta «eure burubari lagun akijo ta aut

lagundu», ta «dienean ereztuna, ifini txirkan-dea», ta «ezkontzea ta agintzea zerurean yator-guz». Eta, nok daki, ba, zerubak berak ez ete-dauan zorijon au niretzako gertuta euki?

—Eztakit nik olako barritsukeririk. Zorijona eskubetara yator-kunian geuk ezagutu ezik, beren atzetik ibiltten gara gero, baña alperrik. Zerubak emoi au zeuri egin gura ba'dautsu, zer-gattik zuk ez artu gura? Nik ba-dakit, ondo be, zu etziñatekezena orren atzekatxu egongo nire zint-zotasuna ezagutuko ba'zendu; baña, dana-dala, egixu zeuk gura dozuna. Nik neuk eztot neure buruba geiago nekatu gura lo egon gura dauana iratzartuten. Esan biar ixan dodana esan dot-eta, ba-nua neu atzera zorrora barrura. Tira; zatoz. Estutu egidazu zorruaren abua len egon dan lez, eta eztaust iñok berba geiagorik atarazoko, ez-ta ludiko urre guztijagattik be!

—Zagoz, gixona; zagoz piska baten. Barru-ban sartzeko ba-daukozu astija oindiño.

—Astija euki daukozula, etzattez astijaren begira jarri, iges egingo dautsu-ta. Edo atxiña-kuak esan oi eben lez; «galdu ezegik aldia ta idoro daik naia». Zeure zorijona nondik yator-

tzun eztozu zuk begiratu be egin gura, eta neuk be eztot neure buruba alperrik eio gura, zorotzat anagijen auki; onik gura eztauanari on egin-gura jardutia orixe baño eztalako: zorakerija.

—Ez nigattik ori esan —iñuan amabijak—; nik ondo ezagututen dot orreik zure berbok neuri daustazun oneretxijak eragiñikuak dirala, ta bada-kust, batta, neure onaren nekatuten diñardu-zula.

Eztautsat, beraz, zure ontasun orreri gogait eragin gura, ta emen naukozu zorro barruban sartzeko ta esan daustazun guztija egitteko gertu. Ba-dakit nik neskatilleaz bein ezkondu ezkerro, guraso ta enparadubak eruapena artu biar ixango dabena; batta eurak gura ez-ta be.

—Tira, tira; naikua da barriketarik. Zatoz; eta itxi abua zorruari, barrura nua-ta.

—Itxaron, gixona; etzattez zu sartu, neuk sartu biar dot-eta.

—Ezetz diñotsut. Eztot orain neuk zu sartze-rik gura. Erdu; euki zabal zorruaren abua sartu nattan.

—Arren, ezegidazu kendu esku arterik alako zorijonik. Ukarra bai'litzan eskatuten dautsut; ezegidazu ukarrik ukatu.

—Ukar egitterik ezin negixu ukatu; ez orixe! Azkenian be neuk amore emon biar; baña setatsu egon zareana ta gogait eragin daustazuna zeuk be ba-dozu igarten! Sartu zattez barrura ta barbarik ez geiago! Zagoz zu emen lasai berez etorri biar dauanaren adi, ta bijar goxian zeuk ikusiko dozu gaur nik zugaz egin dodan egiñena.

—Gixon zinddotzat eta tolesbakotzat ezpa'-zeunkadaz, ez uste orren errez itziko neutsanik neure burubari zorro onetan sartzen; baña badakust zu on utsa zareana.

—Zerubak berba eragin dautsu orain! Tira; sartu ondo beste beso au ta makurtu buruba pizka bat: ni baño garaiago zara-ta, ezin-ixango neunskijo osterantzian zorruari ebua lotu.

—Oi ene, nire samea! Okertu yat sekulako! Lotu al-dozu ondo? Amattu bein edo bein, ba! Zuk esan dozunez, laster dira etorri guraso ta enparadubak, ezta?

—Bai, gexu baten. Ordu bi edo iru barru egin dozu zuk zure egingua. Ara: amattu dodaz lotu-

kixunok eta zagoz orain geldi-geldi. Txistik be ez atara ortik barrutik —entzun dozu?— biar dan letxe urten dagijan ondo arazo onek —entzun?

—Ba-nago ni ixillik. Baña zu; imiñi nagixu ormeari deutsodala, osterantzian onen luzaro zutunik egon ezkeru nekatu egingo naz-eta.

—Orra or, ba, orman irozota. Auntxe zagoz ondo baño obeto!

BERTOLDA AZKE

Bertoldak, amabi kaikutzarra zorro barruban imiñi ebanian, berpertatik iges egittia erabagi eban, urrengo goxian lepo ganera etorri biar ekijon ekatxari itxaron barik; eta bakanderearen gelatik barruna igaro biar ixanik, ate zirrikittuban belarrija ezarrita zeletan egon zan zati baten ezer entzun edo iñor nabattu ete-eukian. Ezeban barru aldetik zarata txikarrena be asmaten eta, antza, lenengo lotaldijan egozan guztijak. Bera aguan gelako atia geldiro-geldiro idegirik, aretuan sartu zan, eta aretotik bakandereak lo egi-tten aban gelan. Ixil-ixillik aren oera urreratuta, lo-zorruan aurkittu eban bakanderea. Beriala otu yakon ixeka barri bat egittia, ta bakanderearen soñekuak osturik, aldian imiñi zittuzan eta, onetara, andrazko jantzitta igaro zittuzan bakanderearen otseintzako andrandijen lo-gela guztijak. Ain zuzen be, iñudiaren oe-adarretik eskegitta idoro zittuzan jauregiko giltzak, eta ate ta urteiera guztijak bata bestiaren urrengo trebetasun andiz idegirik, begi-itxi-edegi baten aurkittu

eban bere buruba jauregittik lekore. Orrattiño, edurra ixan zan gaba atan, eta kalia zurittuta eguanez, bilddur zan oñatzetatik aztarrena artu ez egijoen eta ezkutau al ettekian gorde-lekuba errezalaurik barrero oratu ez egijen. Galtzori au urruntzeko, oñetakuak erantzi eta atzekozaurrera jantzi zittuzan ostera be, onetara oskijen oñatzak arantz jua joian norbattenak barik, onantz etorri etorren bat-edo-batenak irudittu egijen, eta taiu onetan, nora jo ezekijala, batera ta bestera ibilli zan kalerik-kale zati baten. Azkenian, uriko orma-esi barru-aldian laba bat aurkittu eban, eta laba aretan sartu zan.

Eguna etorritta, sartu ziran andrandi gastiak bakanderea janzten, eta zurtzauta geldittu ziran bakandereari gabez erantzi eutsezan soñekuak idoro ezittian. Begiratu emen, arakatu an, zokondo ta bazter guztijak ondo-ondo ikustatu, ta soñekorik agertu ez! Guenian, gogattu yakon bakandereari ta, beste soñeko batzuk erakarritta, asarre baño asarriago jagi zan oetik eta trumoia lez jua zan Bertolda zorro barruban itzi eban gelara. Eta —a zan ixatekua!—: len soñekuak itzaldtu eta orain Bertolda jagoten imiñi

eban amabija aienatu! Jagolea bera ixan ete-zan, ba, soñekuak ostu eutsazana, ta lapurretea egiñik alde egin ete-eutsan kalera? Auxe susmo au sartu yakon bakandereari buru-buruban, eta buruban sartunaz batera zin egin eban jagolea topau al ba-egijan topau, beingo-beinguan urkatuteko egingo ebala aginddu. Urreratu zan gero orman irozota eguan zorruagana ta ba-dittauntso:

—Da? Ene gixontxu enia: bart ixan zenduban gogaro galantaz al-zagoz oindiño be?

—Ez, andrea, ez —erantzun eutsan emabijak zorro barrutik—. Albait ariñen artzeko gerturik nago orain.

—Zer da artzeko gertu zagozana; osakaia. oiez?

—Eztozube oindiño gertu, ala?

—Ointxe berton gertu eragingo dogu.

—Albait ariñen amaitzen ba'dozube, niretzat oba.

—Atsegin ori ixateko eztozu luzaro itxaron biar ixango.

—Orduban bai nire poza! Luze eretxitta be ba-nago daguaneko. Tira, ekarri dagijela nigana ointxe-ointxe.

—Gexu baten eruango zattugula diñotsut, gixona; egon lasa.

—Nora, baña, ni eruan? Gure egijunea ezta ixan olan, bera gela onetara etorteko baño, ta ni ez-ezagun naiokolarik, a ta ni alkarregaz ezkondu eta beriala nik bi milla amaseikuak urregorritan jasotia. Ekarri egidazube, beraz, ona, neugana, eta egingo dot nik neuk egin biar dodana.

—Zer ezkontza eta nongo amaseikuak diñostaz txatxal onek? Atera egidazube pizka baten zorro barrutik, arpegija ikusi dagijodan, ia. —Nok imiñi zattuz zu zorro orretan? —ittaundu eutsan bakandereak, Bertoldak barik amabijak zorro barrutik urten ebanian.

—Senarra ixan biar ebanak berak; eta egin-egiñian be, zubek emaztetzat emon gura dautsozuben neskatillea berak gura eztaualako, neuretzat itzi daust zorijon andi ori.

—Zer emazte ta emazte-ondo! Argi egidazu berba ulertu dagitsudan.

—Ba-diñotsut, ba: areri itxurabako baserritar-
rrari emon gura ixan dautsozuben emazia, ta
aren ganerako bi milla amaseikuak.

—Ori ipuin ori adierazo al-dautsu arek?

—Ipuña, ostera? Bene-benetan esan daust
niri arek; emazia ta amaseikuak.

—Orrezkero, ointxe-ointxe aginduko dot
amaseikuok ekarteko. Artiatan gertu zattez zu
artzeko eta egijuneak diñon lez, zeure lepo
garian eruango dozuz. Ixango dozuz, bai, ama-
seikuak eta zortzikuak, eta batta zaragi-dantzea
be!

—Orretarako baño enago emen iragoko ordu-
betan, eta ordu bakotxari milla urte baxen luze
eretzitta, egon be! Amaseikuak, gero, pixo one-
kuak ixan biar dabe, ta zarata onekuak, entzun?

—Zeuk egingo dozu amaseikuen kopuruba,
ta aztunian edo zaratean onak ezpa'litzaz,
ordiazkuak emongo dautsuguz. Artiatan, ointxe-
rik asi zenbatuten, eta arintxuegijak ba'zeneri-
txoz, esan ardura barik.

Eta bakandereak au esanaz batera, lau
morrosko eskubetan makilla eder banagaz ekarri
eragin eta amabi gaxua oraturik, makillaka emo-

nalak emoten asi yakazan bat-batian. Aren arrantzak; aren alarauak; aren diadarrak, amaseikuak emon biarrian lepua makillaka birrinddu biar eutsela ikusiyeran! Ezeutsen garraxijok eze-tarako balijo ixan gixagaxuari, eta makilladunak etziran lotu jorraketan amabija ildda lez beianganian itzi ez artian. Baña au be etzan bakanderearentzat naikorik ixan, eta zorro aretan bertan barriro sartu eragiñik, ibaira eruateko aginddu eta uretara jaurti eben zorro barruban. Onetara amattu zittuzan bere egunak amabi gaxuak! Amaseikuak jaso gura, ta makilladak josa biar! Emaztia betiko artzeko ames egin, eta bete-beteko mustadea artu eragin! Adige-ibaiko ondarrak ba-daki ondo gaxo aren barri!

Amabi gaxua urez asetzen bialdu ostian, alegin andijak egin zittubezen Bertolda idoroteko; baña edur ganeko oñatzak atzekoz-aurrera egonik, begittandu be etxakan iñori egitten Bertoldak jauregitik urten ixan leukianik. Bakandereak, ala-ta-be, bere soñekuakaz eta amabijagaz egiñiko ixekeari ordurarteko guztijai baño lotsagarrijagua eretxirik, Bertolda urkamendira bialtze-ko baño beste gogorik ezeukan, eta ainbat lagun

bialdu zittuzan ara ta ona, bazter eta zokondo guztijetan gure gixona billatu egijen.

Bertolda laba barruban ezkutauta eguan, beraz, eta billa ebilkijozanen berbarua noxian-bein entzun egitten ebanez, illteko bilddura sartu yakon eta milla bidar damututa eguan bakaldun-jauregira etorri biar ebala beñola otu ixatiaz. Bakandereak eukotsan kurrukea gogoraturik eta amabijaren eta soñekuen ixeka negargarrijaz amurruba gettu egin ixan eikijola zuzen oldozturik, azartu be etzan egitten laba barrutik urteten atxillo artu egijen bilddurrez, ba-ekijalako berpertatik ezpai barik urkatuten eruango ebena. Baña, zoritxarrez, aldian eukan soñekua beretzat luziegija ixanik, etzan uartu labako atia barru aldetik itxikeran, gona mendel zati bat atako aldetik ondo sartu barik itzi ebanik; eta olako jazoeretan iñoiz utsik egitten eztaben aretariko atso batek, laba ondora uste-uste barik urreratuta, ikusi egin eban laba artetik dindilizka eguan gona mendela, eta ikusijez ganera, eza-gutu be bai a gonea bakanderearen soñeko bateri egokijona zala. Atso arek bajanderea laba barruban egotiari arrigarri eritxon, eta kolkuan

sartu yakon susmua edo egiztau edo guzurtauteko ustez, labara jua eta zulo batetik barrurantz begiratu eban. Bene-benetan, bakanderearen jantzija zan, berak ondo be ondo ezagututen eban bakanderearen jantzija ta, beraz, laba barruban eguana ezin ettekian bakanderea baño beste iñor ixan. Arik gitxigarrenian atso arek beste atso bateri esan eutsan bere idorokuntzea, ta beste atso arek beste bateri; eta onetara, aborik-abo eta miñik-min, eguberdartia orduko uri osuan zabal ebillen albistea: bakanderea uriko orma-esijetako laba baten barruban eguala. Attearen; an sartzerik otu be egittia bakandereari!

Bakaldunaren belarrijetara be eldu zan albista barregarri au, ta Bertoldaren malmuzkerija ta azarkuntzea ezaguturik, lenagotik be gauza gatxagorik asko ikusitta eukotsazan-da, ezeritxon ez gaitz ez zail Bertoldak bakanderea laba aretara eruan al ixatiari. Astirik galdu barik, bakanderearen gelara zuzendu zan. Asazkaldi andi bat ixan eban, orrattiño, bakanderea jauregijan aurkittutiaz, baña amurru-aldi andi batek jota idoro eban, eta zer jazo ixan ete-ekijon

ittaundurik, soñekuakaz Bertoldak egiñiko ixeka erakusmenekua edestu eutsan bakandereak. Bakaldunak, alameneko laba aretara lagundu egijoela eskatu eban, eta ara eldurik eta labako atia zabaldurik, ara non aurkitzen daben barruban gure Bertolda, kokil-kokil egindda, bakanderearen soñekuakaz jantzirik.

—Azkenian be arrapau zattut, maltzur, zittal, arrano ori! —egin eban oiu bakaldunak—. Baña oraingotan ezatxataz esku arterik juango edo diabrua bera zara!

—Barruban eztagona ezpedi sartu, ta sartu danari ezpekijo damutu, —esan eban Bertoldak.

—Etzakidaz niri eztabaidaka asi, alperrik dozu-ta. Ia, zubek nire zaldunok eta nire epaia bete biar dozubenok; artu gixon au eta eruan ointxe berton zugatz batetik eskegitten. Baña, uartu ondo: ezegattik be ez jaramonik egin beronen berbai; ezer esan ba'daitsu be sor-ta-gor egin zakijoje, azeri zantar billau bat baño eztalako gixon au. Diabrua bera ariman sartuta ete-daukan nago, ta egunen baten, geure artetik kendu ezik, ondatu egingo ginddukez guztijok. Ia, ba; igittu. Eruan egidazube ointxe-ointxe ta

aginddu yatzubena bete egixube ziatz eta alik lasterren.

—Iradu egiñiko gauzea ezta iñoiz ona ixaten —iñotsan Bertoldak.

—Bakandereari egin dautsazun iraña andije-gija da nik parkatu al ixateko.

—Izpiderik gitxien daukonak, iñok baño garraxi geiago. Itzi egidazu niri neure buruba zurittuten, besterik ezian.

—Lenengotan parkatu, urrenguan sakatu ta irugarrenian urkatu, esan darue. Eta zuk, irubidar ezeze, lautan eta geiagotan be irainddu dozu nire emaztia, ta aldi bakotxian baño urrenguan samiñago irainddu be. Tira; alde emetik.

—Egija esatiarren erijotzea jasan biar dot, beraz? Arren; etzakidaz orren bijotz-gogorra ixan.

—Ondo dakixu zuk esakuneak zer diñon: «entzun ikusi ta ixi, baketan nai ba'dozu bixi», eta «ugazabandreaki lotsea dautsonak, ugazaba matte». Beraz, ez ekin geiago nire belarriak gortuten zure eskarijakaz, alper-alperrik ixango dozulako arrenka eragotia; almaixian ura jo ta austu gura ixatia baño be alperrago.

Au entzueran ba-iñotsan Bertoldak bere burbari:

—Estura larri onetan, ene Bertolda enia, leoia bera baxen kementsu agertu biar dozu zeure buruba, ta onei ergel guztijoi norartegiñoko zindua ta bijotz-zabala zarean erakutsi. Oñaziak eztirau norberen bizijak dirauanarte baño, eta saldu ezindana emon egin biar da.

Eta bakaldunagana zuzendurik, ba-diñotso:

—Emen naukozu, ene bakaldun enia, zeuk agindu dozun guztija beteteko gertu. Orratiño, il orduko mesede bat eskatu gura neusketzu; egin ziñeistazan mesedietarik azkenekua ixango da.

—Emen naiagotzu neu be gertu eskatu dais-tazuna emoteko.

—Zugatz baten urkatuta il biar dodan ezkerro, aginddu egijezu, arren, zure menpekuoi, enagijela eskegi neure gogoko zugatz bat aurkittu ez artian. Onetara ixanezkero, pozik naiagotzu ilteko.

—Mesede ori emona yatzu. Ia; eruan egixube gixon au urkatuten, eta neure asarretan sartu gura ezpa'dozube, ezegixube eskegi beronen

gogoko zugatz batetik ixan ezik. Ezer besterik nai al-dozu?

—Besterik eztautsut eskatuten, eta milla esker jauna.

Ezeban bakaldunak Bertoldaren itzixuna ondo ulertu; ta aren zaldunak, aginddu eutsena beteteko, artu Bertolda gudarijen artian eta txikotez besubetatik lotuta baso andi batera eruan eben. Baña baso aretan zugatzik asko ta mueta guztijetarikuak egon arren, ezaban Bertoldak bere gogo-betekorik batxu bat be idoro. Beste baso batera eruan biar ixan eben, beraz, ta gero beste batera, ta geruago aragoko batera, baña alperrik; Italiya'ko baso ta oian guztijetan ibilli arren, ezin ixan eban Bertoldak bere gogoko zugatzik, ez landararik, ez aberik, ez enborrik idoro. Batzuk lodijegijak ziralako, bestetzuk txiki-jegijak; aren adarrak okerrak ziralako, bestiarenak, barriz, meiak, guztijak eukotsen akatsen bat. Azkenian zaldunak, basorik-baso ibillijaren andiz gogait egiñik eta Bertoldaren maltzuckerijaren aurka iñok ezin leukiala ezer egin ezagaturik, txikotak kendu ta azke itzi eben. Bigurtu ziran zaldunak jauregira ta jazorikua edesturik, zur-

tzauta. arrittuta geldittu zan bakalduna Bertoldaren zurtasunaz eta aren adimen zolijaz, eta munduban zanik zururik argijena zala ezagutu ta autortu biar ixan eban.

Bakaldunari asarre aldija igarorik, Bertoldaren billa bialdu zittuzan lagun batzuk. Topau be egin eben azkenian, baña Bertoldak, bakaldunak atzera jauregira juateko iñuala ta ordurarteko guztijak parkatuta egozala entzun arren, ezetz erantzun autsen: esateko bakaldunari barriro beroturiko lapikokorik ez bigarren lorako mattasunik etzirala bape on, eta etzeguala munduban norberen azkatasuna ordaintzeko urre naikorik. Bakaldunak berberak juan biar ixan eban Bertoldaren billa, ta otoi ta arren, eta aginddu ta abinddu, azkenian lortu eban bere gurarija, ta naiz-ta Bertoldak ezetzian eragon, eruan egin eban jauregira ta bakandereari be parkatu eragin eutsan. Arrezkero Bertolda beti bixi ixan zan bakaldunaren onduan eta ezaban bakaldunak ezer egitten ez erabagirik artzen Bertoldari lenago eretxija eskatu barik; eta arazo ta garatz guztijak ebiltzezan bata baño bestia obeto. Baña Bertolda, baserriko gauza aztunak jaten ottuta

egonik, jauregiko mizkerijak jaten asi zaneke urdalletik gexotu zan beriala, ta egunak juan ta egunak etorri, gatxa obarantz juan biarrian, txarrerantz egin eutsan eta il-agiñian jarri zan.

Bakaldunak eta bakandereak atsekabe andija ixan eben Bertoldaren gexo onegaz ta osagillai ekiñalak egitteko aginddu eutsen gexua osatuteko. Baña osagillak, alegiñik asko egin arren, ezeben ezagututen Bertoldaren ixakerea ta andikijai ta zaldunai emoten yakezan osakaiak aginduten eutsezan gure gixonari be. Bertoldak, bere buruba iñok baño obeto ezagututen eban-da, esan eta esan eragoioen berari lapiko bete baba emoteko, kipula andi bategaz barruban, eta batta errauts azpijan egosiriko arbijak, eta beinguan osatuko zala; baña osagillak ezeben olakorik entzun be egin gura eta ezeutsen iñoiz atsegiñik egin.

Onetara il zan, bere gurarija lortu barik, Esporen idekotzat eukija ixan zana ta azturuba bai'litzan andikijak eta ainbakuak entzun egitten eutsena. Jauregijan negar egin eben guztijak aren erijotzea zala-ta, ta bakaldunak deduzko illetak egin eutsazan. Arako osagillak be damu-

damu egindda ebiltzezan, azkeneko egunetan ezeutselako emon jaten Bertoldari berak gura ixan ebana, ta ezagutu eben, baña zoritxarrez berandu, bere oldea ez egin gura ixattiarren il ixan yakela.

Bakaldunak, Bertoldaren gomutakiz, arlanduzko illobi eder bat eregi eban eta urrezko izki-jakaz urrengo duazen itz-neurtubok ezarriazo zittuzan illartitzat, eta jauregiko guztijai be baltez jantzi erazo eutsen, andikijenik andikijena il ixan bai'litzan:

«Baserritar lander bat, apal eta itzalik
Datza illobi onetan betiko eortzirik.
Matxarra zan; ezeukan gixon itxurarik;
Baña, adimenez, argi-zoli-zinddua ixanik,
Mundu osua itzi eban txit arriturik.
Bertolda eban ixena, ta bixi zalarik
Bakaldunaren kutun ixatera eldurik,
Jauregijan il zan oñazez beterik
Ezeutselako jaten emon ez baba ez arbirik».

BERTOLDAREN AZKEN-NAIA

Bertoldaren gelako ardurea euken otseñak, arek lo egitten eban oia taiatuten iñardubela, pil-driskiz eta ingiz beteriko lotura bat aurkittu eben otoz-otuan lastarramagearen barruban, be aldian. Geiagoko barik, artu lastamarragea edo zalakua, ta barruban eukozanakaz eta guztijakaz bakaldunari eruan eutsen. Eta bakaldunak dandana azkatu ta zabalduteko aginddurik, ara non idoroten daben ingi ta idazki arein tartian Bertoldak il baño egun asko aurrerago amoniko azken-naia. Ezer baño len, bakaldunak, azken-nai au egin eban baratarijari beingo-beinguan etorteko aginddu eutsan, bere aurrian irakurri egijan. Bai arin etorri be baratarija, ta bakaldunari oi yakon gurkerea egiñez, ba-diñotso:

—Emen naukazu, ene jaun altsu orrek, aginddu daistazun edozer egitteko gertu.

—Esan; egin al-dozu zuk iñoiz Bertoldaren azkez-nairik?

—Bai, jaunaltsu ori; bein egin ixan dot.

—Luzaro al da egin zendubala?

—Ba-dira ixango urrian iru illabete.

—Ia au danentz? Eutsi ba, ta irakurri zeuk, ni neuk ezin ixango neukelako. Zubek baratarijok egin oi dozubezan zirriborruak eztodaz nik errez ulertzen, izkijen ordez kako-makuak baño eztozubez egitten-da.

—Egin-egiñian be, jauna, ba, nik, ogetabi urte ikastolara ibillirikua ixan arren, ezin ixan dot iñoiz irakaslego mallea igaro, ta eztakit idazten errijak egitten dauan eraz baño; eta, egija esan, biar be eztot geiago, ozte laubagaz atondu biar ixaten dot-eta.

—Zelan dozu zeuk ixena?

—Ordollo Dollorretxeko derist, jauna.

—Ixen egokija, benetan; abixena be eztago orren txarto, baña oba zeunke, nire ustez, Ordollo barik Mordollo ixena euki, zubek, inpernuko lumadunok, mundu osua mordollotu ta nastau egitten dozube-ta. Ia, ba, Ordollo jauna; irakurri gogo onez, eta ondo ulertu dagitsudan ogutzi egidazu argi, zoli ta baratxe.

Ordollo jaunak, azken-naia irakurriz, ba-diño:

«Asikera onaren ixenian ixan dedilla, ta one-rako bedike. Nik, Bertolda deristen onek, Bertolot zanaren seme, ta arako Bertuz Bertingo ta Bertolin Bertañakoren illoba ta birloba onek, ikusirik gu gixasemiok, puxika andittuben antzantzera, edozein zistadak ustu ta autsez-iperdi botaten gattuzala; ta ezagaturik, batta, ni lez bein irurogetamar urtera ezkeroko gixona ogetairu ordubak jota dagola esan dattekela, edo ba-lettekela beñipein ogetalaurak jo ezin al iaxtia eta gero guztijoi gabon: gatz apur bat neure trentin onetan daukidan artian beintzat, neure arazo-marazuak atondu egin gura dodaz azken-nai pizka bat emonez, bai neure atsegiñerako ta bai neure aide ta beste enparadubak be lasattu dedixan, esker-oneko ixan gura naiakoe-ta. Eta, beraz, arren egitten dautsat une onetan neure onduan dagon Ordollo jaun oneri, azken-naitzat emoten dodan liburuko au aldatu dagijala ingittara; eta len-lenik:

Izten dautsodaz Bertola jaun ziorlari, neure lau soroko oski lodijak; eta ganera zortzi zuriko oraingo dirutan, nigaz beti ixan dalako mazal, eta bein baño sarrijago itzi ixan daustalako

beren estena zurrumai emendijo batzuk egitteko eta beste zer batzuketan be lagundu ixan daustalako; ta abar eta abar.

Bardin Mamukijo jaun baratzañari, neure lastozko kapelea, beñola baten, goxian-goiz, esku-bete porru emon ixan eustazalako urdalla garbi euki ta jateko gogua biztuteko.

Bardin Txolin jaun ardotegezanañari, neure ugal luzia ta narruzko zizkuba, biar ixan dodan bako-txian pitxarra betetu ixan daustalako ta beste zeregin batzuk be egin ixan daustazalako.

Bardin Zukulin jaun sukaldarijari, neure aiztua bere magijagaz ta guztijagaz, noxipein errauts azpijan neure gogoko diran arbijak egosi ixan daustazalako, eta batta be iñoiz lapikotxu bete baba kipuleaz imiñi ixan daustalako, ixanbe janari au nire ixakereari eratara yatorkana dala-ko ixan, eta opillak eta eperrak eta osterantzeko mizkerijak baño on geiago daustana egitten.

Bardin autortu biar dot, ni ona bera etorri nintzanian (an goian baraurik ez gelditziarren, egija esan), ba-nebala mendijan beste iñor itzi: Markolbe neure emaztia, Bertoldin deritxon amar urte agiñeko seme bategaz. Baña, atzetik jarrai

ezevidezan, olako lekubetan agertzeko lango piztijak eztira-ta, eneutsen adietan emon nora nentorren bixi ixaten, tentel antzekuak bait-dira. Eta ixanik ni etxaguntzatxu baten jaube ta abere batzuben ugazaba, batzubon eta bestiaren eta dodan guztijaren ugazabandratzat izten dot neure emazte Markolbe, semiak ogetabost urte gin dagikijozan artian; eta urtiok betetzian, guztijoen jaun eta jaube semia dedilla gura dot, baña baldintza oneikaz:

Iñoiz emazterik artuko ba'leu, bera baño geiago dan andrarik artu eztagikiala.

Adittu ezin leikezan gauzakaz ezattekela salerosketan asi.

Bera baño nagosijuagakaz ezattekela nabasi ixan.

Bere auzokuai eztagikioela kalterik egin.

Daukagian lain jan dagijala, ta al dagikian giñuan lan egin.

Gixagalduen eta bada-ezpadakuen aolkurik eztagikiala artu.

Gexorik dagon osagilliagandik eztagikiala osakairik artu.

Eskubak ikara egitten dautsen bixargiñari, eztagikiola odola atarateko besorik emon.

Bakotxari beria emon dagikiola, zorrik ez ixateko.

Bere arazo ta garatzetan zur eta adi dagoke-la.

Ardurarik eztautsoen gauzetan eztattekela sartu.

Eta, batez be, bere egokereaz poztu dattekiala beti, ta obagorik gura ixanaz eztattekiala iñoiz irrikatu, ta begiratu dagikiala bilddotsa askotan ardiaren aurretik juan duala, au da, erijotzeak, eskubetan beti oi daukan gezijaz, zar naiz gazte bardin aparaten dittuzala. Eta emen diñotsadazan guztijak sarri oldoztu ta auznartu ba'daiz, kalte egin dagikion ezegaz eztauala iñoiz oztoporik egingo, ta azken zorijontsu ta ona baño obia dauala ixango.

Era berian autortu biar dot, enazala ezer geiagoren jaube, iñoiz eztautsadalako bakaldunari ezer artu gura ixan. Eta naiz-ta ak alegiñik asko sarri egin, emon gura ixan daustazan erez-tun, bitxi, diru, janzki, zaldi ta beste bezuza ederrik asko nik artzeko, beti uste ixan dot aberaz-

tasunokaz eneukiala ezer oldoztuko eta, biarba, milla lotsagabekeri egindda, guztijentzat gorrotogarri ixango nintzakiala, ba-dazaudazalako nik batzuren-batzuk sortzetik ezerez eta billauak ixanik eta euren aduak gura ixanda gixona igon datteken gorengo malletara eldurik, alan be, igovera garbirik ixan eztabelako, jaiotzatik aldian dakarren lupetzea ezin dabela ganetik kendu. Baño, ni, txiro iltteaz pozik nago; eta ekixube eztodala iñoiz neure bakaldunagaz ezetariko zurikeririk erabilli, bai ostera dettu ixan nauan bakotxian neure eretxija ta aolkuba emon, argi ta garbi berba egiñez eta ez bestetara. Eta bakaldunak berak ikusi dagijan nik neure azke-nerarte dautsadan on-eretxija, idazki-agiri puzkok izten dautsadaz. Ba-dakit eztautsela ingijoi muker egingo; bai ostera eureango esanak ziatz bete, naiz-ta baserritar lander baten abotik urtenak ixan. Ona emen zertzutan ardura ixan biar dauan:

Aztakiña beti dendunian eukittian, naiz landerrentzat dala naiz aberatsentzat ixan.

Auzijetan epaia jaurti ordduko epaibidiak ondo ta ziatz arakatutian.

Amurrutan dalarik iñor ez ebaztian.

Bere errijagaz mattekorra ixatian.

Zurikatzaillai ta bigurrijai alde eragittian, eta batta min labanak uxatutian, eurok ixan oi diralako jauregijetan su ezarten dabenak.

Zerga larregi menpekuai ez ezartian.

Alargun eta umezurtzen babesa ixatian eta euren aldez garbi jokatzian.

Auzi arazuak igittu erazotian eta auzillari gaxuai batera ta bestera; gora ta bera, egun eta egunetan auzitegijan ibilliazuz ez gogait eragittian.

Gomutagaitzat emoten dautsadazan aolku-bok ziatz jabon ba'daiz, pozik eta alai ixango da bixi eta menpekuak jaun on eta zuzentzat ixango dabe euki.

Eta onenbestegaz, ba-damait».

Bakaldunak, azken-nai au entzunik, eta berentzat itziriko gomutagaiak ikusirik, negarri eutsin ezinda malko bete-betiak ixuri zittuzan, eta etzan aspertzen edonori esaten gixon aren zurtasuna ta berari euki ixan eutsan zintzotasuna, bai bixi zala eta batta ildda gero be. Eta Ber-

toldaren azken-naia, bakalduntzako bitxi ta marrik ederrenen tartian gordeteko aginddu eban.

**BERTOLDIN,
BERTOLDAREN SEMIA**

ERMINI BIDEZ-BIDE

Bertoldaren erijotza ostian ezin eban etsi Alboin bakaldunak gixon ain zurra galdu ixatiaz. Ixan be, aren abotik urteniko berba baxotxa epairatzat artu ixan lettekian, ain zentzun andiz itz egitten eban zendubak; eta aren zurtasunari eskerrak, ainbat eta ainbatt zoritxar eta galtzori uxatu ta urrundu al ixan zittuzan bakaldunak jauregittik eta bakalderrittik. Ba-eritxon bakaldunari ezin zettekiala bera bixi Bertoldaren antzerako besteren bat bere albuan euki ezik, arek, ba, bakalduntzako gora-beretan eta arazo urten-eziñetan aolkuba emon eta galtzorijak uarterazuez ganera, atsekabe ta ittunaldijetan be baxekitson gogua argittu ta biztuten, edo zala berba leunez edo-ta esakera ta ipuin barregarrijen bidez. Eta oldoztu ta oldoztu eragoion Bertoldaren ondorenguen arterik iñor ixan ez ete-lettekianentz, aren zurtasun eta maltzurtasunekorik ixan ezarren be, besterik ezian, aren adimen pizka bat eta aren antz apur bat ixan leukianik, beren albuan eukijaz Bertoldaren gomuta

goguangarrija sarri-sarri burura erakarri egijon. Eta oldozkunotan iñardubalarik, Bertoldak, bere azken-naian, emaztia ta Bertoldin ixeneko seme bat ixentetan zittuzala oñordekotzat gomuta yakon. Azken-naiak, orrattiño, eziñuan ez non ez zein lekutan bixi ziran oñordekuok, eta ixanik, antza, urittarrak barik, baserrittarrak edo beñipein mendi aldekuak eta, beraz, larra-gixakumiak eta urijetati, aurki, urrun bixi ziranak, lagun batzuk bialdu biar zittuzala arein billa otu yakon, munduban bixi ba'ziran beintzat, mendirikmendi ta baserririk-baserri ekiñalak egindda, ama-semiak idoro ta jauregira ekarteko. Eta asmo onetan ekin eta eragon, Ermini eritxon jau-regi-gixon bateri dettu eutsan, otseñeterik zinduetanarikua bera, eta geiagoko barik zaldiganera igon eta lagun batzuk arturik bidian aste-ko aginddu eutsan Bertolda zanaren emaztia ta semia idoroteko eta idorotakuan jauregira ekarteko. Eta isituki eta joran andiz eskatu eutsan, berak Bertoldari ixan eutsan mattasuna-arren, alegiñak alegin egijazala bere gurarija ziara beteteko.

Bakaldunaren aginduba entzueran, egokijon gurkerea egin eta astirik galdu barik zenbait lagun artu zittuzan Erminik, eta zaldi ganietara igonik, bidez-bide asi ziran guztijak. Mendirik-mendi, ibilli ta ibilli, baserri guztijetan ixan ziran, eta bidian aurkittuten zittubezan lagun guztijai ittanduten eutsen ia eurak billa ebiltzezanen barri zerbait emon ete-legikioenentz. Baña eguno ezeben iñor idoroten arein barri ekijanik eta ija gogait eginda, uste guztijak galduta ebiltzezan bakaldunaren aginddu estuba ezin bete ixango ebelakuan, antza zanez, ama-semiak barik jauregira ez bigurtzeko aginddu eutsen bakaldunak-eta.

Azkenian, bidiak eta bidiak ibilli ostian, basapiztijak baño bixi ezin lettekezala zirudijan mendi latz eta oiantsu batera eldu ziran, eta alde aretan basua ta larra ta aldatz pikak eta arkaitz izugarriak baño besterik ez ikusirik, damututa be ba-egozan ara jua ixanaz, eta zaldijai atzera eragiñez, aldatza bera asi ziran. Be-aldetxuko zabale batera eldueran, basuari inguru egitten eutsan bide zior bat aurkittu eben; arek bidiak, beñipein, nora edo ara eruango zittuzalakuan,

gixonen eta aberien oñatzak be ugari agiri ziran-
da, axe bidia artu eben, eta juan eta ibilli, baso
itzaltsu arek barru aldian eukan zabaluna andi
batera jo eben. A zabalunea, iparraldetik, arte
tantai itzaltsuz inguraturik eguan, eta egoalde-
tik, barriz, argijagua ixan arren, atxez eta arkai-
tzez moltzaturikua zan, eta ba-zirudijan ixadijak
berakotan egiñiko erakusmeneko gotorleku bat
zala. Toki aren erdijan eta muna baten, txabola
antzeko etxetxu bat agiri zan, lurrezko ormak
eta bedarrezko tellatuba zittuzala. Ate aurrian,
itxura matxarreko andratxu batek, goru makillea
garrijan ebala, firu ta firu eragoion gorubetan,
eguzki galdatan. Andratxubak gure lagunak ikusi
zittuzanekoxe, jagi jezarritta eguan tokittik eta
arin baño ariñago txabolan sartu zan; eta alako
gixon itxurarik aren lekutan ikusten ottuta ez
egonik, atia ondo-ondo itxi ta atxur kirtena esku-
betan arturik, gotortu egin eban bere buruba
etxe barruban, kalte egitten etorri ete-ekijozan
bilddur zan-da. A andrea Bertoldaren emazia
zan, eta Bertoldin bere semiagaz (olantxe eri-
txon semiari) basa-maurtu aretan bixi zan, gal-
barra baño sollago egozan aitz batzuben gane-

txuban eregiriko etxetxu aretan. Semiak ba-
eukotsazan amalau-amabost bat urte, ta une
aretan basuan zan, auntzak bazkatzeko juanda.
Andreari, barriz, Markolbe eritxon.

MARKOLBEREN ETXIAN

Ba-ekusan Erminik andratxuba etxe barruban sartuta gotortu egin yakela. Ba-ekusan, batta, txabola atako ate zistril a ukabilkada bat jota lurrera bota al ixan eukiala. Alan be, ezaban indarkeririk edo basatikeririk egin gura ixan, eta otzan-otzan oles egin ostian asi yakan esaten onian-onian idegi egijuela atia ta ikusiko ebalaz ezetozela kalterik egitten ona ekarten baño. Andreak, orrattiño, kezkatu, txabolako leiatilla batetik buruba ateraurik, ba-diñotse:

—Zeren billa zatoze ona, aitz ganiotara?

—Atia idegi egiguzu, andrea, on egitten baño ezkaia tortzuz-da.

—Nekez on egin dagikio iñori, norberen etzetik urrun dagonak.

—Geure etxetik urrun egon arren, onik asko egin dagiketsugu. Urten egixu apur baten, berba egin gura dautsugu-ta.

—Neure etxetik urten erazo gurarik yatordana, on egitten baño kalte egin gurago ete-yabil-

tan nago; zuaze baketan zeuben bidetik. Auxe ixango da egin ziñeisten onik andijena.

—Esan, ene andratxu enia; senarrik ba-aldozu?

—Iñoren barri jakin gurarik dabilena, norberen arazuen ardura andirik eztauala dau ezagun.

—Ondo esana; bai bein! Baña adei-legez, besterik ezian, erantzun egidazu ia senarrik dozunentz.

—Ba-neuke ixango, jan ixan ezpa'leu.

—Orixe bai barrijaren barrija! Eta, zelan ixango zeunke, ba, jan ixan ezpa'leu?

—Poloirik eta eperrik eta faisantik eta usakumarik eta bere ixakerearen kaltezko beste mizkeri askorik jan izan ezpa'leu eta lenengotarik ottuta eguan gaztañak-eta jaten jarrattu ixan ba'leu, oindiño bixirik iraun eukian. Orain, barriz, illik dago.

—Aukera ederra, benetan! Baña, esan; nor zan zure senarra? atsegin ba'dozu.

—Munduban ikusi al datteken gixonik ederen eta jasekuena.

—Ixenez zelan eritxon?

—Irrikatzen zagoz jakin artian eta esan egingo dautsut: Bertolda eritxon.

—Bertolda al-zan zure senarra?

—Bai, jauna; bai.

—Berebixiko albistea guretzat! Eta Bertolda ete-zan, ba, munduko gixonik ederrena?

—Nire begijen aurrian, beintzat, Narkisen idekua zirudijan. Edertasuna gorputzian dago, jakina, baña sarrijago gixonaren onbidietan eta aren arimako edergarrietan. Agattik diño esakuneak: eztala eder ederra dana, norberen atsegiñeko dana baño; eta ixan be, ba-dira gixonik asko gorputzez eder ixan arren, ixapidez ezaingarri baño ezaingarrijago diranak; eta beste asko, oster, itxuraz itxusijak ixanda be, zerubak emon ixan dautsezan doaien bitartez, mattagarri ta eder egitten yakuzanak eurekaz artu-emonetan bixi biar dogunoi. Auxe berau jazo ixan zan Bertolda nire senarragaz be.

—Semerik ba-al-dozu bererik?

—Bat daukot, baña eztaukot.

—Zelan daukozu, euki ezpa'daukozu?

—Etxian dagonian, ba-daukodala esan dagiket; baña une onetan etxian eztalarik, ain barik nagola esan dagiket; ez al-deritxazu zeuk be?

—Eta non dago orain zure seme ori?

—Bere oskijai ittaundu ziñegijo, alde guztijetara beragaz batian juan oi dira-ta.

—Mendiko andrea ixateko, andra zorrotza zara zeu, gero.

—Oi! Irakasle onaren mendian egon nazala dot orretan ezagun.

—Egija diñozu. Ara, ba, ene andrea; zugana zek ekarri nauan jakin erazo biar dautsut. Bakaldunak, gu guztijoen jaunak, zure semiaren eta bijon eske bialdu nau. Bertolda zure senarra zanari ixan eutsan oneretxijagattik, bere onduan euki gura zattubez bijok, eta zure semia bere jarraigoko andikijenetarikua egin gura dau. Baña, ene andra enia, urten egixu atera ezeren kezka barik, diñardugun baño erosuago itz egin dagigun.

—Emen naukozu, ba. Zer da esan gura daustazuna?

—Zer daukozu bazkaltzeko onik? —ittandu eutsan Erminik.

—Iñoren lapikuetan zek dirakijan jakittekotusartu guraz dabillenak, berenak ondo miazkau ditzuz, antza, erantzun eutsan Markolbek.

—Emakume maltzurra zara, orrattiño.

—Mendiko axe zorrotz onek eragindda, aurki.

Baña bazkaltzeko zer daukodan jakin artian estuta artega zakustaz, eta ara esan: basoko lau bedartxu daukodaz egostez lapikotxu onetan, eta gatz barik, atan be.

—Lau bedar eta gatzik baga? Eune! Eta, zelan jan zeinkez?

—Jateko gogua lango ongarririk eztago jakijentzat! Beraz, gure maia, zure bakaldunarena berarena baxen ornittuba ta taiutuba ixan oi da guretzat. Mendi gallur oneitan beti dator gosea jatorduba baño askoz len: lanian iñardutiak darakar gose ori. Eta siñistu egidazu: jantzar egotiak jakijak gozatsu eta on egitten ditzuz, eta egarri ixatiak, ura ezti ta zoragarri.

—Bene-benetan, ene andrea; zeure berbaikerearen adi egonaz beraz ezagutzen da noren ikasle ixan zorean: eguno zentzun bako itzik ateraten ezeban Bertoldarena. Baña, esan;

zelan edo zer egingo dogu zure semia ezagutu-
teko?

—A ze ittaunea! Zabaldu ondo begijok a eto-
rri dattenian eta ikusiko dozube, bai, itsubak
ezpa'zarie beintzat.

—Egin biarko, alajaña! Baña, aren begira
gagozen artian, mesede andi bat egingo zeuns-
kigu edarittegira eruango ba'ginduzuz. Zaldi
ganera igon garean ezkerro eztoigu mendijotan ur
tanta bat bera be edan.

—Oba ez! Bai, ene zaldunok; zatoze neugaz.
Eta Markolbek, artu gixonok eta etxe ondoko
errekatxu garden batera eruan zittuzan. Ara
eldurik, ba-diñotse:

—Ona emen, zaldun zintzuok, nire ta neure
semiaren edaritegija. Onaxe etorten gara eguna-
ro a ta bijok gure egarrija kentzen, eta onaxe
ekarten doguz batta geure aberiak be. Edan egi-
xube edan-ala gure upelak utsittu ete-zeinkezan
ardura baga, gabez nai egunez beti jarijoka egon
arren, upelok ondo betiak dagoz-eta. Edan,
edan; edan nai dozuben beste, ta neuk diñotsu-
bet: iru egun osotan ekiñalian edan eta edan
ba'ziñardube bere, etziñatekeze txolinddu be

egingo, ezueri bilddurrik ez susmorik be etzeun-
kie ixango, ez-ta elbarri aztarrenik be artuko,
askotan jazo oi yaken legez ardau lodi ta inddar-
tsuz sabela neurri barik bete daruenai, ardauok,
ba, gogua bizkortu bai, baña batta milla biarrez-
tan eta zorigaisto ekarri be ba-dakijez egitten-
da. Ganera, barriz, gixonari, ardauak buruba
berotu ezkeru, bardin ixaten dautso edozein
dollorkeri egindda be, edo-ta edozein ganoraba-
kokeri, kalekuen barregarri ta etxekuen negar-
garri. Emendik edan oi dauanak, ostera, beti
dago gizaro batian eta beti dauko buruba bere
senian.

—Egi-egittan, andrea; zure edarittegi au
baño zindduagorik nekez aurkitu letteke, eta zuk
diñozun letxe, eztago emeko upelak ustuta gel-
dittu dattekezan bildurrik. Baña, ez al-daukazu
edontziren bat ur au artzeko, pizka bat edan
dagigun, besterik ezian?

—Emen eztogu antoxiñik ez pitxarrik ottuten,
osterantzeko ontzirik edo morkorik be eztaukogu
baña, egija esan. Baña edan gura dogunian,
Jaungoikuak emoniko katillu ederretik zurrust

egitten dogu edertosko; eskubak katillu bigur-
tzen doguzala esan gura dautsut.

—Parisen Parisen legez eta Erromanen Ero-
man legez; eta guk be zuk diñozun eratara egin
biarko dogu emen urik edatekotan. Baña, nor da
or auntzakaz onantz datorren ori?

—Orixe dozu be Bertoldin, Bertoldaren semia.

—Au bai barri pozgarrija! Erdu ona, Bertoldin.

Bertoldin, barriz, mirarittuta geldittu zan zal-
dizko lagun areik ikustian.

—Nongo morroiak edo zelako alkarren gane-
ko aberiak dira zugaz berbetan diñardubenok? —
ittandu eban Bertoldinek.

—Ederto sagardua! Aberetzat artu gattuz
beronek bein-beñian! —uartu eban Erminik.

—Urrundik orixe begittandu, gaxo oneri —
urten eutsan Markolbek—. Ator: ator aurrera,
seme, zaldunok berba egin gura daue-ta.

—Zaldunak, erdi gixon eta erdi zaldi dira,
oiez?

—Egin-egiñian eztau ori esan gura ixan, bes-
terik baño —atzaldu eutsen Markolbek—. Zaldi
ganietan ikusten zattubez, bai, eta olakorik

emeko maurtubetan ikusi eztauanez, zerbatesan gura ta orrexek urten dautso.

—Oneik dauke ankazkua! Seiña bakotxak! Oneik bai leberrak arin ibiltteko!

—Lurrera eltzen dozaan laurok zaldijaren anak dozak —esan eutsan amak— eta albueta-tik dingilizka yaguazan bijak, barriz, zaldiz yaguanaren bernak.

—Oneikaberiok beraunezko sabela-edo dabe. Antza, bai; burdiñea jaten daragoioe-ta.

—Bai, mutil; estañozko estiak yauezak —esan eban barreka Erminik—. Au da mozoluaren andija! Eztau onek daborduko attaren antzik artu gura! Zurretan be zurra ta zorrotza eban onek a, baña beroneri laster yako igarri astokillo andi bat dana. Zer atsegin artu legi bakaldunak tenteltzar onegaz? Eztakit nik; baña dana-dala, eruan egin biar dot-eta... Tira, i, Bertoldin; gertu adi, gugaz etorri biar dok-eta!

—Nora eruan gura nozube, baña?

—Bakaldun jaunaren jauregira.

—Zetarako? Andikijen antzera, otsein eta guzti bixi ixateko?

—Bai, txotxo. Au zoragarrizko memelotxuba!

—Eta jauregija zer da: arra ala emia?

—Euk zelakua gura. Ator gugaz pozik eta eure zorijona antxe ezagutuko dok.

—Eta, zelako soñekuaz dago jantzitta zorijon ori, ikusi ta beinguan ezagutu dagidan?

—Urrez, zillarez eta arribitxiz beteriko jantzi-jagaz. Eu be orrexetara jantziko aue, dotore baño dotoriago, ta andrandijakaz eta zaldunakaz autubetan iñarduko dok, eta guztijak men egingo daue, eta guztijak gur, bakaldunaren andikijenik andikijena bai'intzuan.

—Eta gure auntzak-eta eruan al neikez nik bakaldunaren aretora neuk gura dagidanian?

—Eruan ezin, ostera? Bai, aurki. Ator, ezeren kezka barik. Eta zuk, ene andra orrek, zelan dozu ixena, oindiño jakin barik nago-ta?

—Markolbe derist —erantzun eutsan andreak.

—Markolbe Anderea, etorri nai ba'dozu, gertu zadiz zu be, ta guazen guztijok.

—Ni juan? Nik neure txabolatxu au iztia, naiz-ta etxe au zoiez eta zotzez egiña ixan, baserri-tarrak bere maltzurkerija iztia baxen gaitz dozu, ene zaldun ori. Eztot nik besterik gura al bait

lenen emendik alde egin dagixuben baño. Mendiko ixakerea etxagoko uriko bixikereari ta eneuke nik an beian ondo ixango. Eta nerue semetxu bakar oneri be, arren, ezegijozube niganik alden-du erazo. Zer gin daike onek onik ni barik? Lau-garren egunera orduko galduta legoke gaxo au. Ama naiako, baña ondo dakit gai zakarrez egiña dana, ta iñok baño obeto dazaut buru ariña daukona. Bakaldunaren jauregijan guztijen barregarri ixango litzake gixagaxo au, ta nik baño obeto dakixube alako lekubetan olako txaldanik gura ixaten eztabena, gixon zurrak eta maltzurrak eta euren zeregiñak ziatz beteten dakijezenak baño.

—Jakin eztagijana irakatsi egingo yako. Badau an irakasle onik ixango, ta azikera ta ikaske-ra onik ba-deutse an emongo.

—Zer diñok ik, ostera, ene Bertoldin orrek? Ba-dok juan gura ala ez?

—Zugaz juatekotan etsi egingo neuke. Osterantzian eztot emetik urten gura.

BERTOLDIN URIJAN

—Orrezkero, ondo ixan attekian eta orrenbeste zorijon galdu eztagikian, neu juango nok eugaz —esan eban Markolbek—, baña emetik alde egin orduko, auzoko andreari esan biar yeutsaat gure etxeari ardurea artzeko gu atzera etorri artian.

—Eta nik, nori itziko dautsadaz auntzak, ba? ittaundu eutsan Bertoldinek.

—Ik be berari andreari itzi daiozak.

—Ez, ez; auntzak neuk eruan gura dodaz nik neure aurretik, makillatxubaz txaka-txaka.

Erabagi eta egin. Auzoko andreagana juanik, eskatu eutsan Markolbek, arren, bere etxiaren ardurea eukitteko eurak urittik bigurtu artian; eta, gero, amuko puzka bat arturik, lau ardatzegaz eta oski zar eli bategaz batera, zaran baten barruban sartu zittuzan guztijak. Katu-eme bat eta ollo bat eukazan eta aretxek be artu bata zorro baten eta bestia altsuan, eta zaldunakaz urira juateko abija zan. Bertoldin zaldi ganian jzarri gura ixan eben zaldunak, baña ezetara be

ezin ixan eutsen istarrik zabaldu erazo, ta beste-
tara eziñik, ziarretara ta auzpaz zaldi ganian imi-
ñitta, urun zorrúa bai'litzan eruan eben. Onetara
zaldika-maldika ta Markolbe atzetxutik itzirik
bera berekittian oñez eroso etorri ettian, gure
zaldunak urira eldu ziran. Bakaldunak, zaldunak
etozala jakin ebaneko, bere jarraigo osuaz urten
eutsen atadira, ta zaldi ganian zerbait ziarretara
ekarrela uarturik, barre algaraka asi yaken
lenengo, ta ba-diñotso gero Erminiri:

—Nongo zaragija, edo zer da zaldi ganian zia-
rretara dakarzun mulko ori?

—Ene jaun alsuba —erantzun eutsan Ermi-
nik—; auxe dozu Bertoldin, Bertolda'ren semia.
Mendi galdu baten, piztijak eurak be bixi ixateko
destaña egingo leuskijoen zokondo baten aurki-
ttu dogu bitxi au, ta beronen ama be ba-dakar-
tsugu. Arian be, laster ixango da emen andra ori,
oñez dator etorri baña arin dabil ibilli-ta.

—Zergattik eztozube ekarri mutil au zaldi
ganian jasean jezarrita?

—Nok jarri erazo orretara, baña? Egin doguz
guk alegiñak zaldi-aulkijan jezarri erazoteko,
baña alperrik, ezetara be eztittuz istarrak zabal-

du gura ixan-da. Oi, ene bakaldun enia; oba dozu mutil au beronen etxian atzera itzi! Kirikiñua baño latzagua dozu au eta morokilla bera baño zakarragua, jauna, ta astuak egazka agitten dakijela esan ezketiño be, siñistu egingo leuke txatxu onek. Azkeneko orduban, medijan dittuzan auntzak, ala-ta-be onaxe jauregira ekarri biar dittuzala otu yako, ta Jaungoikuak berak daki guk igaro doguzan nekiak auntzik baga mendiko gaztaña ta eskur arterik berau aterateko ta al ixan dogun lez onagiño ekarteko.

—Tira; ezta orregattik ardura. Jatzi egixube zaldi ganetik bera, oingotz gixagaxo orreri, era orretan ekartiaz, estiak be ija abora etorri yakozeta. Ia; zabilte arduraz, miñik eragin eztagijozuben. Bene-benetan, arpegikeran eta gorpuzkeran ezin lei onek ukatu Bertoldaren semia danik. Eta ixenez, zelan dala diñozube?

—Bertoldin yako ixena, ta amari, barriz, Mar-kolbe. Ara, berau non datorren. Andra zurra ta adimen zolikua dozu au, ene jauna; baña mutil onek eztirudi beronen amak ez beronen attack sortuba danik, zein bata zein bestiaren iruntzietarakua dozu-ta.

—Jaungoikuak jabor eta eutsi zagixala, ene bakaldun altsu ori, eta Berari gura dakijola zure altasuna ta aginpidia egunetik egunera gettutia —esan eban Markolbek bakaldunagana eldue-ran.

—Eta batta zuri be opa dakixuzan atsegin guztijak emotia —jardetsi eutsan bakaldunak—. Nekatu al-zara?

—Neke ixan egingo nintz, ibilli ixan ezpa'-nintz.

—Neke zelan baña, ibilli ixan barik? Ulerkatxa da ori, argiruago esan ezik.

—Esango dautsut, ba. Norberen ugazabari bijotzez men egittiaren ni legez ibilli dabillena, ezta iñoiz nekatuten; baña norberen gogoz uga-zabari men egitten eztautsona, nekatu egitten da, naiz-ta astiro ibilli eta batta bape igittu eza-rren be, gogua eta gurarija nagi ta neke dittuzala-lako ak bidian asi orduko.

—Etorri baño eztozu egin eta berba batetik bestera zentzunez beteriko epaira bat jaurti dozu abotik; eta orixe da Bertolda kutunaren emaztia zareala jakittekko emon ziñeistan ezau-garririk argijena. Ia; taiatu ta arkolau dagijezala

ama-semiontzat gela bana ta jantzi dagijezala dotore nire jarragokuai yagokaen eraz. Au eginda gero, eruan dagijezala bijok bakandereagana.

—Arren, jauna, mesede andi bat egidazu — esan eutsan Markolbek bakaldunaren agidduba entzutian.

—Bai pozik be; esan zer nai dozun.

—Ezegiguzu gure aginddu gure soñeko maiztxubok kentzen, aspaldiko urtiok eta urtiotan beste jantzirik eztogulako erabilli soñian eta ain barik etsi be ezkeunkelako emen egingo. Zugatzari be, bere azal zarra eratzi ta kendu ezketiño, igalirik emon ezaz ganera, adarrak igartu egitten yakoz lenengo, ta gero enborra ta sustraiak be bai, ta azkenez zugatz osua galdu egitten da. Orrez ganera, urrezko ta zillarrezko apaingarriakaz jantzi erazo ba'dagiguzu, orrenbeste bitxi ta adeluren tartian geure burubak andi ikusirik, siñistu be ezin egin ixango dogu jatorri oneko edo andiki-sume ezkareanik, eta gure landerreri-jagaz oso aitzurik, arrotuta, andipuztuta, urlija ta berendijaren ganetik jarri gurarik asiko gara, ta azkenerako, andipuzkerijok astapuztu egingo gattubez, guztijen gorrotagarri. Eztago, ez, ludi

onetan, ñoiz ezer ixan ez eta goxetik gabea ondasunez eta andittasunez beterik bere buruba aurkitzen dauan dollorra baño ozar lotabakuagorik. Itzi egiguzu geure soñeko txiruokaz jantzen, eta euroi begiraturik, beti egongo gara apal eta beti ixango gara mendu oneko, ugazaba ixateko barik otsein ixateko jaiuak gara gu ixan be ta.

—Itz ederrak orain esan dozuzanak —egin eutsan bakaldunak—, eta uarkarriak, bene-bentan. Zeure goguaren zintzotasun eta zuzentasunaren erakuskarri ixanez ganera, itzok, argi erakusten dauste niri zerubak bardin-bardin edatuten dittuzala bere doaiak esku zabalez, zein mendi bazterretan, zein troka zokonduetan, zein jakitturi ta ikaste leku bakarrak geuri irudittuten yakuzan urijotan. Baña orregattik berorregattik, orain ariago gura dot soñeko apañakaz zu jantzi-ja ixatia ta bakanderea bera baxen ondo otseinduba ixatia.

—Entzun egidazu, orratiño, ene bakaldun andi orrek esan eutsan Markolbek—, Bertolda nire senarra zanak, beñola, suetiaren onduan gaztañak zurittuten giñardubalarik edestu eus-

tan izkilimeri bat, daragoiogunagaz eratarata dato-
rrela uste dot-eta.

—Gogorik onenagaz naiagotzu adi; asi esa-
ten.

—Gure Bertoldak aittittari esaten entzun
eutsanez, ba-ei-eguan asto bat trebisonda
aldian, keaztauriko angira-azalak untzijetarik lio-
rreratuten dittubezan alde aretan, asto bat andi-
ja, garauba, erakusmeneko anka andiduna eta
edozein zaldi baxen garaia. Asto onek, bein, urre
ta arri-bitxidun aulkijkaz apaindduta joiazan
ainbat eta ainbat zaldi-arin erroitsu ikusi ei zittu-
zan, eta bitxikerijokaz eta ugaletan eta balazte-
tan eroiezan urrezko lokamu ta larrosakaz geldu-
ta, ta lepotik bera dingilizka erabillezan anka-
oial eder eta dizdizarijakaz zorabijauta, sartu ei
yakon buruban, (asto ixatia zer ete-da!) berak be
era aretara jantzitta ibilli biar ebala; ta eskatu ei
eutsan ugazabari, bera ildda-gero asto-narrubari
ixango eutsan amodijuarren, bera be zaldi-arin
areik baxen dotore jantzi biar ebala, urre ta bitxi-
dun aulki, ugal, balazta, anka-oial eta guzti. Eta
atomau ei yakon esaten, astua ixan arren, zaldi-
ja baxen jatorri onekua zala, beste abere mueta

guztijen antzera bera be egun beratan Jaungoikuak irazanikua zalako, ta antxiñatasunian ezeren alderik edo obaririk emon eikijon piztirik eze-guala lurraren ganian.

«Astoaren uzija entzueran, ba-diñotso ugazabak: —Ene asto jaun kutun ori; ez-ete-az uartzen zentzunbakokeri andi bat esaten yiñardubanik? Jaungoikuak, ik esan duan lez, abere guztijak irazan yuazanian, bakotxari bere egingua ezarri yeutsaan: idijari buztarrija, txakurrari artalde ta etxe-zaigua, katubari sagubak arrapatzia, manduari artolea, zaldijari zaldun-aulkija, ta astuari, ene lagun enia, astuari sortea ta sortearen ganera, sartea. Baña, edozelan be, i ezintzake ezer ixango, ta Midaren beraren urre guztijakaz jantziko ba'intz be, astotzat ezagutuko inddukie guztijak, aldian daruaazan belarri itzalak ikusijaz beste barik astua azana edonok igarriko euskeketa; eu azan-azana baño ez, egija esan: jo-ala makillada artzeko eduko astotzar andija.— Eta ba-darantzutso astuak: —Aldian dodazan belarri luziak astotzat salatuten ba'nabe, gatx orreri laster aurkittu legijo osakaia: belarrijok burutik askorik urten eztagidezan eratxuban ebagi ta

laburtubaz, zaldija bera baño zaldijago ixango nintzateke; ta onez ganera, neure apaingarriakaz orniduta neure anka-oial eder, neure ugal urredunak eta beste pitxikeriakaz jantzitta egon nattenian, nori, baña, nori bururatuko yako astua ixan nattekianik? Esan egijozu perratzalliarri datorrela ointxe berton aitzurrakaz eta laburtu dagistazala belarriak al bait ariñen. —Makalazan, gero, astuaren andikerija! Baña ugazabak, astuaren oldea agittiarren, ebagi egin autsazan belarriak kaskazurretik arra-erdi-inguru-urten itzirik, eta ganera, zorroztu, ertzetu, leundu, gane-barrubak uldu; ta ebagijak osatu yako zanian, dotore baño dotoriago zaldi-tresnakaz txukunduta zaldi-arin tartera bialdu eban. Zaldijok, ezeren susmo barik, aintzako artu eben lenengotarik, euretariko bat geiago bai'litzan, eta lagunbarrijaren gottik-berakuari begiratuta (esan dodan lez garaia zand-a), zaldi-arin gorengotzat euken. Baña ixakereak ixan-gureari geiago egitten dautso beti, ta, bein, gure abere gaxua zaldi-ariñakaz eguraztuten joialarik, asto batzuk ikusi zittuzan bidian, eta zaldi-buru egitten ebala aitzurik, bat-batian zaldikatu eta barriren barri

astotu egin zan. Eta zaldi lagunak bertanbera itzirik, arrantzaka ta iperturtika asi zan astuen atzetik, eta aspaldijan oi ezebazan asto-larran gozatsu batzuk egiñez, jaurti eban lurrera zaldi-aulkija, saskilddu ta urratu zittuzan anka-oialak, apurtu zittuzan ugelak, eta astokeri andijoen bittartez bere buruba zan-zan legez imiñi eban agiri-agirijan guztijen aurrian. Eta ordurarte zalditzat euki ebenak, aren arrantzakaz gortuta ta aren larranakaz zurtzauta, astotzar andi bat baño etzala ikusi eben, eta guztijen erdijan arturik, astokortara eruan, makillaka eio-eio egin, andi-ustekerijak kaiskotik kendu, ta barrirenbarri sortea ta sartea apal-apalik artzeko otzan-otzan itzi eben ene asto gaxua».

«Ikasbide au, ene bakaldun altsuba, ari-arira yatorku guri be. Soñeko aberatsakaz zuk jantzi-ko ba gindduzuz eta zure jarraigoko andikijen tartera bialdu, geldi ta ixillik gengokezan artian aintzako artuko ginddukiez eta iñok eleuskigu ezer esango, biarba; baña berbetan entzun leikeguenekoxe, beingo-beinguan ikusiko leukie baserrittar tentel eta basati batzuk baño ezka-reala, eta ordurarte arpegi onez eta adei-legez

artuko ba'ginddubez be, ordutik gora ixeketa ta destañea baño ezkenduke geure bornuan ikusiko, edo biarba txarrago. Beraz, jauna: edo itzi egiguzu guri soñeko maxok erabilten, edo barridak egin gura ba'deuskuzuz ez eiskuzuz egin ez urredunik ez zirijozkorik, miesa ontxu bategaz egiñak ixan ezkeru guretzat naikua dalako. "Dana dan lez", eta "danari danagiño", jauna, eta ointxerik esan biar dautsut eztogula guk jau-regi onetan ondore onik egingo, batez be nire seme onek, gottik-eta-berakuan txikija ixan arren, tentelkerittan andija dozulako au, eta gaur ezpa'da bijar, gitxien uste dagixubenian, edozein ergelkeri edo astakeri egiñez, barre eragin legixube onek guztijoi, baño negar be bardin-bardin, edo biarba, ariago».

—Zuk edestu daustazun ipuin ori —esan eutsan bakaldunak—, ikasbide andikua da, bai; baño eztot uste nik orretariko urteikerarik ixango zeunkenik zuk, ezelan bere. Orain arte, beintzat, adimen argikua zarean ezaugarriak emon daustazuz, eta naiz-ta azalez eta soñekuoi begiratu ezkeru besterik eretxi, etzaukodaz basatitzat, andra zurtzat eta jakintsutzat baño. Bertol-

dinegattik ez ardurarik ixan; iñoiz edo bein biar eztan gauzarik esan edo egingo ba'leu, gogorik onenaz parkatu egingo yako. Gastia dozu oindiño ori eta urijetan ottu bakua; baña oneikaz jau-regi-gixonokaz egunian-egunian jardutiaz beraz, berakotan lez etorriko da senera ta laster argittuko yako adimena. Beraz, zu, Ermini; eruan egidazuz ama-semiok euroen gelara ta soñeko ederrez jantzi eragidazuz. Otu dagikijuen beste-dozer be emon ziñegijue, eta atsedeen egin ostian, eruan egidazuz bakandereagana, ak be abegi onez artuko dittuz eta.

—Orretaraxe egingo dot, jauna —esan eutsan Erminik—; eta gero ama-semiai: Zatoze neugaz.

—Nora eruan gura nozu ni? —ba-dittauntso Bertoldinek.

—Ator, mutil; ator ezeren kezka barik, eure attaren etzangura eruan gura aut-eta.

—Nire attaren etzangua lur azpijan dago, ta zuk, antza, lurpian eortzi gura nozu attaren onduan! Oi, ene ama! Ama! Guazen atzera geure etxera!

—Ut ortik, tenteltzar ori! Ire attaren gelara esan gura yauk; ire atta bixi zuala, ostatuz lez yeukan lo-gelara!

—Ostatua eukan gure attack, ala?

—Ostatua; baña nondik bururatu yak ori?

—Okelak eukozala ostatuan eztiñozu zeuk, ba?

—Tira, mutil; erdu nigaz eta ez adi ikaratu orregattik ez beste ezergattik be.

Erminik, beraz, ikuskarriko gela batera eruan zittuzan. Ormetatik kurtxoñak eta oialik ederretarikuak eukazan eskegitta. Aulkijak be urrezkuak zittubezen atze-aldiak. Oe bi egozan oazeru ta guztikuak, urrezko egaluna ta berebixiko tunturdunak, zikirijozko ixara ta oeganekodunak eta beste milla bat eta erdi adelu ta edergalludunak. Oiak erakusti ostian, joskiñari etorri erazo eutsan Erminik ama-semiai jantzi egokijak egitteko. Gixonezkuak samaragiñoako gorantzak erabilten ei zittubezen orduban, eta joskiñak, Bertoldineri be olako bat egin gurarik, miesa ebagi, albaindu, ta soñian aztertu edo estuzabalian neurrijak artu guraz, gorantza be-alde-tik gora estututen asi yakon, eta idunera eldu

yakonian, ija-ittuan jarri zan ene mutilla ta asten yako garraxika:

—Ittoko nozu! Zergattik urkatu ni, baña?

—Zer urkatu ta urkatu-ondo! Zer da nik egi-tten dautsudana, urkatu egin gura zattudala zuk niri esateko?

—Samea estututen daustazu ta arnasarik be ezin dot artu.

—Ez, txotxo. Gorantz edo koratillo au ija okotzeragiño erabilten dan janzkija dozu, eta sama-aldian estutueran irato egin gura ixan zattudala uste ixan dozu zuk. Zagoz lasa!

Baña bakerik ixatekotan, beste jantzi nasaia-go bat egin biar ixan eutsan Bertoldineri, eta Markolberi be, era berian, eroso ibilli ta erabilteko gerruntz-gona-txamarrak josi eutsazan, eze-tariko edergallu bakuak, baña miesa onez egi-ñak. Eta onetara jantzitta bakandereagana eruan zittubezen ama-semiok. Bakandereak, barriz, mamarru jantziriko mamarro bi areik beragana etorten ikustian ezin ixan eutsan barriari eutsin eta Markolbek, beraz, erre-mindurik, gurkera trakets batzuk egiñez eta baserriko erara agurtaurik, ba-diñotso:

—Ba-dakit, ene-bakandera altsuba, emeko guztijoen iguingarri ixango gareana luzaro andi barik. Nire mutil koskor au daborduko asi da beronen tantelkerijaren ezaugarri berezijak emoten, eta kirtenkerijok egunian baño egunian andijaguak ixango direana susmauten dodanez, oba eukian bakaldunak gu geure etxian bake-baketan itzi ixan ba-gindduzan.

Bakandereak, Markolberen aiko-maiko bako berbaikereaz arrittuta, ba-dagitso:

—Ene Markolbe anderea, ezin dot siñistu mendijan jaiorikua zareanik; zuri entzutian, urijan sortu ta azirikua etzareanik eleuke iñok esango. Eta ara; abegi onez artzen zattudan ezaugarritzat, eutsi bezuzez emoten dautsudan ereztun eder au. Artu eta erabilli egixu neure mattasunaren.

Eta ba-darantzutso Markolbek:

—Eleuke ondo andra alargunak bere senarra zanak imiñiriko ereztuna baño besterik atzamarrian erabilliko ba'leu. Eskerrik asko, baña nik naikua dot ezkontza egunian imiñi eusten zillarezko onegaz.

—Orrezkero, zer emon daitsut zure gogokua danik?

—Eztozu zuk ezer niretzat baño zuretzat biarrago eztozunik.

—Zer biar ete-dot nik. Italiya osuaren bakan-dera ixan eta dirutzaz eta aberastasunez lurrian dattekian emakume garau baten azpittik enagon onek?

—Oi, ene bakanderea; ainbat eta ainbat gauza biar dozuz zuk be, orratiño.

—Nik ezer biar? Ni oparinddun ixan? Arren, esan egidazu zertan.

—Eztot etxeonetatik elde egingo, milla ta milla gauzaren biar-ixanatan zagozala zeuk zure abotik autortu barik. Eta biar-ixana txirotasunetik datorrenez, ni baño askozaz txiruago zara zu, nik zurerik baño biar-ixan geiago dozulako zuk nirerik.

—Zelan dala? Orixe erakutsi dagidazunian andrandi egingo zattut. Tira; eruan egixubez ama-semiok euroen gelara, ta, Bertoldin enetxuba, etorri akit sarritan iker egitten.

—Ama, zer esan gura dau iker egin orrek?

—Agertu batzuk egitten sarrittan etorri akijola —atzaldu eutsan Markolbek.

—Sarratuban agertu? Sarratuban eta agirijan agertuteko, galbaia ekarri biarko ete-dot ba?

—Kaikutzar ori! Ik esango ezuanik! —egin eban Markolbek—. Ez ete-dautsut nik esan, ene bakandera enia, gure burubak barregarri ikusi biar doguzala? entzun al-dautsazu kokolo oneri?

—Ez orregattik ardurarik ixan. Egin-egiñian be, bakaldun-jauregijak, eder ixatekotan, gogai ta olde guztittarako lagunak biar dittuz euki.

Bakandereagaz autubok ixan ostian, beste gela eder batera eruan zittubezen ama-semiak, eta gela atan, otu-ala gauza eukezan aukera-aukeran. Ba-diñotso Bertoldinek amari:

—Ama, amatxu. Entzun dodanez, bakandereak andra guztijen ganian egon gura ei dau. Oba dogu, badaezpadan, albait ariñen geure etxera atzera juatia. Batek ba-daki; zure ganera igotia otu ba'legijo bakandereari —zure errukarrija!— gure beia baño lodijago ta aztunago dozu a, ta erraiak atera eragingo leusketzuz abotik. Guazen ama; guazen emetik arin, gitxien uste dagigunian andra orrek birrindu ezagixan.

—Andra guztijen ganian ez, ene enetxuba, beste guztijen ganetik edo gorago baño —esan eutsan Markolbek—. Etxauk orrek esan gura bakanderea sorbaldara edo lepo ganera igongo yakeenik andrai, beste guztijak baño andrandijago ixan gura yauala baño; eta guztijon jaube ta ugazabandra ixanik, egoki baño egokijago yeritxuat beste andrak men eta gur egin yagikijoen ak gura ixatiari. Entzun al-dok, astakillo orrek?

—Bai, entzun dot. Baña baten baño ez ixanda be lepo ganera igon ba'dakixu igon, aurduban ikusiko dozu barre ala negar egingo dozun.

—Ut ortik, tentel, astalapiko ori! Noren antzeko urten atxaku eu, gero? Baña, zelan ixan lattek ire atta batenganik, zurtasuna bera ta adimen uts-utsa ixan zuan ire attaganik i lango asta kirten batek urten al ixatia?

—Esan, ama; nor jaio ixan zan lenago, atta ala ni?

—Ori be esan? Atta baño lenago jaiua ixatia gure ete-dok, kaiku orrek?

—Eta bakaldunari, zelan egitten yako berba, ittanoz ala zuka?

—Euk zelan gura, txotxo; edozelan be, ire abotik urteniko edozer ondo be ondo esanda egongo dok-eta. Etxauk lagunik biar ixango; ez orixe! Baña, alan be, gauzaren bat obeto esatiarren alegiñak egingo ba'euzak, txarrago esango eunkek ik, bai, eta gixon jakittuntzat eta ondo berba egiñikotzat artu agijen gura ba'dok, ezegik aborik eguno zabaldu.

—Eta arrausi egitteko gogua ba'letort, eztot aborik zabaldu biar aurduban be?

—Zabaldu egik euk gura duan beste! Zer ikusteko ete-naiagok ni, i azala eu! Oingotz ire tentelkerijaren barri jakingo al-yaukek jauregiko bazter guztijak be, eta buruba egingo naieuek ordu-bai-ordu ire leptik guztijak barreka asi ixan baietz. Eta oindiño egitteko yaukeen barrezkua.

—Jauregiko bazterrak be barre egitten dakije, ala? Non dauke abua, ba, barre egitteko?

—Ixillik ago! Ago ixillik, Jaungoikuarren, iñor yatorraala uste yuat-eta! Ene enia! Bakalduna bera dok, barriz, eta geure gelara yatork artez-arte.

—Zer egin gura ete-dausku jaun eder orrek?

—Jaungoikuarren; itx egik abo ori eta ezegik mistik be atera geiago.

—Ara, isten dot, ba. Begiratu, ama, ondo itxitta daukodanentz.

—Bai, bai; olantxerik itxitta euki, ezpanak estu-estu egindda, ta ez idegi neuk esan artian.

Estu ta larri egozan Bertoldin eta Markolbe bakaldunaren etorrerea zetarako ixan ete-ettekian jakin artian, baña esturasunok lasatasun bigurtu ziran bat-batez. Bakaldunak atsegin andija eban, bai semiaren ergelkerijaz eta bai amaren zurtasun bizijaz, eta mattero-mattero itz egin ostian, jauregittik atera ta zalpurdi eder batera beragaz igoteko aginddurik, uriko ataldera eruan zittuzan. Etxaguntza polit-eder bat eukan bakaldunak urittik urre samar, arrañentzako urmael, bospasei iturri, berein zugazti, masti eta beste gauza zoragarriz ornidutakua, eta ara eldurik, ba-diñotse bakaldunak:

—Zubek zeuben eskuko ixaten ekanduta zagoze an mendi zabalian, eta uri barruban zeuben burubak estu ikustian, atxilloturik-edo bai'zengozen begittanduten yatzube. Olakorik gaurtik geiago uste eztagixuben, neure gogoz eta

gurariz emoten dautsubet bezuzez aurrez-aur ikusten dozuben etxe eder au eta beroneri yagokazan lur, solo, baratz, urmael, iturri eta ganeko guztijak. Etxaguntza osuaren yaube egitten zattubet, baña baldintza bakar onegaz: etorri dakidala Bertoldin neure jauregira agerraldi bat egunaro egitten; besterik ez. Sartu zatteze, ba, zeuben etxe eder onetan eta zeubei zer otu ta axe aurkittuko dozube, naiz-ta edozer ixan. Ezeren utsik edo zerbatten biar-ixanik uartu ba'ziñgije, esan eta neuk agindduko dot ekarteko.

—Eun eta milla bidar esker egitten dautsut zeure bijotz andi orregattik, ene bakaldun ongi- lle ori —egin eban oiu Markolbek—. Ondo dazaut gure ezerbereza ta ba-dakit etxatorkuzana ondasunok geure ibazi-jakarren. Baso-basuan jaioriko andratxu bat baño enozu ni, ta baso-basuan azirikua, eta eztakit, beraz, zer gauza berezirik aurkittu ixan dozun nigan bakaldun-leku onetan bixi ixaten ni ona ekarteko. Emen baño obeto dago- kit niri mendirik-mendi, arkatxik-arkaitz eta arru- rik-arru ibilttia, ez lagunik, ez azikerarik, ez onbi- derik eztan lekuban bixi ixateko berebixikua nozu-ta. Eta, zer esan dautsut neure semetxu

onetzaz? Tentela baxen ergela dozu au, ez gatz ez berakatz, eta barre eragitteko ixan ezik ezta-
kit zetarako gauza ixango yatzuben. Nik neuk
eztot uste oneganik beste onurarik urten legije-
nik. Ur gasa-gasatik urteniko arrain gazittubari
zer eretxi ziñegijue? Au be bardin-bardin dozube,
ba. Bertolda eban onek atta, gixon zurra ta argi-
ja, eguno ba'da, ta nori goguak emon leukijon
gixon zoli areganik olako seme motelak urtengo
ebanik? Eztozu oindiño ezagutzen onen txaldan-
kerija noragiñokua dan. Siñistu egidazu, jauna;
goxetan, jagittorduban be, eztau gaxo onek jaki-
tten oetik urteteko buruba ala oñak zer atera
lenengo.

—Egija ete-dok ori, Bertoldin? —ittaundu
eutsan bakaldunak—. Eztakik erantzuten, ala?
Zergattik daukok abua orretara itxitta, ezpanak
urratu biarrian?

—Neuk aginddu dausat orretara eukitteko —
erantzun eutsan Markolbek.

—Zergattik gura dozu, baña, orretara euki
dagijan?

—Zuri, ene bakaldun altsu orreri, ittanoz ala
zuka berba egin biar ete-eutsun ittaundu dausta-

lako; nik, barriz, aborik eguno edegi ezpa'dai, aurduban igarriko dauala zelan ondo berba egin erantzun dautsat, beti baña beti be okerretara erantzuten daki-ta.

Bo! Okerreri andiren bat egin ixan ete-dauan egon naz ni; baña ori ezta okerreriya, zuzen oldoztutia baño. Egin-egiñian be, olakoxe oldedunak yataz niri atsegin, eta jaiokeratik onen antzera ergelak ixan ezkerro, barriz, ariago; ez, ostera, maltzurkeriz edo bestetara lortu ezin dabena yaristeko, ergel eta tentel buru egitten dakijenak: iguingarri dodaz nik olakuak. Beraz, egin berba, enetxu orrek, abo ori zabalduko baimena neuk emoten dauat-eta.

—Itxita eukitia gura dau amak, baña —erantzun eutsan Bertoldinek.

—Tira, egik berba —esan eutsan Markolbek—; neu laketzen dauat orain. Baña, zain, gero, gure bakaldun onari astakeririk esan barik.

—Naiago neuke gure ondotik alde egingo ba'leu beronek barriz-i... —esan eban Bertoldinek.

—Ai, trakets ori! Bakaldunari esateko berbea ete-dok ori, ostera, ta onenbeste ondoegin bero-

nenganik artuta gero, atan be? Zetarako gura ete-dok ik, baña, bakalduna emetik juatia?

—Emen gugaz daguan artian ezin jua nattelako ni askarija artzen.

—Entzun; entzun, jauna, onen menduben barri! Orretara elduko azala jauregi-gixon ixatera uste al-dok, mandotzar orrek? Ene enia! Zer deritxozu, ene bakaldun matte orrek, onen esker-gaiztuari? Zuk egin dauskuzun onegin guztijai oztaz erantzuteko esker eta esker egitten urtu biar leuken txatxu onek, eztau beste gogorik zuk albait lasterren emetik alde egittia baño, berau askarija artzen patxaraz jaun al dattekian.

—Eta ezto uste oker uste dauanik —esan eban bakaldunak—. Orregattik, beintzat, ezin esan negi tentela danik. Ara, ba, Bertoldin; banaiuak ni ta ago lasa. Ez aitzu, gero, egunian bein ni ikusten etortiaz; adittu al-dok?

—Bai, ene bakalduna, edo ene jauna, edo zareana-zareala. Baña esan egidak, alagun; zein ixaten dok luziago, uriko eguna ala baserriko eguna?

—Bijak bateratsu, alai etorri ezkerro.

—Zer entzuteko ez ete-gaiagokoz beroneri, gero? —egin eban Markolbek—. Baserriko eguna uriko eguna baño luziago danentz ittaundu? Eta ittanoz bakaldunari? Attearen...! Ire astua, seme! Azketsi zuk, jauna; azketsi ta ardurara barik egon: neuk bialduko dot zugana egunaro.

—Ikusi artian, ba, Bertoldin; agur, Markolbe.

IGELAK ETA ARRAÑAK

Markolbe ta Bertoldin, bakalduna juanik, eurontzat emoniko etxaguntzearen jaube geldittu ziran. Etxaguntza a, danik lagunik mizkeana bixi ixateko ta egunak eta egunak edonok ondo ta jasian igaroteko lañegaz eta asko geiagogaz eguan orniduta. Baratz erdi-erdijan berebixiko urmael eder bat eban, mueta askotako arrañez betia ta igelez atsittuba. Laster artu eban Bertoldinek arako juerea, ta bein batez, arraÑak uretan barruban egitten zittubezan zurizgora ta dirdiren adi urmael karel ganian jezarritta egualarik, ara non asten diran igelak korroka egitten, karrak eta klauk. Eta onetara diÑardubenian, eurak euren berbaikeran *laukat-rrrrkrr, laukat-rrrkrr...* esaten daragoioela antz emoten dabenez, begittandu yakon Bertoldineri, *lau dukat errukarri* baño ezeutsazala bakaldunak emon esan gura ebela; eta milla bat baño geiago ixanik emonikuak, asarratu yakon gure mutillari egunokuen eta ariÑeketan etxera juanda, dukatok gordeta egozan kutxatillea artu ta urmael karel ganian

imiñirik, artu dirubak eskukadaka ta asten da uretara jaurtitten, zapa-zapa, plist-plast, jo-mutillak!

Igelak, diruben zaratara, abarrots andijagua ateraten eben, eta mutillak gottik: «Eutsiez, eutsiez, pizti denganiñuok; eutsiez eta zenbatu zeubek, ia lau diran ala eundaz diranentz». Bai zera, igelak ixildu! Len baño karrakada bi bidar andijaguak ateraten zittubezala esan eikian, eta mutillak, lenengoko diru eskukadakaz ezeutsela igelai ixilddu erazi ikustian, artu oster a be dirubak atzak-betian eta igelai jaurtijaz, ba-iñotsen: «Madari-madarijok; neuk erakutsiko dautsubet zubei, ondo be, milla baño geiago emon ez ete-daustazanentz». Eta onetara, ekin mutillak garraxika ta dirubak jaurtitten gottik, eta ekin igelak garraxika eta karrakadaka betik, azkenian, bakaldunak emoniko millaz dukatak urmael ondora juan ziran, eta igelai mutillak ezin ixilddu erazorik eta jaurtitteko dirurik geiago ez eukirik, amorruez eta asarrez beterik, artu kutxatillea bera be, ta braust! urmaelera jaurti eban. Eta aobeteko añenak esan eta esan, abere-abere bat egindda bigurtu zan etxera. Markolbek

semia ain amorraturik eta itxura ain gogorretan etorten ikustian, ba-diñotso:

—Zer jazo yak, ene Bertoldin, orren asarre etorteko?

—Urmaeleko ugarasijuak eragin dauste amonru.

—Zergatik, baña? Irañik-edo egin daue, ala?

—Eurak jakingo dabe zer egin dausten; bai ondo be.

—Lotan egonda-edo, karrakadaka iratzartu ete-aue , ba?

—Ori baño txarrago egin dauste.

—Oskijak lokatzez zikinddu?

—Milla bidar txarrago.

—Zer egin ixan al daue, ba? Esan, bein-edo-bein!

—Ez al-dausku guri bakaldunak kutxatilla bete dukat emon?

—Bai, eta zer?

—Areik pizti madarikatubak, etxataz esaten asi ba, lau baño geiagorik eztauskula guri emon? Nik , barriz, artu eskubete dukat eta zapla! jaurti deutsedaz eurak zenbatu dagijezen ia, ta oindiño eurak *lau'kat errukarri* ta *lau'kat errukarri*,

zolibat, ara bere. Jaurten dautes orduban beste eskukada bat, eta gero beste bat, eta gero beste bat, eta azkenian diru guzti-guztijak eta ala-ta-be eurak oindiño abarrots andijagoz: *lau'kat errukarri, lau dukat errukarri*. Azken-azkenian, ugarasijo demorrijuok ain setatsu ta burugogor ikustian, amorruz beterik artu kutxatillea bera ta draunba! jaurti dautes urmael erdi-erdira. Eurak zenbatu dagijezala orain banan-banan eta ikusi dagijela zenbat diran bakaldunak guri emoniko dukatak. Etxamon: zenbatuta gero, kutxatilla barruban dirubak sartzia baño eztauke ta liorrera edo karelera atera. Aurduban juango naiake ni kutxatillearen billa eta dirubak barruban dittuzala ekarriko dot atzera etxera. Zer diñostazu, ama? Ezteritxazu ondo ala, arei piztijai guzurra irunsi erazoteko egin dodanari?

—Oi, ene errukarrija! —egin eban oi Markolbek—. Ene Markolbe zorigogorrekua! Au bai dala iñok siñistu be ez egittekua! Baña, zoro, ergel, tentel, zentzunbako, burubako, alako orrek, ori egingo euan egin? Etxakijat zek geldi erazoten yeustaan be, atzamar tartian berperton eu ez iratoteko! Zer esango yeuskuk bakaldunak ire

zorakerija jakin yakijanian? Bere etxian etxau-
zaala gu lango aberiak euki gura esanda, autse-
ziperdi aterako gaiauzak emetik eta urkamendi-
ra bialdu, ta ondo irabazitta eukiko yuagu ire
ergelkeri andijaren erruz. Nori otu laieikiok,
baña, ik egin dauan besteko zorakeri garauba
egittia? Ez-ta burutik egindda yaguanari be.

—Esan begike bakaldunak berak gura dagija-
na ta atsegin dakijona; baña oba leuke berak
ugarasijuai azikera obia emon, zenbat dukat
emoten dittuzan jakitten ibilli eztakijozan.

—Ori, bai; auntxe esan dok eure bixiko egi-
egirik andijena, asto orrek!

—Entzun, entzun oindiño ugarasijuai, ia
tematijak eztiranentz! Iñoiz baño abarrots andi-
yagua ataraten diñardube orain, barriz; eta —au
amorrúa!— oratu egidazu oratu, osterantzian
artu etxe au berau tutor-tutorretik eta ara juan-
da buru-burura jaurtiko dautset!

—Geldi; geldi, Jaungoikuarren! Oi, ene
gaxua! Itzi egijozu etxiari bakian!

—Ixilldu eragijoezu, ba!

—Egingo yeutset, baña ago geldi ta baretu
adi! Ugarasijuaak arrapetan yakijen gixonai esan-

go yeutset neuk ointxe-ointxe, ta ogi mamiñaz arrapauko yauezak pizti guztijok. Eztaue, ez, geiago asarrerik eragingo! Ago i emen geldi, baña, neu atzera etorri artian.

Markolbe juanik, beste tentelketi bat egin eban Bertoldinek, edo, obeto esan, irutsu ixaan ziran ak egiñiko tentelkerijak. Ara zeintzuk.

Igelak ogi mamiñaz arrapatzen ziralaa amari entzun eutsanez, eta piztijok oindiñokarren karrak eta karrak jo-alian eragoioela ikusirik, ezin jasan ixan eban Bertoldinek luzaruago alako lotsagabekeririk, eta asarre bizittan etxera juanda, azpiran egozan ogi guztijai azala kendu ta apur-apur egiñik, zorro andi bat betetu eban ogi mamiñez. Juan zan gero urmaelera ta braustako bategaz, ara, zorro osua uretan utsittu eban. Igelak, ogi mamiñen braustadeaz beraz, bata baño bestia ikarago must egin uretan eta ondoko basatan ostu ziran zer etorrikoren be igesi. Arrañak, osteraa, arenbeste ogi mamin ur azalian ikustian, aldabatera guztijak ondotik urten eta tximistea lez oldartu yakezan ogijai; ta bata bestiaren leian, ten ortik eta ten emetik, ta ogi aokadeagaz iges egittian alkar jo ta ogija galdu;

eutsin barrero ogijari ta igesi osterre be; usigi batak, jarrai bestiak, ijuti aragokuak eta zurizgora ondolik etozanak: ba-zirudijan gudaketa ixugarrittan eragoioela arrañoak, eta ordu bete garrenerako ba-zittubezen ogi zati guzti-guztijak iruntsi. Bertoldinek au ikusirik, amorrugogorra arijola jarri zan eta zin agin eban arrain guztijak itsutu egingo zittuzala. Zer, ba,? Igelak atxikitze-ko ainbeste ogi zati uretara jaurti, ta, arrain diabruak, igelai apur-apurrik be jaten itzi barik, etzittubezen ba eurak ogi guztijak iruntsi, ala? A, baña, ba-ekijan Bertoldinek zer egin arrañai asper egitteko!

Ba-dua etxera ariñik arin eta ara non datorren arik lasterrian urun zorro bat lepo-lepuan ebala, arrañai begijetara uruna jaurti ta guzti-guztijak itsututeko asmoz. Jezarten da urmael karelian endai bat eskubetan dauala, ta arrañoak ur azalian agertzen diran bakotxian, an yuake plausta! endaikada bete urun buru gane-ganera. Ezeban uste, ba, mutil kokoluak, arrain guztijai begijak aterako eutsezala aretara ta itsutu egingo zittuzala? Ardura eutsen arrañai, barriz, endaikada uruna begijetara jaurtiki arren; bai

bost! Braustadea nabaitzian, zuist eta muist, txairo-txairo ondora juezan areik, eta beinguan etozan atzera azalera uruna bera jatera; eta mutillak uruna jaurti ta arraňak urunagaz jolas, urun zorrua be oso-osorik utsittu eban Bertoldi-nek urmaelian, eta arrain guztijai begijak atera eutsezala bete-betian usterik, etxera juan zan pozarren ozta, asperkunde itzala egin ebalakuan.

Astakeri andi au egin ostian, ba-joian Bertoldin etxerantz eta ara non ikusten dauan antzar lokea otzara andi baten barruban, kumak ateraten eragoiola. Berialako baten uxatu egaztija ta otzara barruban sarturik, jarten da bera antzar-eran arrautza ganian jazarrita, kumak aterateko ustez. Esan biarrik eztago: jazarrijaz beraz ausi zittuzan arrautza guztijak bat-batez eta galdu zittuzan arik lasterrian jaio biar eben antzar kumak. Eta Bertoldin taiu aretan otzara barruban egularik, ba-yatorako ama etxera. Ezin ixan eban Markolbek igelak atrapateko arraintzalerik idoro, eta arazo aretarako urira juan biar ixan ebanez, bide batez bakanderearenera ixan zan,

zati baten areri berba-lagun egitten. Eltzen da etxera ta joten dau atia Bertoldineri oles egiñez:

—Bertoldin, Bertoldin! Ator, Bertoldin, eta idegi egidak atia.

—Ezin naiteke etorri, baña.

—Zergattik ezin atte atorri? Non ago sartuta, ba?

—Antzar lokearen otzara barruban.

—Zer egitten diñarduk otzara orren barruban, andi-andillo orrek?

—Antzar kumak ateraten.

—Ik antzar kumak atera? Oi ene bada ta ni! Arrautza guztijak apurtu al-daustazak oingotz, asto orrek! Ator atia idegitten, birrinddu egin biar aut-eta!

—Ezin dodala, ba! Ala, zelan gura dozu esatia? Ara, ama; asi yataz, asi yataz kumak urteten eta pikuaz kiri-kiri egitten yabilttaz ipermamiñian.

—Oi ene errukarrija! Oi ene zorigaiztokua! Ez al-dau nire seme onek berperton illtia ibazi? Ilgo ba'neu be, ezer galduko ete-neuke, gero? Oba neunkian abere onegaz ona bera eguno etorri

ixan ezpa'nintz! Bertoldin! Zorigogorreko Bertoldin!

—Ixiii, ama ixiii...; antzarra neuri begira-begira daukot etaaa.

—Ai, ene enia; au lar da niretzat! Jagi adi ortik eta idegi egidak atia, bein-edo-bein idegiko ba'dok idegi!

—Tira, ba, itxaron tindi baten, ointxe nua-ta. Bertoldin, patxara andiz otzaratik urten eta ba-dua amari atia idegitten. Bestelako ipingija eztarua berak atze-aldian! Arrautzazal, gorringo, zuringo, *kumingo*, *lastingo* ta abar, mazi-mazi egin dittuz otzara barruban eta marmaiz orregaz saskil-maskil egindda daukoz prakak. Semia traia aretan ikustian, burutik egin-agiñian asten da ama aldarrika:

—Etoi ori, gaizkin ori alakuori!

—Zer egin yatzu, ama?

—Zer egin yataan diñostak euk, ostera? Era-
lle, zittal, madari orrek, ez ete-dok ikusten euk egiñiko dongakerija, abere itsu andi orrek? Enei, enei ta enei! Ezin dot nik onegaz geiago emen iraun eta ointxe-ointxe nua bakaldunagana, mendira atzera juateko baimena eskatuten. Bai;

jagoten be eztakigun onenbeste ondasunen duintzaren gu esango dautsat. Ba-yekijan ondo ire attak zer egitten yuan semerik yaukanik be bakaldunari ez iñori ez esatiaz! Ondo yekijan arek azintzala i ezetarako gauza ixango! Begiratu; begiratu zer egin duan ik, saskeltzar orrek: arrautza guztijak apurtu, ordurik ordu jaio biar yuen antzar kumak galdu, eta eure prakak nas-kilddu, marmaiztu ta alperrikaldu! Eta, zer erantzungo dautsak ik bakaldunari orretara nok zikinddu auan ittaundu dagijaanian?

—Arrautz-opil bat egin dodala esan, eta kittu.

—Berebixiko erantzuna mendu oneko gastiarantzat! Tira, tira; ezegidak burutik eragin geiago. Ator eta jan yagijagun aumen bat besterik ezian, bakaldunenera juan biar yuagu-ta.

—Baña, zer nai dozu jatia, etxian ogirik eztago-ta?

—Zer diñok? Etxain ogirik ixan ez? Azpira bete ogi ezkaian, ba?

—Bai, ba-genduban.

—Nora juan dozak ogijok, orrezkero?

—Ez al-zeunstan zeuk esan ugarasijuak ogi mamiñaz atrapa oi dirala?

—Bai, ba-neuan; eta orregaz zer esan gura daustak, ostera?

—Nik, ba, ugarasijo danak atrapa gurarik, azpirako ogi guztijak apur-apur egin dodaz eta urmaelera jaurti mamin-mamin egindda. Baña, areik arrain diantriak oldarrez etorri dira ur azalera ta ogi guztijak iruntsi egin daustez, ugarasi-juentzat aukada apur-apurrik be itzibarik. Baña, etxamon, ama; bestelako murrikoa eztautset nik egin arrain zittaloi.

—Zer murrika edo zer ixeka egin ete-dautsek ik, ostera? Esan; esan arin, denganiño orrek, oraindo beste astakeri andijagoren bat egin ete-daustaan bilddurrez naiagok-eta.

—Ba-al-dakixu arako urun zorrua?

—Bai, ba-yakijat; ixango yauk zer ikusi!

—Ara, ba; areik arraňak ugarasijuai ogija jan dautsenian, asarre bixi-bixittan jarri erazo dauste niri, bai, eta nik, asper egitteko, artu urun zorrua ta begi-begijetara jaurti dautset urun guztija.

—Eta, zergattik egin dok ori?

—Arrañai begijak aterateko! Ez ba...! Begi-begijetara jaurten ixan dautset, eta oingotz guztijak al dagoz itsurik. Baietz nago!

—Ire kokolo, tentel-mentela! Ene Bertolda enia orain bixirik ba zengoz, zer esango etezeunke zuk, epaira zorrotzen itturri gardena ziñan orrek, ergel onen astakerijak entzungo ba'zenduz? Tira mutil, tira; gertu adi, urira juan biar yuagu-ta. Bakaldunak ikusi egin gura ei au.

—Betor bera ona ni ikusi gura ba'nau.

—A, bai orixe! eleuke ondo bakaldunak *zuu* lango jaun altsu ta attorren seme yaio bat ikusteko, bera *zeuugana* ezpa letor! Ezegidak niri, gero, irakin eragin, entzun? Neugaz juango az i, ta itxi egidak abo ori giltzapian lez, eta ezegik geiago idegi atzera etorri artian, entzun? Ez niri, gero, lengunekua lez egin, abua itxita eukittekota itxitta eukittekota nik esan eta aginddu arren, idegi egin gura ixan euan-da!

—Eta bakaldunak ezer ittaundu da'daist, nok erantzungo dautso nire ordez?

—Neuk egingo yeutsaat eta i agoke ixillik. Itzi neuri arazo ori.

Markolbe ta Bertoldin barriro jua ziran urira, beraz, eta bakaldunenera eldurik, lausengaz eta palaguz artu zittubezen. Ba-ittauntsan bakaldunak Bertoldineri ondo bizi zanentz, eta bai edo ez erantzun biarrian, abua itxi-itxi egindda mutilla toton eguala ikusirik, bigurtzen da Markolbegana eta ba-diñotso:

—Zer egin yako oneri niri ez erantzuteko? Berbea galdu, biarba, edo zoritxar andiren bat jazo ete-yako itzik ezin egin ixateko?

—Oba beronentzat iñoiz ezin egin ezpa'leu —erantzun eutsan Merkolbek— edozer esateko be itzulietara edo etzekoz-aurrera baño eztaki esaten da; eta gaitz ori nora eztala, egintzak esanak baño okerraguak dittuz, eta gaur be etxetik alde ixan nasyakon bitartetxu baten erakusmeneko gaiztakerija egin daust niri onek.

—Zer okerreri egin dautsu, ba?

—Ba-dakit, ene jauna, esan dagitsudanian asarre gorritan jarriko zareana, ta artez be artez egingo dozu. Baña, ez ete-zan obeto ixango, edonoren irrigarri ixateko gu ona ekarri barik, geure maurtubetan geurekittian gu bixi ixaten

iztia, lekubeton ibillteko tentel-ergel batzuk baño ezkara gu ixan be-ta?

—Baña, zer da mutil onek egin dautsun erakusmeneko okerreri ori?

Orduban Markolbek lotsarren ozta, Bertoldi-nek egiñiko diabrukeri guztijak edestu eutsazan: ugarasijuai dukatak urmaelera jaurti eutsezana; ogijaz be bardin egin ebana; arraňak urunaz itsutu gura ixan zittuzana, eta azkenez, kumak aterazoteko antzar lokearen otzaran sartu ixana zana. Ezeban bakaldunak barre gitxi egin eurok entzutian! Zati baten ekin eutsan aretara ta azkenian, jezarritta be ezin egonda, jagi zan aulkittik eta oindiño barreka, ba-diñotso:

—Orreik ixan ete-dira, ba, zuk esan gura ixan eztaustazuzan erakusmenkerijak? Okerreri ixugarriren bat egin ixan ete-dauan egon naz ni, baña ori ezta ezer, ene andrea. Arian be, arei pizti lotsabakuai mendu oneko ixaten irakastiaz ondo egin dauala deritxot. Ez ixan beraz ardurarik, ta urmaeleko dukaton gora-bera, eztozube aurrerantzian be dirubaren petturik ixango, ez-eta ogi naiz urun naiz beste edozer biar-ixan ziñegijenenik be.

—Zeuri orretara atsegin ezkerro, eztiñot ezer, jauna, nineu, mutil au zelakua dan eta biar leukian zentzunik osoro eztaukala aurretijez esanda naiagotzu-ta. Baña, alan be, ezin dautsat iraun edonoren aurrian zentzubakokerijak esaten eragotiari, eta olakorik zure aurrian egin eztagijan, astakeriren bat noiz jaurtingo ete-dauan bildurrarren nauko-ta, debekau egin dautsat aborik idegittia geure etxera atzera juan ez artian.

—Eta nik, barriz, ostera be mutil oneri baime-na emoten dautsat abua idegitteko ta beronek zelan gura itz egitteko. Eruan egidazu, beraz, bakanderagana, ak be jolas apur bat ixan dagijan. Zuakidaze bijok; eta, i, Bertoldin enetxuba, andrandijen artian egon attenian, azkatasunagaz eta lotsabakotasunagaz berba egin ezeren ardura barik. Uakit.

BAKANDEREAREN AGINDDUBAK

Aur, ba; juan ziran Markolbe eta Bertoldin bakadereagana ta ak be ezin geiaguan artu zittuzan mattero ta laztanik. Bertoldin, orrattiño, ezeguan lasa; ba-erabillan zerbait buruban bira-biraka. Bakaldunaren aolkuba andraen artian azkatasunagaz eta lotsabakotasunagaz berba egitteko, ezin eban ezetara ulertu, ta ezek baño ariago axek ulertu eziñak eukan berba barik bakanderearen aurrian. Zalantzotan eragoiola, ara non entzuten dauan bakanderearen neska-me bateri «Asun» dettuten eutsela. Zeruba argittuta ikusi eban mutillak! Aretxegaz Asunegaz asko ta lotsabako berba egitteko esan gura ixan eutsan, oiez, bakaldunak, areik itzak bestetara ezin ulertu eikezan-da; ta neskamia barregarri arturik, asten yako esaten arpegi andiz:

—Agur, Asun, aspaldiko ori! Ba-naieunkana eu ikusteko gogua! Esaiña: zenbat diru emongo eunkena ik buruba makillatuta ikustiarren?

—Makillatuba ni? —diñotso neskameak—.

Makillak i lango astuari, lotsabako abo-andi ori.

—Ire senarra ba'nintzona, aurduban ixango nintzatekena ni be asto, euki be ik astaeme-astaemiaren arpegija daukona-ta.

—Zer diñostak, umekondo orrek? Oñetik oskija atera ba'yagijat atera, buruba erdibi egingo dauat nik, gero! Ako matxango buru-andija agertu yakuna berton! Nongua da ostera, etxebarruko egin gura yakun basapizti au? Ut ortik, auntzak jagoten mendira!

—Non, baña, eu baño auntz ederragorik?

—Ikusten da? Ago ortxe pizka baten, mosuak apurtu biar dauadaz-eta!

—Ik niri mosuak apurtu ba'dagistazana, nik iri, barriz okozpeko auntz-bixarrok jan egingo daunadaz.

—Tira, tira; geldi nire aurrian! —egin eban oiubakandereak, liskarra bat-batez abagitteko—. Eta ik, Bertoldin, esan egidak: nok aginddu daua iri aobeteko berbok nire neskame oneri esateko?

—Bakaldunak berak; ittaundu osterantzian, nire amari.

—Egija ete-da, ene Markolbe anderea? —
ittaundu eutsan bakandereak.

—Bein eta berriz esanda naiagotzube ni —
erantzun eutsan Merkolbek— bai zuri, ene
bakandera matte orreri, ta bai zure senar eta
bakaldun onari, etzendubela iñoiz jaseko gauza-
rik mutil oneganik aterako, zentzunbako maske-
lutzar andi bat baño eztalako nire seme au. Egin-
egiñian be, gaur, ona etortian, eta ergelkeririk
egin ez ete-dagidan bildurrez, abua itxitta ekarri
dot nik au.

—Egittan?

—Bene-benetan. Bakaldun aurrian eta zure
antziñian abua itxitta eukitteko aginddu garra-
tzak emon dautsadaz nik oneri, ta ez zabaldu-
ko arik eta geure etxera bigurtu artian. Baña
bakaldunak, zure senarrak, itz egitteko baimena
emonez ganera, beroneri otu dagikijon edozer
ardura barik andrai esateko aginddu dautso,
azkatasunagaz eta lotsabakotasunagaz —oneik
ixan dira bakaldunaren berbak—; eta onek, bela-
rrijetatik, gure eskaratzeko maskeluak kirtenetik
baxen ondo ulertzen dauanez, eztakit nik zer
adittu ixan legikion: biarba, «Asun» deritxon

baten-bateri esan-alako lotsabakokerijak esan
biar eutsazala; eta ain zuzen be, neskame oneri
Asun dettuten dautsela entzun dauanian, lotsa-
bakotu yako, ta zeuk zeure aurrian ikusi dautsa-
zun azikera polittaren jaube dala erakutsi dau,
neure lotsagarri ta guztijon dongetsigarri.

Bakandereak estemanaste au entzueran,
miaketarik ler egin biarrez asi zan barreka, ta
gatxen batek jo ezegijan, alde bijetatik azkatu
biar ixan eutsezan gorantzeko lokarrijak. Onetan
eragoioela, eldu zan bakalduna ta ba-dittaun zeri
ziran barriak. Esan eutsen mutillak egiñiko nas-
tia, eta ara, barriro guztijak barre algaraka len
baño gogozago. Bakaldunak, barriaren-barrez
ara bere begijak negarrez zittuzalarik, berroge-
tamar dukat Bertoldineri emoteko aginddu
eutsan diruzañari, eta ama-semiakana zuzen-
duz, egun atakoz, eurak noiz gura etxera juan
ettekezala esan eutsen.

Bakandereak, agur esatian, Bertoldineri onu
batzuk emotia eretxi eutsan zur, aurrerantzian
jauregiko andrandi ata neskamiakaz nabastarre-
keririk erabilli ezegijan, eta ba-iñotsan:

—Ez, enetxuba. Asun nire neskamiari ik esan dautsazanak etxagozak bape ondo. Ez ori, txo-txo; xalo-xalo baño. Ba-dakik beraz; aurreran-tzian xalo ixatiari eutsin biar dautsak gogoz, jau-regiko ekanduba orrexetara dok-eta.

Agur eta ondo ixan eta arexetara egingo ebala abinddurik, burubaz makurkeri batzuk mendiko erara bakandereari egiñez, juan zan ene Bertoldin amagaz.

Eldu ziran etxera, ta ezaban Bertoldinek buru auste makala ixan bakandereari abinddurikua ziatz beteteko zer egin biar ete eban igarri ezi-ñik! Xalo ixatiari eldu ta eutsin egitteko gogoz, aginddu eutsan bakandereak, eta itzokaz zer esan gura ixan ete-eukijon oldoxtubaren-oldoxtuz, buruba neke-neke egindda baratzero urten eban axia artubaz buruba pizka bat arinddu ekijon. Eta bestelako asazkaldija ezaban artu baratzañaren emazia an aurkittutiaz! «Xalo» esaten eutsen andra areri Salome eritxolako, ta Bertoldinek bakanderearen agindduba berari orduxian kasketaldijak adierazoten eutsan letxe arturik. arexeri Xalori eldu ta eutsin egitteko esan gura ixan eutsala irudittu yakon, eta geiagoko barik,

eraso-aldi bategaz, eldu eutsan gona barrenetik eta asi yakan ten eta ten, otsuak ardiyai ekitten dautsen baño amorrutubago. Txarto ekusan andreak bere buruba mutil kankallu arek tenka tutarrez lurrera bota-agiñian eta dandarrez erabilili-zorijan, eta asi zan aldarrika munduko beste aldekuak be adittuteko eran. Entzun zittuzan garraxijok senarrak, eta makilla bat arturik, ariñik-arin juan zan zaratok ziran lekura bere andrearen aldez urteteko gertu. Eta Bertoldinek gona mendeletik elduta tenka barregarri erabililela ikusirik, oratu esku bijakaz makillari ta goigora jasorik... Barraban-barrabana! Mutil a bakaldunaren kutuna zala une atan bertan etxakan gogoratu, ba, ta bakaldunak mutil areri lots ta itzal andija ixateko aginddurik eukotsala gomutau? Aldian eban amorrubari asazkazu eziñaren tamalez, beso-makillen oldarrari berper-tan amore emon biar ixan autsan, eta arian be mutillak miñik artu ezegijan, arduraz, nekez eta oztaz andrearen gonetatik eskubak azkatu erazota, ba-diñotso asarriari eutsin eziñik:

—Nok irakatsi daua iri, asto orreri, iñoren andrai onen lotsa gitxi eukitten?

—Bakandereak.

—Bakandereak? Zer egin yeutsak, ba, nire andreak bakandereari, ik tenka dandarrez erabil-
tteko ak iri aginddu dagijan?

—Zuaz berari ittaunduten, eta aurduban jakingo dozu.

Bai juan be, baratzaña. Amorruba erijola ta gexu baterako iztiari luze eretxitta, berpertatik ariñeketan asi eta aida baten aldu zan urira, bakandereagana, ta jazorikua edestu ostian apal-apalik ittaundu eutsan ia bere emaztia dandarrez erabilteko aginddurik Bertoldineri emon ete eutsanentz. Zurtzauta geldittu zan bakanderea jazokuneaz, eta ezetz erantzun eutsan, ezeutsala berak olako aginddurik emon; ain zuzenbe, egun atan bertan mutil areri agiraka egindda eguala, jauregiko neskame bateri lotsa-galduriko berbak esan eutsozalako, ta uartu ixan eutsala jauregiko lagunen tartian ibiltteko mendu oneko ixaten ikasi biar ebala, ta xalo ixatiari eldu ta gogoz eutsiñik, alde guztijetan erakutsi biar ebala nor zan eta edonogaz gixabidesu ta xalo agertu. —Eztautsat nik besterik attatu —amattu eban bakandereak—, eta ezelan be

ezin neukijon nik esan zure emaztiari ez iñongo andra garauri gonetatik eldu ta tenka dandarrez erabiltteko.

—Oi, ene bakandere enia! —egin eban oiurduan baratzañak—. Nire emaztiak, baña, «Xalo» ixena euki!

—«Xalo» al-dau ixena zure emaztiak?

—Bai andrea, bai.

—Ai, gaxua! Ointxe ulertzen dot. Asun nire neskamiagaz egin dauan berbera jazo yako zure emaztiagaz be.

—Eta nire andrearen ixena dala ixen, mutil arek beste naste bat egin eta ixugarritzko zala-parta atera dau gure artian. Egiña egin, ene bakandera alsuba, ta zure baimenaz etxera nuake ariñik-arin, astakumatxu arek andijagorik egin eztagidan.

—Zuaz, bai, eta bide batez esan egijozu Mar-kolberi alik lasterren etorri dakidala ittaune bat egin dagikijodan.

—Bigurtu zan baratzaña etxera, ta beste dia-brukeriren bat egittia Bertoldineri otu ez eikijon bilddurrez, gela baten sartu eban emaztia ta bada-ezpadan giltza emon eutsan atiari. Sumin-

sumin egindda irauan ara bere beren emaztiari egiñiko irañaz, baña guztijen artian eta emetik orrako atxaki ta akiakuluren bidez, asarria ibittu erazo eutsen eta geiagoko kalte barik ezerezian geldittu zan Bertoldinek sorturiko iskanbillea.

Bakanderearen gaztiguba egiñez, esan eutsan batratzañak Markolberi juan ettiala jauregira albait ariñen eta gure andrea, eskuarteko lana bertanbera itzirik, beingo baten aurkeztu zan bakandera aurrian. Iñoizko arrererarik onena egin eutsan bakandereak, eta bere ondotxuban jesarri erazo ostian, ba-diñotso matte-matterik:

—Ene Markolbe laztan ori; esturasun baten aurkitzen naz eta zure biar ixana dot une onetan areanik urteteko.

—Biar-ixana opariñak eragitten dau. Opariña, barriz, txiro ixatetik dator eta txirotasuna, ainbakotasunareanik. Beraz, zu, ni baño txiruago zara une onetan, nik etzattudalako zu ezetarako biar eta zuk bai ni, ostera, zepattarako dettu nozu-ta zeure buruba ain barik ikusitta. Eta ona emen, ene bakandera enia, zelan egiztau dautsudan argi ta garbi nik beñola esan neutsuna: danik aberats eta alsubena ixan arren be, ezin daike-

la iñok esan iñoren biar-ixanik eztauala iñoiz ixango.

—Egija diñozu, ta siñistu egidazu eztodala eguno geiago esango iñoren biar-ixana ez ixateko lain zorijonik daukodanik. Baña itzi dagiguzan autubok gaurkoz, eta lagun zakidaz orain biar zattudan arazo onetan.

—Yagotzuna ta al dagidana ixan ezkerro, emen naukozu edozetarako gertu.

—Ara, ba, esan. Jai andi bat ixan genduban bart jauregi onetan, eta emen beti oi dan lez, iñon diran abesti, jantzaldi ta erestaldiak ixan genduzan, ta batta danik mizkeanari asazkau eragitteko beste jolaskai ta alaigarri be. Gueñian, jaiari azken egitteko, zaldun eta andrandijen arteko jokaldi bat egittia erabagi genduban, battukarika. Galdu eroianak, aldian eban pitxikerijen bat itzi biar ixaten eban batturan, eta gero garrenian, batturatzako au norberak jaso al ixateko, nekegarri bat ezartzen yakon bakotxari: edo dala zerbatten pariztak edo buru egin, edo olerkijak beinguan asmau ta esan, edo mattemiñezko idazkiren bat egin, edo olakoren bat. Nik be kale egin neban aldi baten, eta mattiarren-

ozta daukoden ereztun eder-eder bat itzi biar ixan neban battukariz, eta, au atsekabiaren andija!: ezin ixango dot neure ereztuna jaso, nekegarriz igarteko ezarri dausten asmaketa bateri eratarra erantzun eztagijodan artian. Igar-kixuna auxe baño ezta: urik eztot eta ura dot edaten; urik ixango ba'neu, ardua edango neuke; baño buruba austen ekin eta ekin eragon arren, asmakixun onek zer esan gura dauan ezin dot ezetara igarri, ta gaur gabea orduko erantzun zuzenik emon ezpa'dait neure ereztun eder barik geldittuko naz. Zuk, Jaungoikuak emoniko adimen zoli orregaz, lagundu egin biar nozu; bai, arren, erantzukixuna igarri dagidan eta neure battukarija jaso al ixan.

—Ori baño ezpa'da, itzi arazo ori neure pentsudan, igarkixun ori, errezaren-errezez, gure mendijetako artzañak eurak be-ba-dakije-ta.

—Erreza dala, ta nik neuk eguno gatxagorik entzun ez?

—Beingo-beinguan esango dautsut nik, ba.

—Esan, bai, poztu nadintzat.

—Ona emen igarkixun orren atzalpena. Urik eztauana ezta beste iñor errotarrija baño. Erre-

keak edo ibaiak edo dana-dalakuak ezta kartso errotea ibiltteko adiña urik, eta urik ixan ezian, ezin dau eio ez garirik, ez artorik ez ezer. Ezer eio ezik ezin dau ezer irabazi, eta irabazi ezik ezin dau dirurik euki ardaua erosteko, ta ardao orde zura edan biar dau. Errotea erabiltteko lain urik ba'leu, ardaua edango leuke irabazijakaz eta eleuke ixango ura edateko biar-ixanik. Argi al-dau atzalpen au? Atsegin al-dautsu?

—Inddar atsegin yat, bai eguno ba'da, eta milla esker zor dautsada z niretzako illun be illun eguan arazo ori zuk orren errez eta argiro atzaldustazulako. Zure zurtasunak geruago arri-tubago nauko, eta itz bakotxeko irakatsi barri bat emon daruadazunez, egon zakidaz, arren, nigaz apur baten, zugaz berbetan jardutiak atsegin andija eragitten daust-eta.

Eta ain guraso zurrekanik Bertoldin adiñako seme txaldan batek urtetiaz eragon eutsen: eta Markolbek, barriren-barri, irakatsi bikaña emon eutsan bakandereari, Jaungoikuak Beriak gattuzala adierazoteko, ez agintza beterik ez altasun osorik eztauskula emoten ederto atzaldubaz.

BERTOLDIN AIDIAN

Markolbek bakanderagaz urijan autubetan eragoiolarik, Bertoldin bakarrik geldittu zan etxian, eta oruera urtenik, etxaguntza ganetik egaz ebillen kurrillo talde andi bat ikusi eban. Bat-batian, egaztijak atrapatete burupidia egin eban. Ba-ekijan Bertoldinek, nunbait, kurrilluak txarrijen askara ura edaten jatzitten zirana, ta txorijoen jaube egitteko, aska artean edariren bat ezarritta egaztijai ordittu erazotia baño bide arrezagorik etxakan otu.

Bakaldunak emoniko mama-gozozko upeltxu bat eukan edarittegijan, eta txistuba baño ariña-go araxe juanda, artu upela lepo-lepuan, ekarri aska ganera, kendu tapotza ta beingo-beinguan ardauz bete-bete egin eban askea. Au egindda, baztertxu baten eskutau zan kurrilluak zer egin ete-eukien adi egoteko. Egazti gaxuak ardao gozuaren sundea asmau ebeneko aska ondora jatzirik, asi ziran mokoka-mokoka askakuari, sist, atzekatxu lenengotan; sast, urrengotan ez ain kezkatu; eta gero, edari ain gozua indar atsegin

ixan yaken-da, abespeluban, sisti-sasta ta dzanga-dzanga; eta edan alak edan ostian, edozein gixon moskortiren antzera, ordittu-ordittu egin ziran. Eta urdalletik gorantz etorkijuen lurrunaz buruba galdu ta anken ganian ezin egonik, asi ziran zabu-zabuka, ta bata emen jausi, bestia an erori ta urrengua arago amilddu, aldi gitxigarrenian ba-zirudijan il egiñik lur jo ebela guztijak. Bertoldinen poza a ikustian! Ostuta eguan leku-tik ariñeketan urtenda, eldu eutsen txorijai, ta alixan zittuzan kurrillorik geien garri inguruan banan-banan ondozkatu ta, aldian ezarteko, garrikuaz kokotetik loturik, arruaren-arroz zantzoka ta ujujuka asi zan eiza ixugarri a norbatterri erakutsi gurarik. Ain zuzen be, Bertoldinen ama une atan etorren urittik, eta au ikustian, bajoiari gure mutilla pozarren-pozez ler egin biarran, amari berebixiko arrerea egitten. A zan mutillaren traiea, txori gangulak garritik bera dindilizka dandarrez eroiazalarik! Baña mutilla ibilli joiala, kurrilluak, antza zurrutzaturiko edarrija ordurako urdallian egosi egin ekijoelako-edo, euren senera etorri ziran, eta samea estu ta arnasarik artu eziñik euren burubak ikusirik, laki-

jo areanik urteteko alegiñakaz, asi ziran eguak astindduten, eta eguak astinddubaz, naiz-ta mutillak be alegiñik asko egin iges ezegijozan, guztijen artian mutilla bera tutar-tutarrian gora jasota, egaz egin eben moltso baten, eta ene Bertoldin gaxua be eurakaz aidian eruan eben.

Esan dogunez, Markolbe orduxian etorren urittik, eta semia txorijakaz egaz yuakala ikustian, etsekabez beterik eta bildurraren larriz asi zan onetara aldarrika:

—Oi, ene errukarrija! Zer da nik dakustana? Ene Bertoldin enetxuba; zer jazo zak txorijokaz? Nora ua, ene zorigogorreko ori?

—Kurrilluakaz nua apalduten eta egon lasa, ama, laster naz etorri-ta.

—Eu etorri diñok, eta eruan arue? Bertoldin, ene Bertoldin enia!

Markolbek onetara erostaka eragoion bitartian, ba-eroien kurrilluak gure Bertoldin egazka, baña lenengotan urruntxu aldendu ixan arren, gerogarrenian eurak edan eben etxealderantz etorri ziran atzera, eta, ustekabez aurki, urmael ganetik ziar igaroeran, euren ekiñalakaz eta indarraldijakaz, kokotetik lotuta eukezan garrikua

eten egin eben, eta ene zorigogorreko Bertoldin txorijakanik azkatuta, beñolako Ikaro errukarriaren antzera, ankaz gora ta buruz bera, urmael erdi-erdira jausi zan goi-gottik erakusmeneko braustada bategaz. Aren jausikereak uretan atera eban zaratots ixugarrijaz, barriz, urmaeleko arraňak, ikaratuta, zapart egin eben, eta zapartadeaz beraz uretatik urtenda liorrian jausi ta bertan geldittu ziran guztijak. Berari Bertoldineri etxakan, orratiño, ezer txarrik jazo. Bazan ibilli zati baten uretan ija ittuan, ointxe azalian eta ointxe luzian, sartun-urtenka; baña tentel guztijak adu oneko ixaten ei dira-ta, azkenian, katu-ugar egindda ezetariko kalte barik urten al ixan eban urmaeletik. Eldu zan orduban Markolbe, eta semia urez ondatuta itxura negargarrijan ikusirik, asi yakan ittaunka zelan ixan zan ta zelan ixan etzan jazokunea, ta ba-iñotsan:

—Ene enetxu enia, esan egidak, baña; zer dala-ta eruan aue kurrilluak aidian?

—Ez al-dakixu bakaldunak emoniko mamagozoko upeltxuba? Arexegaz egin dodaz Moskortu.

—Oi nire errukarrija! Zer egin daustak, etoi orrek?

—Ba-diñotsut, ba! Txarrijen askan utsittu dot mama-gozozko upeltxu oso-osua, ta kurrilluak, edari sundea asma dabeneko, jatzi egin dira, ta edan egin dabe askatik danga-danga ordittuta ok egin arte. Jausi dira gero lurrera illekuak legez, eta orduban nik, ostenduta egon nazan lekutik urtenda, zapra! erpia ezarri dautset guztijai; eta garrijaren inguruban banan-banan imiñirik, garrikuaz lotu dodaz aldian guztijak kokotetik, eiztarajak egitten daben lez eizea etxera ekarteko. Baña etxera bidian eta ija-ija ate onduan nagola, etxataz, ba, egazti denganiñuak itzartu ta senera etorri? Alakorik! Asi yataz guztijak aldabatera pla-pla-pla-pla! egaz egin gurarik ta nik lotu erazo ezin, azkenian guztijen artian tutarrez neu gora jasota, an narue aidian egaz eurakaz! Egaz egittiaren politta, ama! Arexek garriko madarikatubak uts emon ezpa'l eust emon, naiago ixango neban iretargijarenera eruan ixango ba'nindduben, barriz-i...!

—Tira, ua etxera, nerue aurretik!

—Ez, ama; eztot oindiño etxera juan gura, soñekuok eguzkittan legortu biar dodaz-eta. Zu zeu zuaz eta ekarri egidazu otzara bat. Berebixiko opari bat egin gura dautsat bakaldunari, ta ni jausijeran urmaeletik bazterrera zapart egin daben arrain guztijak batuta, otzara barruban eruango dautsadaz bakaldunari. Arrañoak ondo artubak ixango dira, bai bein! Eta zelan atrapa dodazan entzun dagistianian, ostera, ak egingo daustaz niri txerak eta labankerijak! Barretan egingo dau, barriz, nik asmauriko arraintzukera barrija jakin dagijanian!

—Bai benetan! Ak egingo yauk barrezkua, ire leptik, tenteltzar ori! Ez ete-dok euk ikusten maskelutzar andi bat azana, ta ez ganorarik, ez zentzun izpi-izpirik be eztaukana ik eure buru andi orretan?

—Nire beste zentzun ba'zeunkoe, bai zuk eta bai munduko biztanle guztijen artian be, oi diran baño askozaz obeto jazoko litzatekez jazoteko zer guztijak.

—Ezegidak niri burutik eragin geiago eure ergelkerijokaz eta juan akit etxera neure aurretik; barriren-barri diñuat.

—Eta nik, eztodala juan gura diñotsut, bakal-dunarentzat arraňak batu gura dodazalako; eta juan zakidaz etxera zeu eta ekarri egidazu ona otzara bat, osterantzian sakelian sartuko dodaz arrain guztijak eta onexetara eruango dautsadaz bakaldunari; entzun al-daustazu?

—Onek diantre onek egin egingo daust niri beronek diñostan letxe. Olako zoruentzat eztago ez eratarik ez iruntzietarik, eta andijagoren bat egin eztagidan, nuakijon etxera otzarearen billa ta ekarri dagijodazan bidebatez soňekuak aldaturteko. —Eta onetara bere burubari egiñez, etxerantz juan zan Markolbe.

Amak alde egin eutsaneko, Bertoldinek, soňeko guztijak erantzi, billois-billoxik jarri ta soňekuak eguzkittan imiňi zittuzan legortuten. Eguberdi-eguberdiya zan eta garagarrilla ganera; eguzkijak jo-jo egitten eban, ain eguan galda. Urmael onduan ba-zan eulizkua, barriz, estatu bakotxian ixara bat baltzittuteko beste, ta Bertoldin billoistu zaneboxe, asi yakazan eulijok kiña ortik eta kiña emetik, ointxe lepuan, gero sorbalan, urrenguan besuan eta geruagogarrenian edo kokotian, edo bernan, edo albuán, edo ista-

rrina; gizagaxuari ezeutsen baketan izten eta esan eikian jan egin gura ebela. Burutik eragin eutsen azkenian mutillari, ta amorru-aldi batek jota, artu zittuzan sarats adaki batzuk eta itxuski antzera sorta bat egindda,asi zan eulijai aupadaka ia burrukan egin gura ebenentz; eta alde batetik astindduten zittuzaneko, beste aldera egitten eben egaz eulijak, eta jo sartadea emen eta jo sartadea an, eulijak jo biarran, bere buruba baño ezaban joten, eta azkenian, ene Bertoldin gaxua, arenbeste eulik geiago egin biar eutsela ikusirik, asi zan aldarrika amari laguntza eske ta eulijai agiraka, ta ba-iñuan:

Etxamon, etxamon; ointxe dator nire ama ta ak amongo dautsubez! Ama; zatoz arin, ama, eulijak jan egin gura nabe-ta!

Garraxijok entzueran, urten eban Markolbek etxetik, semiari ezpiar andiren bat jazo ixan etekijon estu ta larri, ta ara non ikusten dauan Bertoldin eskubete mimenegaz bere burubari eiuak emoten. Oratu eskubetatik eta ariñik-arin eruan eban etxera; jantzi eutsan soñian alkondara legor bat, eta gura-nai-ez eratzko egin eban oian. Urmaelera jausikereak eta eguzki galdatan

narru-gorritan egon eta bere burubari ezarri eutsan astiñaldidak, ezeutsen bape onik egin mutillari, ta Markolbek semia miñez ikusirik, astirik galdu baga urirantz abijau zan, osagilleren bateganik aolkuba artu ta larri-aldi atan semia osatuteko zer egin biar eban jakittekko asmoz.

Urra eldurik bakandereagana juatia otu yakon, eta aren gelara sarturik, itzalik andijenaz egin eutsan agur. Bai bakandereak be ezin adei-tsubago erantzun agurrari, ta ittaunka asijez, ba-diñotso:

Zer zorijonek zakaz urira suzko bidiotatik eta tertzijo onetan, eguzki gori-gorittan?

Zorijonak barik, zorigaiztuak nakar, arian be, ba.

Ene! Zer diñostazu? Ezpiarren bat jazo yatzu, ala? Bertoldin il-edo ete-yatzu ba, naigabiaz lur jota zakustaz eta?

Orijondo niretzat, ene bakandera laztana, Bertoldin il ixan ba'litzat.

Zergattik? Orrenbeste lor emoten ete-dautsu seme orrek, etsi erazoteko?

Orduban Markolbek, Bertoldineri kurrilluakaz jazorikuak eta abar edestu eutsazan, eta bakan-

dereak, barre gozatsu batzuk egin ostian, badiñotso:

Bene-benetan, ene Markolbe Anderea; badaukozu zeri deskella egon, eta tamal dodaz neuk be zure atsekabiak. Baña, esan; non itzi dozu bera mutilla zeuk etxetik urtettian?

Oian itzi dot ondo-ezik, abail-abail egindda, eta nik ulertzen dodanez beruenak artuta, gixagaxuak, ba, eulijakanik jaregitteko ustez, bere buruba astin-astin egin dau burutik biatzetara.

Osagillia bialdu biar ixango yako, orrezkero, ta ak aginddu dagijola osatuteko zer artu. Zuk diñozunez orren minbera baldin ba'dago, axebidiak imiñi edo odol-atarea egin edo beste osakaien bat ezarri biar ixango yako, gatxari yagokanez.

Ia; nire otseñai aginddu, ta beiuaz aida baten jauregiko osagilliaren billa, eta mandua artuta duala arin Markolberen etxera Bertoldinen osasunerako biar dattiana egin erazoteko. Zu, ene Markolbe Anderea, zuaz ointxerik etxera, osagilliaren aurretik, eta laster ixango dozu a zuben etxian. Ardura barik egon eta ez larrittu; mutillak zer biar eta axe agindduko dautso osagilliak, eta

gexu baten dozu osatu semia. Ganera, jazokunok tamal artzeko baño barre eragitteko dozuz egokijago, ta bakaldunak jakin dagixanian atsegin andija egingo dautse.

Bai; ondo be ba-dakit zoro-ergelak iñoren atsegingarri ta jolasgarri ixaten dirana, etxe-kuentzat ondo negargarri ixaten dira, baña. Kanpo eder, etxian gerra, esaten eben nire senarra zanak. Bai ondo be! Tira; nuan etxera zure baimenaz, arazo au atonduten dogunentz; baña zalantzan nago eta eztoz uste nire semiak beragana osagilliarri urreratzen orren errez itziko dautsonik, ain da txaldana bera, biarba osagillia gaiztakerijen bat egitten yuakola uste ixango dau-ta. Dana-dala, eztedilla egon etorri barik, eta ikusijaz beraz arin dau arek nire semiak zer daukon igarri; ta egin biar yakona berak ezin egin ixango ba'leu, aginddu dagistala neuri zer egin, eta neuk ikusiko dot gero neurekittian eta emetik-orrao trikimallakaz agindduriko guztija zelan ziatz bete. Beraz, agur, ene Andere altsuba ta on dakixula.

OSAGILLIA TA BERTOLDIN

Urten eban Markolbek urittik, eldu zan batta etxera, ta semia eratzoriko gelan sartueran lotan aurkittu eban ene Bertoldin. Zabaldu zittuzan leiuak eta oera urreraturik, bein eta barriro egin eutsan dei; baña, ene Bertoldin lo-zorruan eguan, arrija bera baño gogorrago, ta ezeutsan erantzuten, begirik zabaldu be ezin eikian-da. Artiatan eldu zan osagillia ta a be oe ondora juanik, buru aldetik jaso eutsazan estalgijak, gexua edo gexotzakua zetan eguan ikusteko, eta orrattiño gatxak naiko artuta eguala aurkittu eban. Antza, uretara jausikereak eta bere burubari ezarrittako zigorraldijak ezeutsen onik egin; eta osagilliak gexua obeto ikusi gurarik, ba-diñotso Markolberi:

Ara, ba, andrea; gorputz osoa arakatu gura neuskijo ziatz-ziatz, eta egixu alegin iratzartze-ko, bestela ezin jakin ixango neuke ondo zer osakai aginddu.

Bertoldin, ene Bertoldin; eztok entzuten, ala? Itxartu adi! egin eutsan oi u amak.

Ezin natte itxartu, erantzun eutsan Bertoldi-
nek.

Zergatik baña?

Enozu lo ikusten ala?

Tira, tira; naikua dok barriketarik. Itxartu adi,
eure onerako dok-eta; osterantzian oñetatik ten
eta aterako aut oetik.

Oba zeunke goru makillea artu ta gorubetan
ekin, iñori alamenik emoten etorri barik. Au da
barri-barrija! Lo-zorro-zorruan ba'nago, zelan
gura dozu nik neure buruba itxartu al ixatia?

Kar, kar, kar! egin eban barre osagilliak.
Barrerik egin barik berton! Berbetan diñardutso
ta lotan ei dago! Kaikukeri andijagorik entzungo
dogu oraindik!

Nor da zure onduan dagon bixardo ori? egin
eban garraxi Bertoldinek. Zuaz ortik orrantz
zeure auntz-bixarrakaz, zeure zeregiñak egitten;
eta esker egijozu Jaungoikuari lotan nagolako,
lotan ezpa'nengo, ba, jagi beingo-beinguan eta
makilla bategaz burutik bera erdibi egingo zen-
dukedaz-da! Orijondo zuretzat, ni itxarrik egon
ez ixatiaz!

Egin-eginian be, orrexen billa baño enaiabilk, amutil, jardetsi eutsan osagilliak. Tira, tira, egik lo euk gura duan arte, ta, Jaungoikuarren, ez adi itxartu, neuk be bixi egin gura yuat-eta. Ene andrea, esan eutsan gero Markolberi, ikusi dodaz emen ikusteko guztijak eta urittik bialduko dautsudaz bospasei pildu mutil orreri buruba arinddu dakijoentzat. Akats-murtu bat ezarriko dautsazu gero berazkarrizat.

Zer? Zer diñostazu ezarri biar dautsadala?

Uzki-kandelea, andrea; eta iru egunian goxetan muxika-muxika jateko kañabera-baltza emonaz, laster dozu mutil ori taketa bera baño senduago jarri. Zalantzarik be ez ixan;

eztan geiago txarrik ixango, ta egon lasa. Agur.

Juan zan osagillia, eta bidian joiala, Bertoldin txaldankeriaz gomutatzen berakotan urtetan eutsan barriak. A zan mutillaren tentela: berbetan iñardu ta ala-ta-be lotan eguala ekitten eutsan esaten! Bakandereagana eldueran, kirtenkeri barri au edestu eutsan, ta ene bakandereak, barriaren-barrez, ija txixak egin zittuzan eta beste ainbeste jazo yakon bakaldunari be.

Asazkaldi artu ebenian, bijok, batak baña bestiak leiatsubago aginddu eben bialdu egijoezala Bertoldineri osagilliak agindduriko osakaiak, eta osakaiok Markolbek artu zittuzanian, ba-dua Bertoldinen oerantz eta ba-diñotso:

Lo al-ago, astokillo ori?

Lo nago, lo nago, iñotsan Bertoldinek.

Tira, itxartu ta jzarri adi. Kañabera-baltz apur bat jan biar dok orain, eta gero miritza tindil bategaz egingo dauat lepua igurtzi, osatu attekian.

Nik kañaberea jan? Gose dattianak jan begike; ni neuk ez.

Kañaberea-baltza dok, txotxo; gozua bera baño gozuagua. Ganera, apurka-apurka jateko diñuat. Edo euk nai ba'dok, muxka-muxkaka be bardin jan daik, edozetara be sabeletikua egitten lagundu egingo daua-ta.

Ezetz diñot! Nik kañaberea jan? Zugaz emen egon dan astotzar arek aginddu ixan al-deutsu ori, ezta? Zergattik eztautsu esan gaztain-opil batzuk niretzat egitteko?

Egingo dauadaz gaztain-opilok, baña artu egixak lenengo osakaiok. Ara; kañabera-baltza

gura ezpa'dok, artu egixak oneik lau pilddubok eta gero berazkarri au ezarri, iñoiz entzun dok zelan. Pilddubak gottik arindduko aue ta kandleak, barriz, betik.

Ara, ama; zeuk gura dozun guztija egingo dot; baña zeuk be gero, gaztain-opillak egingo daustazuz niri, asko be asko.

Egingo dauadaz, seme. Ona emen pilddubak eta orra or kandlea. Iruntsi lenengo osapiltxubok, eta gero bestia ezarri, ba-dakixu non, entzun?

Bai ama; ekatzuz guztijak eskura.

Bertoldinek osakaiak ondo begiratu ostian, klausk, sartu eban kandlea eztarrijan eta gero, politto politto, osapillak be-aldetik ezarten asizan, bein banatan.

Ene ba'da ta ni! asi yakan Markolbe garraxika au ikustian. Zer dagik, asto orrek? Ago geldi, mutil, okerretara sartuten diñarduk-eta! Betik ezartekua gottik artuko eunstan, ba? Oi, ene errukarrija!

Baña, bai, zera; Markolbek garraxi ta diadarririk asko egin arren, arek tentel andijak iruntsi egin eban kandlea, eta osapillak edo pilddubak

barriz, be-aldetik ezarri. Arin damutu yakon, orrattiño. Akatsa edo dana-dalako kandealea, oi dan lez, ezti ta abarrez melaza-melaza egindda eguan, eta ore au zintzurrera eldueran kokatu egin yakon eta ezin eban egin ez gorantz ez berantz. Areik ziran mutillaren esturak! Itto biarrez begijak be bijortu egitten zittuzan, txerrenak artuta bai'leguan, eta amak semia itxura aretan itto-agiñian ikustian, aida baten bialdu eban lagun bat urira osagilliaren eske, ta bakan-derearen aginduz lengua etorririk, eztakit-nik-zer bat emon eutsan edaten mutillari eta beingo-beinguan jaurti erazo eutsan eztarritik kokaturiko kandealea, gottika eragiñez.

Baña, zer jazo? Mutillaren okadearen inddarraz tximistea legez urten eban kandealeak eztarritik, eta ene osagille gaxua begi-begijan aparaurik, otxolotuta itzi eban, eta onez ganera mutillari barrutik etorri yakazan beste zerak be arpegi-arpegijan jo eben eta ore-ore egindda bixarretan geldittu yakazan. Ixan eban lorrik asko ebe osagille gixagaxuak eurok kendu eziñik! Bein eta barriro ekin biar ixan eutsan arpegi-bixarrak garbittuten, eta guenian, amurru

bizittan bigurtu zan etxera, aÑen-urtika, zorua-kattik eta basa-pizti zoro arengana bialdu ebanaren ala iÑom diran txakurkerijak esaten.

Da? esan eutsan Markolbek mutillari. Zelan ago orain?

Ondo, ama; baña eskatu dautsudazan gaztain-opillak egin dagistazazunian askozaz obeto egongo naz, aurki.

bai, beintzat; irabazi be egin dozak-eta eure jasagaz, maskelutzar orrek. Osagille gixagaxua itsututa itzi dok ik.

Ez etortia eukan. Nik eztautsat dettu beñipein.

Ba-yakijat ik dettu eztautsaana. Zelan egingo euan, ba, berba-egitteko-tresna ori tapotzaz itzitta euki dok-eta?

Baña tapotza zintzurrian lotuta euki dodan bittartian, besterik ezian, eztot gosez iltteko bildurrik ixan, eta orain bai, barriz. Beraz, ni bixirik euki gura ba'nozu, egidazuz ointxe-ointxe ogetabost gaztain-opil gitxienez, makalaren-makalez zutunik be ozta-ozta nago-ta.

Ointxe berton egingo dauadaz, ba, aseko al-
az. Zorigogorreko elorrijuak yuadaz eugaz, bein-
tzat!

Markolbek, bakerik ixatekotan, egin egin-biar
ixan eutsazan gaztain-opillak mutillari, eta bai
Bertoldinek jan batxu bat be itzi barik. Eta sabe-
la ondo beteta, zumar baten azpijan etzan zan
eta luak artu eban. Artiatan, bakaldunak mutilla-
ren billa bialdu eban zalpurdi bat, eta bere aurre-
ra eruan eutsenian, ba-diñotso:

Zelan ago, aspaldiko Bertoldin ori?

Zutunik emen orain.

Ba-yakusat; baña, zelan aurkitzen ete-azan
esan gura yuat: ezer nabaitzen duanentz.

bai; kanpak joten diñardubela nabaitzen dot.

Miñik ete-duan, diñuat.

Miñik ixan ez, ostera? Zelan egingo neuke
berba, bestela, min barik?

Gogaro ona dakak orrattiño. Tira; eruan egi-
dazube mutil au bakandereagana.

Ez; ekarri egidazube bakanderea neugana.

Tira, tira, mutil; juan adi orreikaz eta ez adi
ezeren bildur ixan.

Eruan eben bakaldunak gura ixan eban lez, eta abakandereak, Bertoldin ikusi ebaneko, ba-diñotso:

A emen gure aspaldiko Bertoldin jauna! Zetan yiñarduguk, ene Bertoldin laztana? Gexorik ibilli azala entzun yuat. Ez al-euan txarragorik ixango ezta?

Gexo nagolarik, enaz ni ibilli ixan, ibilli al ixa-teko zutunik egon biar ixaten dalako, ta arian, ni oian eratzota euki nabe.

Eure bixi-bixiko onduen erantzuna. txotxo! Ots, ene otseñak; eruan egidazube mutil au askarija artzen. Non zattut zu, ene Pilander zintzo ori?

Emen naiagotzu, ene bakandera txit argi ori.

Eruan zeugaz mutil morrosko au ta emon askarija. Tira; juan arin.

Aur, ba; eruan eban Pilanderrek ene mutilla janarittegira, ta ogija ta solomo zerra batzuk emonez eta ardao onenetik edan eragiñez, edertosko egin eban askaldu. Juan zan atzera bakan-dereagana ta ba-ditauntso arek:

Ondo askaldu al-dok?

Bai andrea; bai.

Zer emon daue onik?

Lomosua ogijagaz.

Zer?

Solomua.

Eztauat ulerretan.

Mosolua.

Areago.

Mosolua emon daustela diñotsut. Argi berba agitten ete-dodan nago, ta barrero diñotsut mosolua jan dodala. Ulertu al-daustazu oraingotan?

Baña, zer ixen edo mixen dozak, oster, lomososo-somolo-lomososo-mosolo orreik? Etxakijat zer esan gura duan eta euk dakijanik be etxuat uste.

Ene bakandera argi ori, solomua jan dauala esan gura dau txatxal onek, atzaldue eban Pilanderekek. Zertzuk esan dittuz beronek, gero, ixen ori artez oguzi eziñik?

Somolo. lomososo, mosolo. Berau da au mozorik asko, ta ez txikija be, gero!

Irakurliak asmau begi orain, bakandereak, ain barrezalia ixanik, barrerik egin ete-eukiantz tentelkerijokaz. Etorri zan bakalduna, ta

Bertoldinegaz erabilen autuben barri entzunda, ekin eutsan ak be barriari ta jarraigokuak, bakal-dun-bakandereak ain gogotsu barreka ikustian, eurak be alakotu egin yakezan. Oba egin ez olan, areik lausengakarajak! Batta, ugazaba negarrez ikusi ixan ba'leue, eurak be negarrez asi, naiz-ta gogo barik, sabeltsuri alakuak, ugazabari eder egittiarren! Barriok egin ostian, zalpurdiz bialdu eban etxera Bertoldin bakaldunak, jauregira eka- rri eban era beratan. Etxera eldueran, ba-diñotso Markolbek:

Zer gauzatzu ikusi dozak urijan, enetxuba?
Zer ixan yak atsegiñen?

Bakaldunaren azkaratzeko tupiña.

Tupiña zergattik, baña?

Arek dauko silbot bat! Gitxienez ba-dira an eden milla katillukada salda.

I beti janarijen amesaz! Bixi biarraz ez az eu gogoratzen, orrattiño!

Egin-egiñian be, ba, jango ezpa'neu, il egingo nintzateke, ama.

Tira; noiz-edo-noiz esan dok egi bat. Baña esan; zer ikasi dok ederrik jauregijan?

Zurubijan gora ta bera patxaraz ibiltten ikasi dot.

Andiki-buru egitteko eztok ezer biar, beraz; zentzun andikua azala agertzen dok orregaz.

Eta besterik zer?

Besterik? Entzun, entzun, ama; au bai dala barri-barrija! Bakanderearen gelan egon nazan bittartian, adi-adi egon naz, ta bakandereak anka bi baño eztittuzala uartu naiako, ta gure beiak, barriz, lau anka dittuz. Zer diñostazu onetzaz?

Zer gura dok nik esatia? Ara zer diñuadan, ba: oba naieunkiala i egin inddudanian, ire ordez opil andi-andi bat egin ixatia.

Ai ori egija ixan ba'litz, niri be zati bat emoteko!

Eta onetara ama-semiak autubetan eragoioelarik, gaba eldu yaken, eta oi dan lez, oeratu egin ziran. Bijaramonian, goxian-goiz jagitta, esan eutsan Markolbek semiari urira juan biar ebala berak gatza ta etxerako izkilimeri batzuk erosten, eta urittik etorri bittartian etxiaren ardurea euki egijala. Batez be, esan eutsan Ber-

toldineri, txittak ondo jagon, miruak arrapakau etxagikiazan.

Markolbe etxetik aldendu zanekoxe, artu zittuzan Bertoldinek txitta guztijak, eta erreskada luze baten bata bestiaz anketatik lotuta eta guztijen buruban txitta zuri bat imiñirik, atadijan ostendu zan, andik kiku egitteko. Ain zuzen be, an dator mirua egazka etxiari inguruka, egunaro oi eban begiraldija egitten, eta ara non gelditzen dan orekan txitten gan-ganian. Asten da gero astiro-astiro txittokana jatzitten, eta guztijoen arterik txitta zurija ikuspegi-begijan uarturik, banyako ganera yauskada-eraso baten eta moko-kada bategaz an darua aidian ene txitta zurija, eta txitta zurijaz batera an daruaz batta ari lotuta erreskadan beste txitta guztijak.

Orrattiño, txitta-lerro luzia eruatia aztun yakon, eta Bertoldinek, mirua alegiñetan ikustian barre algaraka asi yakon, eta ba-iñotsan diadarrez:

Ten, ten, zurijari, beste guztijak be euriak ixango dozak-eta! Eta ixan be, naiz-ta nekez eta oztaz, aldikada baten eruan zittuzan miruak txittak guztijak. Gerogarrenian etorri zan Markolbe

urittik etxerantz, eta Bertoldinek ama ikusieran bidera urten eutsan barre santzoka:

Zeri dozak barriok, seme? Ezer barri jazo yak, ala?

Gure txittak ba-al-dakixuz?

Jakin ez, ostera?

Bestelako ixeketa eztautsat nik egin miruari!

Zeruba lagun ixan dakidala! Zer ixeketa edo mixeketa-ondo egin ete-dautsak ik?

Berebixikua! Txitta guztijak erreskada luze-luze baten imiñi dodaz bata bestiari lotuta, ta mirua etorri danian eldu dautso guztijen buruban egon danari ta aldikada baten eruan dittuz guztiguztijak aidian. Miruak ikusi dittuzan elorrijuak guztijak aldabatera eruan eziñik! Ten, ten zurijari, egitten ixan dautsat nik garraxi, ten zurijari, beste guztijak be euriak ixango dozak eta. Bai, ba; guztijen buruban arako txitta zurija neukan imindda-ta. Barrerik egin barik bertan! Zuk be, ama, an egon ba'ziña, txixak egingo zenduzan barreka, a txitta-lerro luzia arek egaztitzarrak ozta-ozta eruaten ikustian! Eta orain, zer diñostazu? Eztautsat nik ederra sartu areri txori trauskijari, ala?

Eu az i txori trauskija, astotzar, memelo ori!
Txittak eruaten itziko euntsan miruari, ba? Ara;
etxakijat zek naiaukan geldirik kokotetik eldu ta
berperton eu irato barik! O, Alboin bakalduna!
Ondo agiri dozu zuk, nire seme txaldan onen ten-
telkerijagaz etsegin bizija artzian, zu zeu be
gottik eta berako ergeltzar andi bat baño etza-
reana! Argiro ikusten da, bai emen, onbidiak eta
azikera onak eztabela ezer balijo, adu oneko ixa-
tiak baño! Bekus, arren; bekus emen, ikusi nai
dauanak, bakaldun zoro batek, zorua dala esan
biarko, zelan artzen dittuzan ontzako astotzar
onen astakeri andijak! Andrak eniak; bakotxa
bere zoruak bixi esan oi dabe, ta egija da: zetan
edo atan guztijok dogu geure zorotasuntxuba.
Baña emen ikusten doguna larregizkua da; ta
bakaldunak ergelkeri onen barri jakin dagijanian,
mutil oneri zapotzeko bat jo ta agiraka egin edo
makillatu dagijela aginddu biarrian, eskijer nago
pozez lertzen jarriko dana ta, ara bere, lenguez
ganera, emoien bat edo oparijen bat egingo dau-
tsana barriren-barri. Zuaz, zuaz, jakinzale ori,
liburuben ganian ikasi gurarik begijak erre ta
garunak urtuten, esker onik bost! artuko dozuz-

eta! Zuaz; zuaz, bai, ta ikusiko dozu bakaldunaren jauregijan arrera obia egitten yakola basapizti zoro bateri, eun gixon ikastun eta jakittuneri baño! Ludiko gauzak, orrattiño, olan dira, ixan be. Baña, esan egidak, asto orrek; non yagok ollo lokea?

Ollategijan sartu dot, miruari txittak eruaten galerazo ezegijon. Zer, ba; kokolua nazala ni uste dozu, ala?

I kokolotzat euki? Otu be egittia lukija bera baño azerigotzat audan orreri! Baña, bakaldunaren belarrijetara olakorik eldu ba'dattek, zer uste dok ik ak esango yauala?

Zer gura dozu ak esatia, ba, ama: eztau entzungo-ta?

uste al-dok eztozaala, biarba ingurubeton, entzuten yakijen belarriren batzuk egongo?

Eztot nik iñor ikusten, ba, baratzañaren astua ixan ezik. Eta, ixan be! Belarriak geuganantz artez-artez imindda daukoz, eta geuk diñoguna entzuten adi-adi dago. Baña, etxamon; neuk atonduko dot arazo au.

BARATZAÑAREN ASTUA

Geldi, geldi, mutil; zer gura dok egin? diadar egin eutsan Markolbek.

Asto oneri belarriak ebagi biar dautsadaz, geuri entzuten diñardulako. Eta au esanik, bada eta ara astuari belarriak ebagi.

Oi, ene errukarrija! Eztautsoz, ba, baratzañaren astuari belarriak ebagi? Zer esango yauk orain jaubiak? Oraingotan bai bialduko gaiauzala bakaldunak autseziperdi; eta ondo egingo yauk, ire erruz, galuts, etoi, alakuori!

Galutsa ta etoia, ni barik, ori asto ori da, guk esaten diñarduguna entzun gura ixan dau-ta! Baña, eztok, ez, asto orrek, geiago entzungo, belarri barik ago-ta!

Ara, etxuat nik esan? Emen dator etorri baratzaña. Entzun biar ixango dautsazak aobete-kuak; eta izpidez esanda. Eta ganera, ordainddu egin biar ixango dautsak, bere astuari belarriak muttildu dautsazak-eta.

Nok ebagi dautsoz nire astuari belarriak? asi zan garraxika baratzaña.

Neu ixan naz, esan eutsan Bertoldinek.

Zergattik?

Gure autuben adi egon dalako bere belarritzarrakaz.

Ez niri gangarkerijetan asi! Edo zuk niri astua ordaindu, edo nik bakaldunari zapuskeri onen salakuntzea egin! Zeuk aukeratu.

Entzun, ene baratzaña, esan eutsan Markolbek; Etzattez juan bakaldunagana salakuntzarik egitten; neuk ordainduko dautsut kaltia. Zagoz zu lasa ta itzi egidazu niri arazo au konponduten.

Ez, ez, iñuan baratzañak; ziatz-ziatz jakin biar dittuz bakaldunak emeko gauza guztijak. Oindiño oraintsu dala, ba-dakixu zuk zer lotsabagekeri egin eutsan onek nire emaztiari; eskubak kondo-kondotik ebagittia irabazi eban orduan, eta eneuke gura egunen baten edozein burutaldik artuta, ordukua ta oraingua baño txarragorik egin dagiskun. Bakaldunarenera!

Esan eta egin. Baratzaña bakaldunagana juan zan Bertoldinen aurka salakuntzea egitten, eta bakaldunak beragana juateko gaztigua bialdu eutsan mutillari. Bertoldin, barriz, astuaren

belarriak kolkuan zittuzala aurkeztu zan bakaldun aurrian.

Ator ona, Bertoldin, egin eutsan bakaldunak, mutilla ikusi ebaneko.

Emen naiagotzu, juan egurrigarriori.

Agurgarriori! Zatoz aurrera zu be, baratzain ori.

Emen naukozu, bakaldun txitto argi ori.

Zer liskar edo zer eztabaida darabiltzube bijok?

Onek, jauna, belarriak ebagi dautsoz nire astuari, ta nik zuzenkintzea eskatu gura dot.

Egija al-dok ori, Bertoldin?

Egija da; baña astua, jauna.

Eu az i astua! Tira, jarrattu, esan eutsan bakaldunak.

Astua, jauna, belarriak artez-arte dituzala egon da guri zeletan, nik amari esaten ixan dautsadana entzuten, eta nik, urrengotan olakorik egin eztagijan, eta iñoren arazuetan eztala musturrik sartu biar irakastiarren, juan eta ebagi egin dautsadaz belarri bijak. Eta gixon onek uste ixan eztagijan beronen astuaren belarriak jatiarren egindodala nik egiñen au, ona emen belarri-

jok: konpontzalle bateri dettutia baño eztauko orain, eta nire amak abinddu dautsanez, berak ordaindduko dautso belarriak astuari atzera ezartiarren kendu legijoena.

Aur, ba, ene baratzaña, esan eban bakaldunak, zeuk ikusten dozunez, jaseko gixona yatzu Bertoldin. Zure astuari belarriak moztu ixan ba'dautsoz be, eztau beretzat zurerik ezer gura ta atzera bigurtzen dautsuz belarriok. Onenbestez auzija amattuta legoke, beraz; baña nire epaia auxe da: Bertoldinek egin dauan gaiztake-rijaren galentzat ezteritxodala zigor obarik zeure asto orren ganera igon dattiala eta zuk asto ganian etxera eruan dagixula baño. Pozik alzagoz nire epai onegaz?

Baña zigor ori, jauna, esan eutsan baratzaña, mutil onen ganera jausi biarrian, neure astuaren lepora dator. Astua ordainddu dagistela niri eskatuten dot nik, eta igon bekijo gero ganera alan gura dagijanak.

Tira, ba; zenbat gura dozu emon dagixudan zeure zamari orren ordañez?

Zortzi dukatian erosi neban igaz, jauna, ta al dala eneuke ezer galdu gura.

Artez diñozu! eta aretariko jauregi-gixon bategana bigurturik. Ermini, zatoz ona, egin eutsan bakaldunak; emon egijozuz onako baratzain oneri zortzi bat dukat. Eta zuk, ene Bertoldin orrek, artu astua; zeuretzat emoten dautsut. Igon zakijoz ganera ta zuakidaze baratzaña ta bijok alkarregaz etxera, ta adizkide onak ixan.

Alegiñak egingo doguz, jauna, erantzun eutsan baratzñaak. Tira, igon asto ganera, Bertoldin. Ara, neuk lagundu. Aupa! Baña, zer arrano egin dok? Beste aldera jausiko intzatan, ba?

Jausi biarko zure bultzadeaz, buruba beste enpaidubak baño aztunago dot-eta. Igon nagixu ostera be. Olantxe; bigun-bigun sakatuta. Apa, ijiji! Itzi, itzi neuri estekea! Arre, arre, astua; arre!

Eta onetara oiuegiñez, ba-joian Bertoldin asto ganian arro asko; baña astuak, ostiko-urtika asitta, beinguan lur jo erazo eutsan, eta tanketekuaz saiets bat apurtu yakon gure mutillari. Artiatan eldu zan Merkolbe, ta semia asto genetik jausitta itxura gogorrian ikusirik, ba-dua artez-artez jauregira, Bertoldinen txaldankerijai beti barre egitten eutsen bakaldun-bakanderea-

kana, eta oi eban gurkerea arei egin ostian, baddittauntso bakaldunak:

Zer barri on dakarguzu, Markolbe orrek?

Ona danik arian be ez barririk, jauna, erantzun eutsan Markolbek.

Zer, ba? Ezer txarrik jazo yatzu, ala?

Asto ganetik jausi yat Bertoldin, eta albo bata mallatu-mallatu egindda dauala daukat semia aiene batian. Igurtzi batzuk egingo ba'dautsodaz, miritz apur baten billa nator ona. Baña bide batez, erazko abagadunea deritxot-eta, aspaldijon barruban darabildan gurarija azaldu gura neusketsube, ene jaun altsuboi: ezegidazube ausarkeritzat artu, baña, nire ustez, egiñen goralgarri bat egingo zendukie guri geure aizartietako legorpera bixi ixaten juaten iztiaz. Bertolda nire senarra zanari, Jaunak bere onduan beuko, makiñatxu bat aldiz entzunda ninyagokon: Atxurketan ekandurikua ezpetteke aztamakillaketan asi ta kipuleaz ixan dana azi, ezpetteke gozo-opillakaz isi.

Ezin edertuago esan dozu, ene Markolbe Anderea, esan eutsan bakaldunak; baña, esan daruenez batta: Itxasua edan ixan dauanak, Po-

ibaia be errez edan daike. Gu, egija esan, Bertoldinen txaldankerijaz beti ixan gara erruki orain artian; baña usterik onenaz eta atsegin bizijenaz geure onduan euki gura ixan dogu, jauregi onetako artu-emonetan eta ainbat lagun muetaz autubetan jardun biar ixatiaz adimena argittu egin ixango yakolakuan; eta aurrerantzian be, zeuk gura ba'ziñegi, atsegin andiz eukiko genduke mutil ori geure artian.

Alper-alperrik diñarduzube; baña, Ergel jaiorkua ezta eguno osatuten.

MARKOLBEREN JUAKEREA

Tira, ba, geure Markolbe ona, -esan eutsan bakaldunak; poztu egin gura zattuguz oraingotan. Ots, ene otseñak; dettu apur baten Erminiri. Ona emen berau. Ermini; zuaz nire gelara, ta uleguri baltzezko estalgijaz dagon arako kutxatillea ekarri egidazu ona. Milla bi dukat urregorritan daukodaz an gordeta, ta emon egijozuz dirubok kutxatilleagaz eta guztijagaz onako Markolbe oneri. Zuaz gero nire oialdunenera, ta emon dagixuzala nire gain, lau soñeko agitteko lain oial, gai obienetarikua, ta ixara ta atorretarako miesetan, barriz, berreun besakada. Bittartian, mando-andea gertu eragijezu otseñai amasemiok euren baserrira eruateko, ta bide batez bialdu egijoezala urunetan amar zorrortarakuak, eta ardautan amar zaragi txiki; eta era berian, biderako ta zati baten ondo bixi ixateko lain biar ixan legijen beste edozer gauza. Aur, ba, ene Markolbe; zure gurarija beteta dago, eta zeuk obeto deritxakezunian bigurtu zattekez zeure

baserrira, zeuk orren matte dozuzan mendibasuetara.

Ekixu, orrattiño, bakandereak eta nik tamal andi-andija dogula zu galdu biar ixatiaz; baña, alan be, eta zeure onari buruz, zeuk nai dozuna baño eztoгу gura: atsedenez eta pozik urte luzietan alazo zeu bixi ixatia.

Ene jaun alsubok, esan eutsen orduban Markolbek negar-agiñian, eztaukat barbarik ez-ta bijotz naikorik, neu gai enazalarik zubekandik artu dodazan mesede ta onegin guztijen alderako biar dan lez esker egitteko; baña neure utsok Gustija-al-dauanak Berak beteko al-dittuz, eta eguno eten barik ekingo dautsat areri otoitz egi-tten nire ordeз oparo saristau zagijezantzat. Jaungoikuari gura dakijola, ba, zuben bakalduntza au baketan eta zorijonez luzaruan irautia, arerijuen aurka zuben besuai indarra ta adorea emonez eta maltzurkeri ta saldukeri guztijetatik jaregiñez; eta emon dagixubezala, batta, bijori, zeuberi opa dakixubezan ondasun eta zorijontasun guztijak zeuben gurarijen neurrittan. Ona emen ni orain zuben aurrian belauniko ta parkeskeka. Iñoiz, esatez edo egittez, okerren bat

egin ixan ba'dautsubet, edo, edozelan dala, biar ixan dautsubedan itzalik edo lotsonik ixan ezpa'-dautsubet, azketsi egidazube, ondo usterik eta obeto eziñian egiñiko utsak ixan dira-ta. Barrero parkeskatzen dautsubet, eta zuben baimenaz ba-nua orain neure tresnatxubak gertuten bidian asteko. Milla gorantzi zuben otseñik apalen onen alde.

Itzok entzueran, bakaldunak eta bakandereak ezin ixan eutsen negarrari eutsin, eta Markolberi agur egiñez, euren gelatan baztertu ziran eta egun askotan egon ziran naigabez okitturik.

Markolbe eta Bertoldin, beraz, diruz eta emokariz bete-beterik urten eben jauregittik, eta bakaldunak eginddu ebanek, mando-andetan eruan zittubezen euren basoko legorperagiño.

Baserrira eldueran, auzoko guztijak urten yakezan pozarren-pozez eta egun askotan ixan zittubezen iñon diran jai ta jolasak mendi bazter areitan. Poza ta alattasuna erakusteko, barriz, inguruko baso bi edo iruri su ezarri eutsen eta ixan eben bai zegaz asebate euren bixitza baretsu ta gentzatsu garattirako. Bertoldin, andiki-buru egiñez, ba-ebillen batera ta bestera bazte-

rrak arrittu gurarik, eta ixan ziran an istak eta irristak eta jazokuna barregarririk asko; baña idazten ekijan iñor ezpait-eguan an, ezin doguz guk emen atzaldu. Orrattiño, urtiak igarota, baserritar bat etorri zan ango mendijetatik, eta ak iñuanez, Bertoldin, ogetamar urtera eldu zaneko, zentzutu egin ei zan, eta atta ixan eban baxen zur ta jakittun bigurtu. Ba-litteke, baña nik nekez siñistu olakorik, ludi onetan ba-diralako gexo bi osatu eziñak: zorrak eta ergelkerija.

Eta onenbestegaz, agur.

AMAIA